

Min dal, din dal, vårt felles hjemsted

En studie av nordmenns respons
på endringsprosesser i Groruddalen

Ingunn Larsen Reisæter
Masteroppgave i samfunnsgeografi
Institutt for sosiologi og samfunnsgeografi
Universitetet i Oslo
Vår 2009

Forside: Eline Vik Skogen

Min dal, din dal, vårt felles hjemsted

En studie av nordmenns respons på endringsprosesser i Groruddalen

Ingunn Larsen Reisæter
Masteroppgave i samfunnsgeografi
Institutt for sosiologi og samfunnsgeografi
Universitetet i Oslo
Vår 2009

FORORD

Det er flere som fortjener takk nå som oppgaven er klar for innlevering.

Tusen takk til informantene for at dere ville dele deres tanker om Groruddalen med meg. Det har vært spennende å få et innblikk i *deres* Groruddalen, og jeg er takknemlig for at dere har bekreftet at Groruddalen har flere sider enn de som vanligvis blir framhevet. Og tusen takk ikke minst for at dere har understreket en gang for alle at debatten om innvandring og integrering er mer kompleks enn det som kommer fram i medias oppslag og debatter. Dere sitter på spennende og nyttige erfaringer som jeg håper jeg har klart å videreformidle på en god måte.

Tusen takk til veileder og professor Terje Wessel! Takk for at du har vært så raus med både din tid og dine tilbakemeldinger. Ditt engasjement for både bygeografien generelt og mitt studieområde spesielt har vært inspirerende!

Tiden på Blindern har vært veldig fin. Fra jeg begynte på grunnfag og fram til jeg nå kan kalle meg selv en ordentlig samfunnsgeograf har jeg hatt masse flotte folk rundt meg. Særlig har de siste årene på Harriet Holters hus vært bra. Takk for mandagskaker, quizer, kollokvier, fester og kaffeslabberas. Alle inkludert, men noen av geografer må likevel nevnes spesielt. Takk til Ida og Marita, og takk til Linda som har fulgt meg hele veien fra grunnfag. Takk til Ingrid for diskursprat og felles innspurt, og takk til Aase Kristine for gjennomlesing, bilder og fine dager i Groruddalen.

Takk til mamma for språkvask, og resten av familien for støtte. Og en kjempetakk til Sigurd for hverdagslivet utenfor Blindernbobla, lån av pc da min egen takket for seg, og troa på at jeg skulle komme i mål!

Ved siden av studiene har jeg jobbet med barn som bor på asylmottak. Helt til slutt vil jeg takke nettopp disse barna. De har på mange måter for meg satt oppgaven i perspektiv. Jeg håper disse barna, som har vært til inspirasjon for meg, får en god framtid i det mangfoldige fellesskapet som er under utvikling i Norge.

TAKK!

Bilde 1:

Merking av
turveier
gjennom
Groruddalen.

Bilde 2:

T-bane på linje
5, i retning
Vestli.

INNHold

1. INNLEDNING	11
1.1 MÅL MED OPPGAVEN	12
1.2 OPPGAVENS VITENSKAPSTEORETISKE UTGANGSPUNKT OG METODISKE TILNÆRMING.....	13
1.3 FORSKNINGSSPØRSMÅL	13
1.4 LESERVEILEDNING	14
 2. EN NASJONAL OG EN LOKAL KONTEKST FOR MENINGSDANNELSE.....	 16
2.1 INNVANDRING TIL NORGE – INNVANDRERNE I NORGE	16
UTVIKLINGEN AV EN INTEGRERINGSPOLITIKK	19
FRA NASJONAL POLITIKK TIL LOKAL KONTEKST, VIA BEGREPSDEFINISJONER	21
2.2 GRORUDDALEN.....	22
ET HISTORISK TILBAKEBLIKK	23
DAGENS GRORUDDALEN	24
2.3 OPPSUMMERING	26
 3. TEORETISK ANALYSERAMME	 28
3.1 DET VITENSKAPSTEORETISKE BAKTEPPET	29
”Hvilke bevis har jeg for at mine bevis er sanne?”	29
DEN SPRÅKLIGE VENDINGEN	30
LACLAU OG MOUFFES DISKURSTEORI.....	32
FAIRCLOUGHS KRITISKE DISKURSANALYSE	33
3.2 STED OG STEDSFORSKNING	34
ULIKE TILNÆRMINGER TIL STED.....	35
DEN RELASJONELLE STEDSFORSTÅElsen	37
STEDSIDENTITET – HVOR JEG ER BESVARER HVEM JEG ER.....	38
3.3 EN MANGFOLDIG BEFOLKNING SOM KILDE TIL KONTAKT ELLER KONFLIKT?	42
KONTAKTPERSPEKTIVER	42
KONFLIKT ISTEDENFØR FORDOMSREDUKSJON?	44
KONTAKTFORSKNING MED EN SPRÅKLIG OG ROMLIG TILNÆRMING.....	45
3.4 DEN HELHETLIGE TILNÆRMINGEN.....	46
 4. METODISKE VERKTØY OG VURDERINGER.....	 48
4.1 DEN KVALITATIVE TILNÆRMINGEN	48
4.2 POSTMODERNISME OG DISKURS INNENFOR KVALITATIV METODE	49
4.3 JAKTEN PÅ INFORMANTER OG INFORMASJON.....	50
PRESENTASJON AV INFORMANTENE	51
PRESENTASJON AV ANDRE INFORMASJONSKILDER OG DATA.....	52
4.4 DET KVALITATIVE FORSKNINGSINTERVJU	54
INTERVJUSITUASJONEN OG INTERVJUGUIDEN	55
4.5 BEARBEIDING OG ANALYSE AV DATAMATERIALET, JAKTEN PÅ DISKURSER	58
TRANSKRIBERINGSPROSESSEN	58
ANALYSEN – MENINGSDANNELSER OG DISKURSER	59
4.6 Å AVDEKKE SANNHETEN.....	62

5. DET FLERKULTURELLE GRORUDDALEN	63
5.1 INFORMANTENES OPPLEVELSER AV GRORUDDALEN SOM FLERKULTURELT HJEMSTED	63
”JEG SER JO IKKE NOEN ANDRE STEDER SOM ER BEDRE Å BO HELLER”	64
”DET ER IKKE NOE SÅNT TRIST STED” – KAMPEN OM BILDET UTAD	65
GRORUDDØLENE - MENNESKENE I DALEN.....	66
MITT GRORUDDALEN – TILHØRIGHET OG LOKALPATRIOTISME.....	67
5.2 ARENAER I DET FLERKULTURELLE GRORUDDALEN	70
MØTEPlassER OG UFORMELL KONTAKT I NABOLAGET	71
SKOLEN SOM ET SPEILBILDE AV DET FLERKULTURELLE NABOLAG	72
BORETTSLAGET	75
5.3 DET FLERKULTURELLE GRORUDDALEN – FORTSATT MITT GRORUDDALEN?	77
5.4 FRA TANKER OM BOSTED TIL TANKER OM INTEGRERING.....	80
 6. INTEGRERING – NASJONALE OG LOKALE MENINGSDANNELSER.....	 82
6.1 MANGFOLDSMELDINGEN – ET NASJONALT SYN PÅ INTEGRERING	82
MANGFOLD GJENNOM INKLUDERING OG DELTAKELSE. ANSVAR OG FRIHET.	83
MINIMUMSLØSNINGEN FRAMFOR MAKSIMUMSLØSNINGEN	85
INTEGRERING SOM MÅL OG PROSESS.....	85
MELDINGENS SENTRALE BUDSKAP – EN NASJONAL DISKURS?	86
6.2 INTEGRERING – LOKALE MENINGSDANNELSER	88
LOKALT MENINGSMANGFOLD OG MENINGSMØNSTRE	89
INTEGRERING SOM MÅL.....	90
INTEGRERING SOM PROSESS	94
6.3 OPPSUMMERING	97
 7. INTEGRERING SOM VEIEN TIL DET GODE NABOLAG	 99
7.1 ENDRINGSPROSESSENE SOM RAMME FOR MENINGSDANNELSE	99
7.2 HAR ANDELEN INNVANDRERE NOE Å SI FOR INTEGRERINGEN I LOKALMILJØET?	101
7.3 MIN DAL, DERES DAL, VÅR DAL – OPPRETTHOLDELSEN AV TILHØRIGHETEN	105
7.4 AMBIVALENSEN – DET FINE MANGFOLDET, DE PROBLEMATISKE SKILLELINJENE	107
7.5 INTEGRERING PÅ ET STED, FOR ET STED OG MED STEDETS BEFOLKNING.....	108
 8. KONKLUSJON.....	 112
8.1 OPPGAVENS FORSKNINGSSPØRSMÅL OG OPPGAVENS SVAR	112
GRORUDDALEN SOM FLERKULTURELT HJEMSTED	113
INTEGRERING – MED INFORMANTENES EGNE ORD	114
LOKALE SVAR PÅ NASJONALE SPØRSMÅL – INFORMANTENE VERSUS MANGFOLDSMELDINGEN	115
KOBLINGEN MELLOM STED OG INTEGRERING – INTEGRERING I NABOLAGET, OG FOR NABOLAGET... ..	115
8.2 TRE KATEGORIER AV GRORUDDØLER – UENDELIG MED STEMME?	116
8.3 VURDERING AV OPPGAVENS KVALITET OG VITENSKAPELIGHET	117
8.4 DET SISTE FELLESSKAPET MED GOD UTSIKT MOT GRORUDDALEN.....	118
 LITTERATURLISTE.....	 120
 APPENDIKS.....	 123

VEDLEGG # 1: INFORMASJONSSKRIV	123
VEDLEGG # 2: INTERVJUGUIDE	125

BILDEOVERSIKT¹

Bilde 1	6
Bilde 2	6
Bilde 3	22
Bilde 4	26
Bilde 5	27
Bilde 6	27

FIGUROVERSIKT

Figur 1	24
---------------	----

¹ Bildene i denne oppgaven har ikke sammenheng med mine informaners bosted.

1. INNLEDNING

I løpet av 2008 passerte antall innvandrere og norskfødte med innvandrerforeldre en halv million i Norge². Innvandring til Norge er imidlertid ikke et nytt fenomen. Norge har vært et innvandringsland siden 900-tallet (Kjeldstadli 2003). Endringene ligger først og fremst i omfanget av innvandringen, mangfoldet blant innvandrerne, reisedistansen og gruppens sosiale sammensetning. Også erkjennelsen av at innvandringen har kommet for å bli, fører med seg nye problemstillinger og nye debatter.

Innvandrings- og integreringsdebatten føres på mange plan og handler i bunn og grunn om hvordan forholdet mellom den nasjonale befolkningen og innvandrerne skal håndteres. Hva skal være limet i samfunnet? Hvor mye forskjellighet skal tolereres? Hvem er ansvarlige for integreringen? Disse spørsmålene er sentrale i debatten, men er også spørsmål uten entydige svar. Mens statsminister Jens Stoltenberg har uttalt at Norge skal ha som mål å være verdens mest inkluderende fellesskap³, setter Jan spørsmålstegn ved hva som egentlig er hans grunnlag for å si dette. Jan bor i ett av de mest innvandrer-tette områdene i Groruddalen og er informant i denne oppgaven. Han mener at de erfaringer han får gjennom sitt bosted gjør ham mer kvalifisert til å uttale seg om innvandring, integrering og inkludering enn andre. ”Når statsministeren sier at han er stolt over å bo i en flerkulturell by så er det bare tøv for han bor i et helhvitt område nord i Oslo”, sier Jan.

Uavhengig av hvem sine uttalelser som veier tyngst, så har Jan gjennom sitt bosted en erfaring som er interessant å se nærmere på. Problemstillinger omkring integrering kan sies å være særlig relevante i Groruddalen. Muligens fører dette også til at andre meninger enn statsministerens, og andre oppfatninger enn de som er representert i den nasjonale politikken, får vokse fram der. De fire bydelene i Oslo kommune som faller innunder samlebetegnelsen Groruddalen, har en innvandrerandel som har økt betraktelig de siste årene. Ikke-vestlige innvandrere utgjør nå mellom 31 og 38 prosent av befolkningen i hver av de fire bydelene⁴. En flyttestrøm av folk med ikke-vestlig bakgrunn inn i dalen har gått parallelt med vestliges flytting ut av dalen. Forskjellene innad i dalen er store, og i noen områder er andelen betraktelig høyere. Med bakgrunn i dette, samt en rekke andre karakteristika ved Groruddalen, har staten og Oslo kommune inngått et samarbeid om å forbedre miljø og levekår i dalen.

² <http://www.ssb.no/emner/02/01/10/innvbef/> (05.05.2009)

³ http://www.regjeringen.no/nb/dep/smk/Statsministerens-kontor/statsminister_jens_stoltenberg/Taler-og-artikler/2006/Statsministerens-nyttarstale-2006.html?id=113302 (05.05.2009)

⁴ [http://www.utviklings-og-kompetanseetaten.oslo.kommune.no/getfile.php/utviklings-%20og%20kompetanseetaten%20\(UKE\)/Internett%20\(UKE\)/Dokumenter/statistikk/statistikk/Statistisk%20%C3%A5rbok%202008/Statistisk%20aarbok%20Oslo%202008%20Kap%2002.pdf](http://www.utviklings-og-kompetanseetaten.oslo.kommune.no/getfile.php/utviklings-%20og%20kompetanseetaten%20(UKE)/Internett%20(UKE)/Dokumenter/statistikk/statistikk/Statistisk%20%C3%A5rbok%202008/Statistisk%20aarbok%20Oslo%202008%20Kap%2002.pdf) (05.05.2009)

Utfordringer i forhold til inkludering og samhold i den mangfoldige befolkningen går igjen i flere av de ulike satsingsområdene⁵.

1.1 Mål med oppgaven

Med utgangspunkt i Groruddalens karakteristika, den økende innvandringen til Norge generelt og dens fysiske manifestering i Groruddalen spesielt, er formålet med denne oppgaven å se på lokale responsmønstre på endringsprosesser. Konteksten for responsmønstre og meningsdannelser er ikke tilfeldig valgt, men snarere en kontekst som kan sies å stå i en særstilling i norsk sammenheng når det gjelder etnisk og kulturelt mangfold. Mitt hovedfokus vil ligge på majoritetsbefolkningens rolle i dette, og jeg leter etter responsmønstre knyttet til de endringsprosessene som har funnet sted i dalen. Særlig endringen i befolknings sammensetningen står i fokus. Hvordan kan endringsprosessene og den lokale kontekst utgjøre forutsetninger for meningsdannelser om det flerkulturelle samfunn? Hvordan henger oppfatninger om hjemsted og om integrering sammen, og trekkes det på lokalt nivå på andre diskurser enn på nasjonalt hold? Temaene som disse spørsmålene berører vil være sentrale fokusområder i oppgaven.

Integrering kan skje på mange områder i samfunnet og på ulike geografiske nivåer. Det kan skilles mellom for eksempel økonomisk, strukturell og kulturell integrering. I denne oppgaven avgrenses integreringsbegrepet til hovedsakelig å omhandle samhandling og sameksistens på et lavere geografisk nivå enn det nasjonale. Den nasjonale politikken vil likevel trekkes fram som sammenligningsgrunnlag. Et stedsfokus i integreringsdebatten er viktig. Integrering handler om en tilpasning mennesker imellom, men også om en tilpasning til sted og utvikling av forståelsen av hva som tilhører et sted. Derfor fokuserer jeg i denne oppgaven på sted og stedsidentitet i sammenheng med integrering, og jeg gjør dette basert på en antagelse om at folks oppfatninger om henholdsvis integrering og sted er knyttet sammen.

I et nasjonalt perspektiv kan man si at det er majoritetsbefolkningen som har definisjonsmakt i utformingen av integreringspolitikken. På lokalt nivå kan maktforholdene imidlertid fortone seg noe annerledes, og det er ikke gitt at majoritetsbefolkningen føler at det er de som sitter i førersetet for utviklingen i et flerkulturelt lokalmiljø. Hoveddelen av forskningen omkring innvandringsrelaterte spørsmål har så langt vært rettet mot minoritetene og deres posisjon heller enn den posisjon majoriteten har. Hagelund (2002) og Vassenden (2008) er blant dem som peker på hvordan interessen for majoritetsstudier har vært økende,

⁵ <http://www.prosjekt-groruddalen.oslo.kommune.no/groruddalssatsingen/> (05.05.2009)

men at det fortsatt er behov for mer forskning på området. Derfor argumenterer Vassenden (2008:20) for at det er nødvendig ”å løfte frem det norske samfunnets dominerende etnisitet som eget forskningsfelt”.

Det er et mål med også denne oppgaven å se på hvordan majoriteten utgjør en egen gruppe, som det er verdt å studere. Den etnisk norske majoritetsbefolkningen i Groruddalen er en sammensatt gruppe mennesker og ingen statisk eller selvfølgeliggjort normalitet. Det de har til felles er at de bor i et område med store endringer, men de kan likevel ha ulike responsmønstre knyttet til disse prosessene. Gjennom oppgaven ønsker jeg å vise til språkets betydning og hvordan språk er med på å konstruere virkelighetsoppfatninger heller enn bare å gjenspeile dem. Dette målet henger sammen med oppgavens vitenskapsteoretiske utgangspunkt.

1.2 Oppgavens vitenskapsteoretiske utgangspunkt og metodiske tilnærming

Min tilnærming til Groruddalen som kontekst, og min framgangsmåte for å svare på oppgavens forskningsspørsmål, vil gå gjennom sosialkonstruktivismen. Det vitenskapsteoretiske grunnlaget som baseres på postmodernismen, legger føringer på også den metodologiske framgangsmåten, nemlig diskursanalysen.

En postmodernistisk lesing av nordmenn, innvandrere og Groruddalen vil innebære å gå i mot et essensialistisk ståsted. Begrepene ovenfor er ikke statiske kategorier, men heller begreper som er i kontinuerlig utvikling gjennom folks bruk av dem. Det materielle og det sosialt konstruerte og språklige påvirker hverandre i en gjensidig vekselvirkning, og ingenting er endelig fastsatt. Dette betyr imidlertid ikke at alle mulige meningsbetydninger er like sannsynlige. Hva som allerede er sagt før, sosial praksis og institusjoner gjør at meningsbetydninger alltid er relativt fastlåst i konkrete situasjoner (Jørgensen & Phillips 1999:14). Den sosiale, politiske og historiske konteksten virker inn på meningsdannelser og bruk av diskurser, og omvendt. Den teoretiske analyserammen jeg bruker er en helhetlig tilnærming der ulike teorier og perspektiver integreres i en sosialkonstruktivistisk ramme som muliggjør en studie av det diskursive og det ikke-diskursive sett i sammenheng.

1.3 Forskningsspørsmål

Jeg ønsker altså å studere responser knyttet til endringer av hjemsted og stedstilhørighet, samt responser i form av forståelser av integrering og inkludering – og samspillet mellom disse to.

Oppgavens forskningsspørsmål er som følger:

- *Hvordan oppleves Groruddalen som hjemsted og flerkulturelt bomiljø av etniske nordmenn som bor i dalen?*

Dette forskningsspørsmålet er overordnet de andre tre. For å svare på dette spørsmålet ønsker jeg å se på materielle så vel som sosiale karakteristika ved Groruddalen. Ulike arenaer i lokalmiljøet vil trekkes fram, og det vil også dalens rykte og stilling i Osloregionen. Ytterligere tre forskningsspørsmål følger for å utdype og supplere dette første:

- *Hvordan framstilles integrering av beboerne i Groruddalen?*
- *Skiller de lokale framstillingene seg fra de nasjonale framstillingene, og i så tilfelle på hvilken måte?*
- *Hvordan opplever etniske nordmenn i Groruddalen integreringen i nabolaget?*

Det jeg ønsker å se på er altså Groruddalen som et flerkulturelt hjemsted sett med øynene til etniske nordmenn bosatt der. Deres beskrivelser av både det fysiske og det sosiale miljøet vil bli løftet fram og sett i sammenheng. Jeg jobber ut fra en antagelse om at det som kommer fram i disse beskrivelsene, virker inn og henger sammen med deres oppfatning om innvandring og integrering i en nabolagskontekst. Denne nabolagskonteksten og karakteren på de endringer som har skjedd der, er spesiell. Det er derfor det er interessant å sammenligne med diskursbruk på nasjonalt nivå. Hvorvidt den lokale konteksten bidrar til å aktivere andre meningsdannelser og en annen diskursbruk enn på nasjonalt nivå, er dermed et sentralt fokusområde.

1.4 Leserveiledning

Kapittel 2 er todelt. Jeg belyser først utviklingstrekk ved innvandringen til Norge, før jeg kort viser til framveksten av en av en norsk integreringspolitikk. I tillegg til denne nasjonale konteksten presenteres Groruddalen som lokal kontekst, og som ramme for denne oppgaven.

Kapittel 3 har fått navnet teoretisk analyseramme. Her presenteres oppgavens vitenskapsteoretiske bakteppe. Gjennomgangen av trekk ved postmodernismen leder fram mot diskursanalysen som legger føringer på min tilnærming til, og analyse av, datamaterialet.

Dette representerer en sosialkonstruktivistisk tilnærming. Jeg presenterer også ulike teorier om sted og stedsforskning, samt perspektiver på hvordan sted og identitet er knyttet sammen. Avslutningsvis i dette kapittelet redegjør jeg for teorier og perspektiver fra kontakt- og konfliktforskning, før alle perspektivene settes sammen til en helhetlig tilnærming.

I **kapittel 4** presenterer jeg min metodiske innfallsvinkel og metodiske verktøy. Vurderinger rundt oppgavens metodologi, og refleksivitet rundt denne står sentralt.

Analysen er tredelt i henhold til forskningsspørsmålene mine.

I **kapittel 5** ser jeg på hvordan informantene presenterer sitt hjemsted, og hvordan de opplever det å bo i et flerkulturelt nærmiljø. Jeg viser også til framstillinger av de arenaer i lokalmiljøet der de mener det flerkulturelle, med muligheter og utfordringer, kommer særlig til uttrykk. Dette kapittelet, og de meningsdannelser som kommer fram her, danner grunnlag for den videre analysen. Presentasjonene av Groruddalen som hjemsted vil derfor også bli trukket inn i de to neste analysekapitlene.

I **kapittel 6** gjennomgås Mangfoldsmeldingens hovedinnhold og sentrale budskap. Dette vil så bli sett i sammenheng med informantenes forståelse av om integrering. Det vil også belyses hvordan det i disse meningsdannelsene omkring integrering trekkes på en eller flere overordnede diskurser, samt hvordan dette skiller seg fra Mangfoldsmeldingens diskursbruk.

Kapittel 7 er siste del av analysen. Her blir fokuset igjen rettet mot Groruddalen som hjemsted. Det argumenteres for at meningsdannelser om hjemsted og om integrering henger tett sammen, og at informantene i stor grad trekker på de samme overordnede diskurser idet integrering presenteres som et middel for å nå målet om et godt nabolag.

Avslutningsvis, i **kapittel 8**, vil jeg oppsummere oppgavens funn og svare på mine forskningsspørsmål. Jeg vil dessuten her løfte blikket og peke på oppgavens relevans i en større kontekst.

2. EN NASJONAL OG EN LOKAL KONTEKST FOR MENINGSDANNELSE

Innvandring og integreringsspørsmål får mye oppmerksomhet. Denne oppmerksomheten kan ha både positive og negative konsekvenser. Den kan bidra til allmenngjøring og aksept, men den kan også virke stigmatiserende dersom fokuset blir for ensidig på problematiske sider ved innvandrergruppen (Brochmann 2006). Det er derfor i utviklingen av en god og konstruktiv integreringspolitikk og i studier som denne viktig å være bevisst på innvandringens historie, innvandrerbefolkningens vekst, utvikling og karakteristika, samt på konsekvenser av generaliseringer.

Jeg vil i dette kapittelet ta utgangspunkt i det nasjonale nivå og se på innvandring til Norge og utviklingen av en norsk integreringspolitikk. Dette mener jeg vil være fruktbart fordi denne sosiale og politiske konteksten også danner grunnlaget for utviklingen av en innvandrings- og integreringsforståelse på lokalt nivå. Det lokale nivå det her er snakk om er Groruddalen, som jeg vil presentere i andre del av dette kapittelet.

2.1 Innvandring til Norge – innvanderne i Norge

I innvandringshistorien kalles innvandringen til Norge i perioden etter 1960 for den nyere innvandringen (Kjeldstadli 2003). Denne perioden kjennetegnes først og fremst av at innvandringen fikk et økt omfang. Også mangfoldet blant innvanderne, reisedistansen de hadde lagt bak seg og gruppens sosiale sammensetning var større og annerledes enn i tidligere perioder. Disse endringene, samt erkjennelsen av at innvandringen nå har kommet for å bli, fører med seg nye problemstillinger og debatter.

Hvem som har kommet i denne perioden med såkalt nyere innvandring og hva som er årsaken bak migrasjonen, påvirkes av internasjonale faktorer så vel som den norske innvandringspolitikken på tidspunktet de kom. På 1960-tallet var det stor etterspørsel etter arbeidskraft, og dette gjaldt særlig innenfor industri- og servicesektoren. Innvanderne som kom på denne tiden, var derfor hovedsakelig unge, enslige og arbeidssøkende menn. I 1975 innførte Norge innvandringsstopp og endte dermed formelt denne innvandringsfasen. Familiegjenforening var utelatt fra innvandringsstoppen, så i tiden etter 1975 var det hovedsakelig familiemedlemmene til disse mennene som kom til Norge. Fra slutten av 1970-tallet har det vært en sterk økning i antall asylsøkere og flyktninger, men andre kategorier av innvandrere har likevel også hatt en jevn tilstrømning (Brochmann 2006). Mellom 1990 og 2007 kom 41 prosent som følge av familieinnvandring, 27 prosent som flyktninger, 21 prosent

som arbeidsinnvandrere og 11 prosent for å ta utdanning⁶. Det er blant de som har kommet som flyktninger at man finner størst andel som blir værende i landet. De siste årene har imidlertid arbeidsinnvandringen fått en stor oppsving. Mellom 2004 og 2007 kom det 43 700 arbeidsinnvandrere, og storparten av disse kommer fra land som ble EU-medlemmer i 2004⁷.

Beslutningen om å innføre innvandringsstopp i 1975 ble i følge Brochmann (2006) gjort på bakgrunn av bekymringer omkring sosiale problemer her i landet, samt boligmangel og sosiale tilpasningsproblemer i andre europeiske mottakerland. Norge ønsket ikke å føre en politikk som skilte seg veldig fra de andre landenes, og fulgte derfor opp med en stopp. Dette var imidlertid ikke en reell stopp, for innvandringen til Norge i årene etter denne har vært betydelig. Endringen ligger mer i kontroll med hvem som kom, ikke hvor mange de var. Dette viste seg blant annet ved at allerede i løpet av de fem første årene etter den såkalte stoppen fikk 23 000 personer opphold (Hagelund 2002).

Denne praksisen med å ha en selektiv og kontrollert innvandring har ifølge Hagelund (2002) blitt utviklet som et kompromiss mellom den territorielle nasjonalstatens behov for å opprettholde grenser og befolkningens integritet, og selvoppfattelsen av å være en nasjon som er basert på solidariske og humanitære verdier. Det kan også sees på som et kompromiss mellom praktiske og etiske hensyn, vokst fram i en kontekst der et mål om å framstå som anstendig i innvandringspolitisk sammenheng har blitt vektlagt.

Trass i reguleringer med hensyn til hvem som får slippe inn i landet, beskrives innvandrergruppene best med ordet mangfoldig. De har bakgrunn fra 214 ulike land og selvstyrte regioner, og selv de gruppene som er størst, polakker, pakistanere, svensker og irakere, utgjør hver bare en liten prosentandel av totalen⁸. Det er heller ingen grunn til å tro at forskjellene mellom disse menneskene, verken innad i landgrupper eller innad i innvandrerbefolkningen som helhet, skal være betydelig mindre enn nordmenn imellom. Som Østby (2006:53) påpeker i sin begrunnelse for å synliggjøre skillelinjene i innvandringsstatistikken:

”Det er neppe noen annen enkeltgruppe i personstatistikken som har større heterogenitet enn ”innvandrerbefolkningen”. Den omfatter personer fra verdens rikeste land og fra verdens fattigste land. Her finner vi analfabeter, folk med doktorgrad, flinke bilmekanikere, rotete kunstnere, rike kakser, late slasker, vakre kvinner, staute karer, gamle gubber, sure kjerringer, ikke så mange statistikere, kort sagt innvandrerbefolkningen omfatter alle typer som den etniske norske befolkningen har, og i tillegg har de sin bakgrunn i alle verdens land.”

⁶ http://www.ssb.no/emner/02/sa_innvand/ (05.05.2009)

⁷ <http://www.ssb.no/emner/02/01/10/innvgrunn/> (05.05.2009)

⁸ <http://www.ssb.no/innvandring/> (05.05.2009)

Kjønn, alder, sosial bakgrunn og klasse er blant de faktorer som virker inn på deres livssituasjon her i landet. Også årsaken til deres innvandring til Norge og hvor lenge de har bodd her har betydning. En som kommer som arbeidssøkende, vil for eksempel ha andre forutsetninger for å klare seg enn en som flykter fra krig, selv om de kommer fra samme land (Østby 2001). Fra oktober 2008 laget Statistisk sentralbyrå nye definisjoner for å omtale denne heterogene gruppen. Innvandrerbefolkningen samles nå i to kategorier: *Innvandrere*, de som selv har innvandret til Norge, og *norskfødte med innvandrerforeldre*, de som er født i Norge, men som har to foreldre som er innvandrere. I følge disse definisjonene har vi nå 508 000 personer med innvandrerbakgrunn i Norge, og denne gruppen utgjør 10,6 prosent av den totale befolkningen⁹.

Lenge var det innvandrere med bakgrunn fra Europa som dominerte. Både andel og antall innvandrere fra Europa har økt siden den gang, og særlig gjelder dette innvandrere fra nye EU-land i Øst-Europa. Økningen blant personer fra Asia, Afrika og Latin-Amerika har imidlertid vært enda større, og disse utgjorde i 2008 54 prosent av innvandrerbefolkningen. Som enkeltgruppe er det likevel innvandrere og norskfødte med innvandrerforeldre fra Europa som dominerer, og her utgjør polakkene den største gruppen blant de med botid under fem år. For at innvandrere skal oppnå statsborgerskap stilles det krav om sju års botid i landet. For de med flyktningbakgrunn innebærer statsborgerskapet i større grad økte rettigheter, og de har dermed større insentiv for å søke om dette enn innvandrere med europeisk bakgrunn. 45 prosent av innvandrerne og de norskfødte med innvandrerforeldre har norsk statsborgerskap¹⁰.

Det kan imidlertid trekkes et skille mellom statsborgerskap og medborgerskap, og det er ikke gitt at det ene leder til det andre (Brochmann 2002). Statsborgerskapet bygger på visse klart definerte prinsipper. Det er staten som har ansvar for at borgerne får innfridd sine rettigheter, som de alle har krav på. Disse rettighetene skal gjelde for alle, og de skal også være like for alle. Medborgerskapet er imidlertid av en mer sosial karakter og kan dermed være vanskeligere å måle. Det handler her om en subjektiv følelse av tilhørighet og identitet, og om deltakelse på ulike områder i samfunnet (Brochmann 2002). I dette skillet mellom de objektive og subjektive kriteriene for tilhørighet kan det være problematisk å innfri kravet til subjektiv tilhørighet dersom det er slik at den nasjonale identiteten skapes relasjonelt. Dersom de nye medlemmene av staten, "de andre", blir brukt for å skape "vår" nasjonale identitet, vil det kunne være problematisk for "dem" å bli en del av "oss". Dette kan for eksempel

⁹ <http://www.ssb.no/emner/00/00/10/innvandring/> (05.05.2009)

¹⁰ http://www.ssb.no/emner/02/sa_innvand/ (05.05.2009)

overføres til et geografisk nivå som er lavere enn staten: En by, et område som Groruddalen eller et mindre avgrenset nabolag.

Innvandrerbefolkningen i Norge har bidratt betydelig til den nasjonale befolkningsveksten. Mens mer enn halvparten av den nasjonale befolkningsveksten på 1990-tallet direkte eller indirekte kan knyttes til innvandring, er betydningen for Oslo enda større. I perioden 1988 til 2000 var Oslos samlede befolkningsvekst på nesten 55 000 personer. Tilveksten i innvandrerbefolkningen i perioden utgjorde hele 87 prosent, og tilveksten av ikke-vestlige innvandrere var 80 prosent av samlet befolkningsvekst (Østby 2001)¹¹. Hele innvandrergruppen i Oslo var i 2008 på 139 878, og dermed omtrent 25 prosent av Oslos totale befolkning. Aldermessig er gruppen relativt ung, og i Oslo har 32 prosent av barn og unge i alderen 6-15 år innvandrerbakgrunn¹². Selv om Oslo skiller seg ut på landsbasis med hensyn til andel med innvandrerbakgrunn, er det også store geografiske forskjeller innad i Oslo. Fram til 1999 var det i indre øst man fant den største konsentrasjonen, men dette har endret seg. Det er nå bydelene i Groruddalen og Søndre Nordstrand, som har de høyeste andelene i innvandrere i Oslo.

Utviklingen av en integreringspolitikk

En undersøkelse fra Statistisk sentralbyrå viser at rundt halvparten av den norske befolkningen er enige eller nokså enige i at innvandrere i Norge bør etterstrebe å bli så like nordmenn som mulig¹³. Dette er ikke i tråd med målsetninger i den offisielle integreringspolitikken i Norge. Der legges det vekt på at integreringen innebærer at minoritetene skal kunne beholde sin kultur og religion i den grad de selv ønsker det. Det er også fokus på tosidigheten i integreringsprosessen hvor enkeltindivider innenfor både majoritet og minoritet har ansvar for en gjensidig tilpasning (St.meld. nr. 49 (2003-2004)).

I likhet med de fleste andre mottakerlandene hadde ikke Norge utviklet en integreringspolitikk på begynnelsen av 1970-tallet, da den nye innvandringen fikk sin oppsving. Men mens for eksempel Frankrike valgte å ikke formulere en egen politikk på dette området, gikk Norge sammen med Nederland og de andre landene i Skandinavia i front for politikkutviklingen og satte en definisjon på integrasjon som "Lik tilgang på rettigheter i kombinasjon med retten til å velge å beholde sin opprinnelige kultur eller identitet"

¹¹ SSB besluttet i oktober 2008 å referere til hvilket kontinent innvandrerne kommer fra istedenfor begrepene "vestlig" og "ikke-vestlig". I og med at jeg refererer til litteratur hvor de er i bruk, vil begrepene dermed forekomme noen steder i denne oppgaven.

¹² http://www.ssb.no/emner/02/sa_innvand/sa103/kap3.pdf (05.05.2009)

¹³ http://www.ssb.no/emner/02/sa_innvand/ (05.05.2009)

(Brochmann 2006:42). Brochmann peker videre på at det nå, både i moderne velferdsstater så vel som i academia, ser ut til å bli tatt for gitt at ”integrasjon av nykommere i flerkulturelle stater er både substansielt ønskelig og realiserbart” (Brochmann 2002:30). Dette blir sett på som et steg videre fra assimilasjonstankegangen, som ble brukt for eksempel overfor den samiske befolkningen, og som legger vekt på en annen type forhold mellom minoritet og majoritet. I og med at samfunn kontinuerlig er i utvikling og under påvirkning av sine innbyggere, vil uansett ikke assimilasjon være en mulighet i sin reneste form. Samfunnet er ikke en gitt og statisk størrelse, heller ikke et statisk fellesskap som man kan integreres inn i. Skillet mellom de to er dermed ikke nødvendigvis så klart som den vanlige todelingen kan peke mot, og det handler dermed om å finne et kompromiss mellom likhet og pluralisme.

Brochmann (2006) peker på flere grunner til at integrering betraktes som et ønsket mål i dagens samfunn. Integreringen kan være en måte å sikre stabilitet og likeverd innad i befolkningen, slik at velferdsstaten og de goder som følger med den lettere kan opprettholdes. I tillegg til dilemmaet mellom likhet og pluralisme i samfunnet eksisterer det et dilemma med hensyn til tidsaspektet. Skal integrasjonen være en prosess som går sin egen gang bare man tar tiden til hjelp, eller skal den styres? I moderne velferdsstater har man verken tid til å vente eller legitimitet til å presse noen til å ”bli norske” over natta (Brochmann 2002). En middelvei må derfor velges. Den universalistiske orienteringen som de skandinaviske velferdsstatene har, innebærer imidlertid at nye medlemmer i ulik grad må hjelpes til å bli deltakere og bidragsyttere, heller enn klienter hvis store kostnader skal unngås.

Siden den norske integreringspolitikken startfase på 1970-tallet har det i følge Brochmann (2002) skjedd endringer i fokuset på kulturbevaring. Det eksisterte opprinnelig en frykt for å forstyrre innvandrernes kultur, og innvandrerne skulle selv få velge sin tilpasningsform uten assimileringsspress. Utover på 1980- og 1990-tallet, ble det imidlertid lagt større vekt på gjensidigheten mellom nordmenn og innvandrere, samt innvandrernes plikt til å delta i samfunnet. Det ble fokusert på at valgfriheten måtte begrenses og at den ikke kunne inkludere retten til å stille seg utenfor samfunnet. Dette medførte et dilemma med hensyn til hvor mye kulturbevaring som skulle godtas, og i hvilken grad man kunne presse folk til å følge normer og uskrevede regler, som av mange nordmenn ble tatt for gitt, men som det likevel ikke var lovstridig å bryte (Brochmann 2002).

Hylland Eriksen (2007) mener at integreringsdebatten har utviklet seg til å ha en mer nyliberalistisk karakter enn tidligere. Både han og Brochmann (2002) påpeker hvordan integreringspolitikken har beveget seg vekk fra fokus på grupper av innvandrere og i retning av en større vektlegging av individers rolle og ansvar for sin egen integrering. Deltakelse blir i

denne sammenheng framhevet som viktig. Brochmann (2002) hevder at med dette har likhetstankegangen forflyttet seg fra å handle om likhet i tilgang på goder og rettigheter til å dreie seg om mål om likhet i livsførsel. Et dilemma oppstår med hensyn til hva som skal settes som målestokk, hvem man skal oppnå likhet med og hvilke forskjeller som er til hinder for en integreringsprosess.

Fra nasjonal politikk til lokal kontekst, via begrepsdefinisjoner

Innvandringen til Norge har altså endret seg over tid. Omfanget på innvandringen og mangfoldet innad i gruppen som samles i innvandrer kategorien er endret. Innenfor den norske kontekst har det vokst fram en integrerings- og inkluderingspolitikk som svar på disse endringene. Politikken defineres i dag av Arbeids- og inkluderingsdepartementet på følgende måte¹⁴:

Integreringspolitikk: Integrering handler om tilrettelegging og tilpassing for at nye innvandrere skal bli inkludert i samfunnet. Målet er å sikre at innvandrere raskest mulig bidrar med sine ressurser i det norske arbeidslivet og i samfunnet for øvrig. Rett og plikt til deltakelse i introduksjonsprogram og rett og plikt til norskopplæring er viktige tiltak i integreringspolitikken. Rask og god bosetting av flyktninger i kommunene skal danne grunnlag for et aktivt liv i trygge omgivelser.

Inkluderingspolitikk: Regjeringens politikk for å forhindre at det utvikler seg et klassesamt samfunn hvor personer med innvandrerbakgrunn har dårligere levekår og lavere samfunnsdeltakelse enn befolkningen for øvrig. Alle som bor i Norge skal ha like muligheter til å bidra og til å delta i fellesskapet.

Disse begrepene sammen med en del andre sentrale begreper som jeg har avklart tidligere i kapittelet, danner grunnlag for forståelse av den utvikling som har skjedd, dagens situasjon, og prosessen videre. Fokuset på en toveis prosess mellom majoritet og minoritet i samfunnet, samt vektleggingen av individer og individers rett og plikt til å delta er sentralt. Sett i sammenheng med mitt vitenskapsteoretiske utgangspunkt kan dette omtales som en av mange måter å forstå dette temaet på. Bruk av begreper som innvandrere, integrering, inkludering, mangfold og forskjellighet er måter å sortere og forstå prosesser i samfunnet på. Med bakgrunn i sosialkonstruktivismen kan ikke disse offisielle definisjonene forstås som mer enn en måte å se verden på. Det finnes også andre mulige definisjoner og forståelser. At

¹⁴ http://www.regjeringen.no/nb/dep/aid/tema/integrering/midtspalte/sentrale_begreper.html?id=85923
(05.05.2009)

definisjonene som jeg så langt har presentert har en overordnet posisjon, er det imidlertid vanskelig å se bort ifra. Om man er enig eller uenig i dem, fungerer de likevel som premisser og utgangspunkt for debatter om temaet, og de vil dermed også ha innvirkning på utviklingen av meningsdannelser på lokalt nivå. Jeg vil nå presentere det lokale nivået jeg i denne oppgaven fokuserer på, nemlig Groruddalen. Det historiske tilbakeblikket, samt nåtidens materielle og sosiale struktur, kan også sies å danne forutsetninger for meningsdannelse.

2.2 Groruddalen

Innvandring og integrering er kanskje særlig aktuelle tema i de fire bydelene som faller innunder betegnelsen Groruddalen. De fire bydelene Bjerke, Grorud, Alna og Stovner har en innvandrerandel som har økt betraktelig de siste årene. En flyttestrøm av folk med ikke-vestlig bakgrunn inn i dalen har gått parallelt med vestliges utflytting, og da særlig blant nordmenn og andre personer med vestlig bakgrunn i etableringsfasen (Sørli & Havnen 2006). Disse flyttestrømmene har satt

Bilde 3: Blokk på Linderud, med store omkringliggende Grøntarealer.

Groruddalen i en særstilling i norsk sammenheng. En andel ikke-vestlige innvandrere på mellom 31 og 38 prosent av befolkningen i hver av de fire bydelene betydelig større enn bygjennomsnittet på 25 prosent¹⁵.

Et historisk tilbakeblikk

Begrepet Groruddalen eksisterte ikke da landbruksområdet Aker ble innlemmet i Oslo i 1948. Det kom så smått i bruk tidligere, men ble først fastlagt da redaktøren av Akers Avis i 1960 endret navnet på avisa til Akers Avis Groruddalen Budstikke. Begrunnelsen som ble lagt til grunn, var at folk omtalte hjemstedet sitt enten som dalen eller som Grorud, siden Grorud utgjorde et slags sentrum med kirke, togstasjon, industri og postkontor (Holen 2005). Begrepet har imidlertid festet seg og brukes nå om de fire bydelene Bjerke, Grorud, Alna og Stovner.

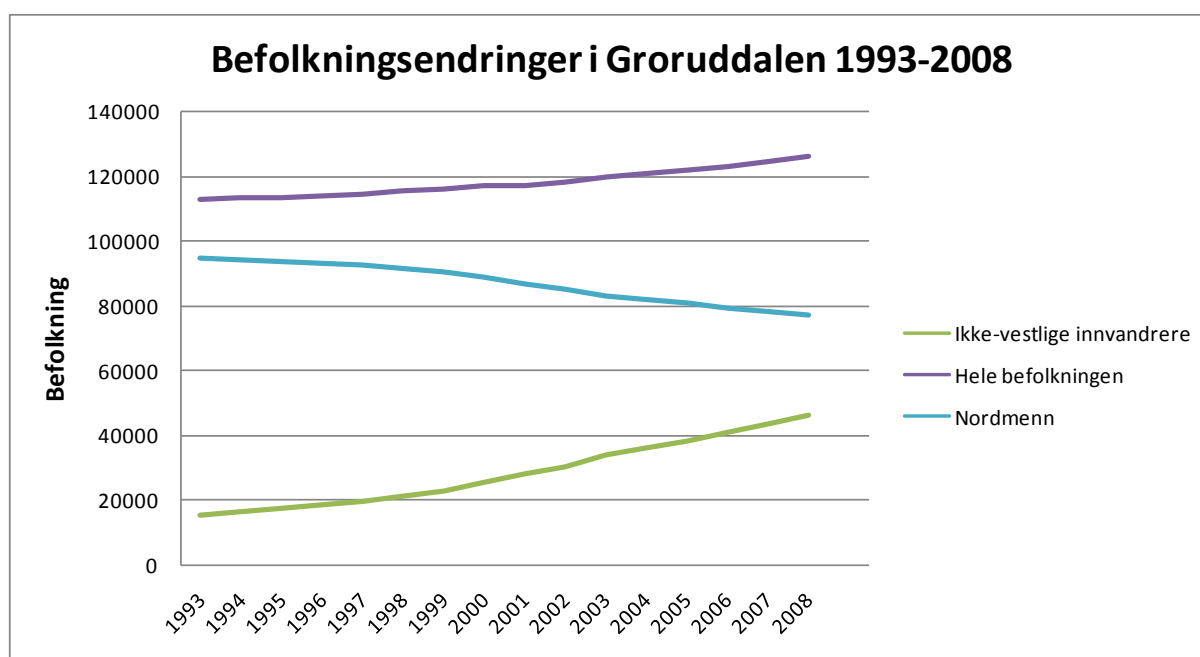
Dette området var opprinnelig et jordbruksområde med spredt bebyggelse. Først på 1930-tallet begynte en ny type boligbebyggelse å gjøre seg gjeldende, nemlig blokkbebyggelsen. Dette reflekterte en mangel på både boliger og ledige tomter innenfor Oslos bygrenser, og det var derfor et ønske om å utnytte disse områdene på en effektiv måte. En blanding av åpen blokkbebyggelse og drabantbyer ble et resultat av denne tankegangen (Lund 2006). Drabantby er ifølge Hansen & Brattbakk (2005:6) en betegnelse på ”relativt store boligområder som bygges under ett utenfor eller i utkanten av storbyene”. Drabantbyenes utbygging skjedde i en periode med stor boligmangel og knappe ressurser, og fokus var på å skaffe mange boliger raskest mulig. I utbyggingsperiodene var drabantbyene ettertraktete bosted, men de har også fått mye kritikk. Kritikken har, ifølge Hansen og Brattbakk (2005), blant annet vært at bebyggelsen har vært for monoton og kompakt, samt at områdene mangler fellesanlegg og tjenestetilbud. Et viktig trekk ved de norske drabantbyene er imidlertid at de fleste ble bygget og styrt av boligbyggelag (Hansen & Brattbakk 2005). Dette innebar at boligene var eid i fellesskap av beboerne, og at beboerne derfor hadde hovedansvar for drift, vedlikehold og eventuelle endringer. Kommunene hadde en tildelingsrett for sosialboliger, som ble brukt i litt ulik grad, men sameiesystemet førte hovedsakelig til relativt godt vedlikeholdte områder med en blandet befolkning.

Med tiden har det imidlertid skjedd endringer, hvor både byen rundt og andre samfunnsmessige prosesser har virket inn på Groruddalen som sted. Et eksempel på dette er

¹⁵ [http://www.utviklings-og-kompetanseetaten.oslo.kommune.no/getfile.php/utviklings-%20og%20kompetanseetaten%20\(UKE\)/Internett%20\(UKE\)/Dokumenter/statistikk/statistikk/Statistisk%20%C3%A5rbok%202008/Statistisk%20aarbok%20Oslo%202008%20Kap%2002.pdf](http://www.utviklings-og-kompetanseetaten.oslo.kommune.no/getfile.php/utviklings-%20og%20kompetanseetaten%20(UKE)/Internett%20(UKE)/Dokumenter/statistikk/statistikk/Statistisk%20%C3%A5rbok%202008/Statistisk%20aarbok%20Oslo%202008%20Kap%2002.pdf) (05.05.2009)

opphevingen av prisreguleringer og liberaliseringen av boligmarkedet på 1980-tallet. Dette skapte en situasjon der betalingsevne ble forsterket som fordelingsmekanisme i byens sosiale rom. Den forholdsvis lave attraktiviteten til drabantbyene kombinert med en økende inntektsulikhet i samfunnet generelt, har bidratt til en segregering av lavutdannede og lavinntektsgrupper, samt en etnisk segregering (Brattbakk m.fl. 2006). At drabantbyene i en slik situasjon har tiltrukket seg folk med lavere betalingsevne enn andre steder i byen viser at disse områdene har en lavere attraktivitet. Dette kan begrunnes med at det er betalingsvilligheten blant dem som anser et boligområde som attraktivt som bestemmer prisnivået i området (Lund 2006). Det er imidlertid viktig å påpeke at det er store forskjeller innad og mellom de ulike drabantbyene med hensyn til både attraktivitet og pris. Områdene med lavest prisnivå har imidlertid også de høyeste andelene innvandrere (Lund 2006).

Grafen nedenfor viser utviklingen som har skjedd i Groruddalens befolkningssammensetning de siste 15 år.

Figur 1: Oversikt over Groruddalens befolkning og vekst.

Kilde: Oslo Statistiske Årbok og Statistisk sentralbyrå

Dagens Groruddalen

Generalisering av en befolknings karakteristika kan være problematisk, men Sørli og Havnen (2006) peker på at det er noen trekk som er karakteristiske for den gjennomsnittlige

Groruddalsinnbygger. På visse felter er de overrepresentert sammenlignet med byen som helhet. Den gjennomsnittlige ”groruddølen” har for eksempel kort videregående utdanning (yrkesfagutdanning). Dette kan ansees som en utfordring fordi det i befolkningen generelt har skjedd en gradvis og betydelig heving i utdanningsnivået. Det kan videre bidra til at lavtutdannede kommer i en vanskeligere posisjon, fordi man vil stå svakere blant mange med høy utdanning enn blant få med høy utdanning (Brattbakk m.fl. 2006). Barnefamilier er overrepresentert i Groruddalen, mens både vestlige og ikke-vestlige kvinner uten barn er underrepresentert. Groruddalen er også som grafen ovenfor viser i økende grad en arena for ikke-vestlige beboere. Disse ikke-vestlige har imidlertid høyere inntekt og bruker mindre sosialhjelp enn ikke-vestlige i Oslo som helhet, og det har skjedd en økning av innslag av ikke-vestlige med høyere utdanning fra 1997 til 2003 (Sørli & Havnen 2006).

De fire bydelene kommer dårligere ut enn bygjennomsnittet når det gjelder andelen uføretrygdete, enslige forsørgere med barn, arbeidsløse, dødelighet og utflyttingshyppighet (Brattbakk m.fl. 2006). Studier av det bebygde miljø framhever dessuten mangelen på gode møteplasser for dalens befolkning. Det har også blitt hevdet at det er mangel på tilstrekkelig kompetanse for å håndtere dalens utfordringer. Kanskje særlig gjelder dette utfordringene knyttet til det flerkulturelle aspektet. Brattbakk m.fl. (2006) påpeker at grunnen til at Groruddalen skårer såpass lavt på de sosioøkonomiske variablene ikke er at det har skjedd en forverring der. Snarere har andre bydeler forbedret sin situasjon, og det er derfor snakk om relativ forverring.

Ifølge Nadim (2008) uttrykker groruddølene at de er fornøyde med sitt hjemsted, og de opplever dette som et godt sted å bo. Befolkningen i Groruddalen er også relativt stabil sammenlignet med Oslo forøvrig, men stabiliteten er avtakende (Sørli & Havnen 2006). Det er en betydelig økning i både tilflytting og videreflytting, og noe økning i fraflytting. Spesielt gjelder dette for den vestlige delen av befolkningen. Dette kan sees i sammenheng med at Groruddalen preges av et nokså unyansert og lavt omdømme. Uavhengig av om dette har rot i virkeligheten eller ikke, kan det få uheldige innvirkninger. Færre vil ønske å bo der, noe som kan bidra til lavere boligpriser og mindre næringsaktivitet (Brattbakk m.fl. 2006). Ringvirkningene av slike prosesser er noe av det Groruddalssatsingen ønsker å ta tak i.

”Groruddalssatsingen er et langsiktig samarbeid mellom staten og Oslo kommune. Over 10-årsperioden 2007-2016 skal det jobbes mot å nå hovedmålene om en bærekraftig byutvikling, synlig miljøopprustning, bedre livskvalitet og samlet sett bedre levekår i Groruddalen. Det skal utvikles et lokalt og inkluderende samarbeid

med beboere, organisasjoner, borettslag, næringsliv, bydeler og offentlige institusjoner. Groruddalens identitet og stolthet skal styrkes.”¹⁶

De fire programområdene som den felles satsingen organiseres innenfor, deles inn slik:

(1) Miljøvennlig transport i Groruddalen, (2) Alna, grønnstruktur, idrett og kulturmiljø, (3) Bolig-, by- og stedsutvikling og (4) Oppvekst, utdanning, levekår, kulturaktiviteter og inkludering¹⁷. Det er kanskje særlig tiltak som iverksettes innenfor det siste av disse fire områdene som har relevans for denne studien, men det uttales at integrerings og inkluderingsperspektivet skal ivaretas innenfor alle områder.

Bilde 4:
Blokkbebyggelse på Linderud. Viser hvordan høyden og utformingen av det fysiske landskapet varierer i Groruddalen.

2.3 Oppsummering

Jeg har i dette kapittelet vist hvordan Groruddalen siden området fikk sitt navn og fram til i dag har gått gjennom omfattende endringsprosesser. Området har gått fra å være en positiv løsning på boligmangelen i etterkrigstiden, til å bli et område det er *noe* med. De omfattende og raske endringene i befolkningssammensetningen og stigmatiseringen utenfra sett i sammenheng med stor trivsel blant dem som bor der, gjør området interessant og verdt et nærmere blikk.

Presentasjonen av materielle trekk ved dalen, samt gjennomgangen av den innvandrings- og integreringspolitiske kontekst tidligere i kapittelet, mener jeg er fruktbar for

¹⁶ <http://www.prosjekt-groruddalen.oslo.kommune.no/groruddalssatsingen/> (05.05.2009)

¹⁷ <http://www.prosjekt-groruddalen.oslo.kommune.no/groruddalssatsingen/> (05.05.2009)

den videre analysen. Sammen med det neste kapittels gjennomgang av det teoretiske rammeverket for oppgaven, kan dette kalles en kontekst eller en ramme for meningsdannelser om integrering og om Groruddalen som hjemsted. Dette er imidlertid en ramme og et bakteppe for analysen som er konstruert av meg, og er kun en av flere mulige måter å beskrive både den norske innvandrings- og integreringspolitiske kontekst og Groruddalen.

Bilde 5:
Rekkehus-
bebyggelse i Veitvet
Hageby.

Bilde 6:
Eneboligområde på
Vollebekk.

3. TEORETISK ANALYSERAMME

Målet med dette kapittelet er å belyse og drøfte oppgavens teoretiske utgangspunkt. Sammen med kontekstkapittelet og de metodiske verktøy og vurderinger jeg vil presentere i neste kapittel, dannes rammeverket for analysen av min empiri. Bakgrunnen for de valg av teoretiske perspektiver jeg har foretatt, må sees i sammenheng med Groruddalen som en særegen kontekst i norsk sammenheng. Konteksten, endringsprosessene og ikke minst forståelsene av dette mener jeg best kan belyses med den teoretiske analyseramme jeg her har satt sammen.

Kapittelet starter med en presentasjon av det vitenskapsteoretiske utgangspunktet for oppgavens tilnærming til både teorier og empiri. Dette poststrukturalistiske utgangspunktet farger også oppgaven som helhet. Idet man velger en diskursanalytisk tilnærming, velger man en helhetlig løsning med teori og metode tett flettet sammen, i følge Jørgensen og Phillips (1999). Denne pakken inneholder ontologiske og epistemologiske premisser om språkets betydning for den sosiale konstruksjon av verden, teoretiske modeller om dette samt metodiske retningslinjer. Dette behøver ikke bety at man må utelukke elementer som ikke opprinnelig er diskursteoretiske. Det kan tvert i mot være positivt å inkludere disse (Jørgensen & Phillips 1999). Det er imidlertid viktig at disse integreres på en god måte, slik at de ikke motstrider hverandre. Dette kan gjøres ved å se på de ikke-diskursive teorier som et rammeverk for studiens tema. Disse teoriene kan dermed fungere som en måte å belyse den kontekst som diskursene foregår innenfor.

Etter å ha presentert det vitenskapsteoretiske utgangspunktet og teorier om diskurs går jeg derfor videre til å belyse ulike perspektiver på sted og stedsidentitet. Jeg vil også presentere perspektiver innenfor kontakt og konfliktforskning. Sammenflettingen av det poststrukturalistiske utgangspunktet med de andre teoretiske perspektivene er fruktbart av flere grunner. Det gir informantenes meningsdannelser om endringsprosessene, og språkbruk i forhold til dette, knagger å henge på. Å se disse perspektivene i sammenheng åpner også opp for å se på hvordan informantene gjennom sine meningsdannelser konstruerer egne bilder av Groruddalen. Bildene og stedsforståelsene danner grunnlaget for kontakt på deres hjemsted, noe som igjen kan virke inn på deres forhold til det flerkulturelle og syn på integrering. Teoriene og perspektivene jeg her belyser og drøfter hjelper meg altså å forså kompleksiteten i meningsdannelser om hjemsted og integrering generelt, og hos informantene spesielt.

3.1 Det vitenskapsteoretiske bakteppet

Tilnærmingen til temaet innvandring og integrering og mitt verktøy for å svare på oppgavens forskningsspørsmål går gjennom postmodernismen. Postmodernismen definerer seg selv i stor grad gjennom sin kritikk av modernismen og andre vitenskapsteoretiske retninger (Peet 1998). Deler av denne kritikken sentrerer rundt begrepene epistemologi og ontologi samt relasjonen mellom de to. Johnston et al.(2000) definerer epistemologi som teori om hva som utgjør gyldig kunnskap, mens ontologi blir beskrevet som teorier som søker svar på hvordan verden må være for at kunnskap skal være mulig. Det handler altså om bruk av kunnskap for å komme fram til en sannhet om verden. I postmodernistisk filosofi kan ontologien sees på som fundert i epistemologien. Innebygd i påstander om hvordan vi kan vite hva verden er, ligger det også en påstand om hvordan verden faktisk er. Den ytre verden og metoden for å forstå denne er dermed ikke lenger to uavhengige størrelser, det vil si at metoden i seg selv betraktes som en påvirkningsfaktor.

"Hvilke bevis har jeg for at mine bevis er sanne?"

Dette spørsmålet ble stilt av Lyotard (1984:24). Lyotard blir ifølge Peet (1998) betegnet som postmodernisten med stor P, og utsagnet hans kan sees på som beskrivende for retningen i vitenskapsteorien han er en del av. Spørsmålet han stiller representerer et oppgjør med modernismens fokus på de store fortellinger, metateorier og universelle sannheter. På bakgrunn av dette definerer han postmodernismen som "skepsis til de store fortellingene" (Lyotard 1984:xxiv), og han mener at vi nå har kommet fram til fortellingenes krise.

Ifølge Gregory (1996) har postmodernismen tre grunnleggende kjennetegn. Det første kjennetegnet er dets "postparadigmesyn". I dette begrepet ligger det en kritikk mot forsøk på å konstruere et tankesystem som hevder å være komplett og et grunnlag for generell forståelse av verden. Den tidligere tilliten til epistemologien som et sikkert grunnlag for vitenskapen å hvile på er dermed ikke lenger gyldig i postmodernismen. Kjennetegn nummer to er kritikken av de såkalte totaliserende ambisjonene som har styrt konvensjonell samfunnsvitenskap. Med dette menes troen på at det er en dypere underliggende struktur som styrer det sosiale liv. Postmodernister forkaster ideen om at våre hverdagslige gjøremål er en del av en større struktur, og at alt vi gjør er med på å reproducere denne underliggende strukturen og logikken. Et økende fokus på ulikheter blir av Gregory (1996) trukket fram som det tredje kjennetegnet ved postmodernismen. Han mener at det i postmodernismen blir vist større grad av sensitivitet overfor heterogenitet og det unike. Dette skiller seg fra modernismens fokus på det

universelle og homogene. Gregorys (1996) framstilling er oversiktlig og informativ, på samme tid som den kan sies å være en forenkling av den heterogenitet som postmodernismen faktisk representerer.

Jeg har så langt omtalt denne vitenskapsteoretiske retningen som postmodernismen. Postmodernismen blir imidlertid også brukt som et samlebegrep som inkluderer poststrukturalisme (Peet 1998). Poststrukturalismen kjennetegnes kanskje særlig for sitt fokus på språkets betydning og de konsekvenser språk kan ha for både vitenskap og samfunn. Relasjonen mellom virkeligheten og vår oppfatning av den forstås ikke som direkte, og språket anses derfor heller ikke som et nøytralt medium. Språket er i seg selv produktivt. Dette står i skarp kontrast til positivismens syn på språk som et nøytralt verktøy for å formidle sannheter om virkeligheten (Smith 1998), og det viser igjen til det spesielle forholdet mellom epistemologi og ontologi i poststrukturalismen.

Den språklige vendingen

Utviklingen og vektleggingen av fokuset på språk og diskurser i samfunnsvitenskapen tillegges i stor grad Foucault (Jørgensen & Phillips 1999). Han var opptatt av hvordan det produseres grenser for hva som defineres som sant, og hva som sees på som riktige uttalelser om samfunnsmessige forhold. At noen utsagn blir gjentatt til stadighet selv om det meste i prinsippet kan sies på uendelig mange måter, mente han at det måtte settes spørsmålsteget ved. Hans forskning rettet seg derfor mot å finne ut av årsaken til disse språklige mønstrene. Forut for et utsagn mente Foucault at det finnes en rekke allerede eksisterende utsagn, praksiser og institusjoner, og han peker på at disse er med på å avgjøre mulighetsbetingelsene for utsagnet (Schanning 1997). Foucault kaller denne settingen som bestemmer hvorvidt noe skal godkjennes som kunnskap eller ikke, for "det epistemologiske felt", eller "episteme" (Peet 1998). Diskurser defineres på bakgrunn av dette som "et begrenset antall ytringer som man kan definere mulighetsbetingelsene for" (Foucault 1972:117 i Jørgensen & Phillips 1999:22). Dette systemet av representasjoner blir sett på som regulerende for meninger og praksiser, og Foucault var opptatt av kompleksiteten i disse representasjonene, og av hvordan produksjon av kunnskap er avhengig av både historiske forhold og kontekst.

Foucault bidro også til å sette fokus på subjektets forhold til diskursene (Jørgensen & Phillips 1999). Han mente at det var nettopp i diskursene at subjektet ble skapt, og han var her inspirert av sin lærer Althusser og hans teori om interpellasjon. Interpellasjon beskriver den prosess hvor språket har en konstruerende funksjon på individet. Språket bidrar til å sette

individet i en viss ideologisk posisjon som det definerer seg selv ut ifra (Jørgensen & Phillips 1999). Et eksempel på dette kan være en tekst, eller informasjon gitt i en annen form enn tekst, som kommer med en uttalelse eller fremmer et standpunkt. Identifiserer leseren av denne teksten seg som mottaker av teksten og sier seg enig i dens standpunkt, aksepterer han eller hun å bli tildelt en viss rolle. Denne teorien har senere blitt kritisert for å ha liten tro på aktører og for å tillegge den rådende ideologi for stor betydning. Synet på individer som passive mottakere har ikke lenger like stor gjennomslagskraft. Det har også etter hvert blitt lagt større vekt på hvordan subjekter blir interpellert fra flere kanter samtidig, og dermed inntar mer enn kun en subjektposisjon (Jørgensen & Phillips 1999). Dette kan sees i sammenheng med at diskursteoriene har beveget seg vekk fra Foucaults syn om at det eksisterer kun én rådende diskurs, og at det nå heller vektlegges at det eksisterer en rekke diskurser side om side som kjemper om å vinne fram. På tross av denne kritikken legger diskursteorier fortsatt vekt på hvordan subjektet skapes av diskursene, men fokuset er ikke like snevert som før (Jørgensen & Phillips 1999).

I likhet med Foucault er også Derrida en poststrukturell teoretiker, som satt søkelys på språkets betydning (Smith 1998). På bakgrunn av sin skepsis til de vitenskapsteoretiske retninger som sier at det eksisterer et solid grunnlag for kunnskap, mente Derrida at dekonstruksjon må tas i bruk som metode for å vise hvordan tekster konstrueres rundt opposisjoner. Han ønsket med dette å vise at det er umulig å fastlåse betydningen til et utsagn. Dette begrunnet han med at det var nettopp de ovenfor nevnte opposisjoner som definerer utsagnene. Lik settes opp mot forskjellig, sann mot falsk og maskulin mot feminin. Den betydning et tilsynelatende enkeltstående begrep blir tillagt vil dermed være avhengig av dets motstykke (Smith 1998). Denne metoden kan blant annet bidra til å vise hvordan kulturell identitet og opplevelse av forskjeller skapes gjennom diskurser og sammenligning med andre. Ved å vise til disse opposisjonene mener Derrida at man også viser at slike sammenbindinger kun er tilfeldige, og at de kunne ha stått i et annerledes forhold til hverandre (Smith 1998). Derridas teori om dekonstruksjon har blitt tatt opp i blant annet Lacalú og Mouffes diskursteori (Jørgensen & Phillips 1999), som er en av diskurstilnærmingene jeg bruker i denne oppgaven.

Poststrukturalismen og dens fokus på språk og diskurser har blitt kritisert for språkreduksjonisme (Harrison 2006). Det legges i kritikken vekt på hvordan poststrukturalismen dekonstruerer samfunnsmessige prosesser og institusjoner til kun å handle om språk og språkets egenskaper. Harrison (2006) uttaler at det vi dermed kan sies å sitte igjen med, er en verden som består av konkurrerende språkssystemer. I hvilken grad denne

kritikken er berettiget avhenger av graden av konstituerende effekter diskursene tillegges. Som jeg skal vise nedenfor, finnes det ulike diskursteoretiske tilnærminger og ulike meninger om hva som kan sies å eksistere utenfor diskursene. På samme måte blir påstanden om negative konsekvenser av et syn på alt som tilfeldig og flytende tilbakevist med å si at dette til en viss grad er en karikert framstilling. Som Jørgensen og Phillips (1999) understreker vil viten og identiteter, selv om de i prinsippet er tilfeldige, alltid være relativt fastlåste i den konkrete situasjon.

En annen kritikk som rettes mot diskursteoriene, og som gjenspeiler et dilemma i alle postmodernistiske tilnærminger til verden, baserer seg på en form for selvmotsigelse. Mens det blir framhevet at metateorier ikke eksisterer og ikke kan være mer enn ett perspektiv på saken, pekes det samtidig på at man med en diskursanalyse kan dekonstruere de diskursene som styrer verden og dermed komme fram til et svar om deres oppbygging. Et slikt syn kan på lik linje med de teoriene postmodernismen selv kritiserer også sies å utgjøre en form for metateori. Som pekt på innledningsvis er postmodernismen imidlertid en ”paraply” som favner en heterogen gruppe av tenkere. Dermed vil verken teoriene som blir framstilt, kritikken rettet mot dem eller tilsvaret til kritikken kunne omfatte alle.

Sosialkonstruktivismen kan brukes som en fellesbetegnelse for de teorier jeg har presentert ovenfor (Burr 1995). Innenfor sosialkonstruktivismen faller dermed også de to diskurstilnærminger som jeg baserer meg på i analysen av mitt datamateriale. Hvordan jeg skal bruke disse teoriene praktisk i min analyse, vil jeg gå nærmere inn på i metodekapittelet. Her vil de kun kort introduseres.

Laclau og Mouffes diskursteori

Laclau og Mouffe ser i sin diskursteori på både materielle og ikke-materielle prosesser og institusjoner som diskursive konstruksjoner (Jørgensen & Phillips 1999). De mener at virkeligheten eksisterer uavhengig av oss, men vår adgang til og forståelse av denne er formet av språket og diskursene. Siden visse betydninger er så konvensjonelle at de virker som sanne og gitte, vil diskursenes rolle kunne virke skjult. Når betydninger av tegn virker fastlåste og sanne, vil dette imidlertid kun være en illusjon, og det vil alltid være en mulighet for forandring. En diskursanalyse må derfor i følge Laclau og Mouffe søke å avdekke de prosessene hvor det kjempes om å fastlåse et tegns betydning (Jørgensen & Phillips 1999).

Laclau og Mouffe (i Jørgensen & Phillips 1999:36) forstår diskurs som ”en fastlåsing av betydninger innenfor et bestemt område”, altså en reduksjon av andre mulige betydninger.

Målet med en diskursanalyse blir dermed å kartlegge hvordan vi kjemper om å fastlegge betydninger slik at de oppfattes som naturlige. De har ikke selv kommet med en oppskrift til hvordan man praktisk skal gjennomføre en diskursanalyse, men de bygger opp teorien rundt et begrepsapparat som kan brukes for å avdekke diskurser (Jørgensen & Phillips 1999). Det som diskursen utelukker kalles det *diskursive felt* eller *det konstituerende ytre*. Alle tegnene i en diskurs kalles *momenter* og deres betydning bestemmes av sitt forhold til hverandre. Det eksisterer imidlertid ett eller flere *nodalpunkter* av privilegerte tegn, som diskursene sentreres rundt. Eksempler på slike nodalpunkt kan være begrepet innvandrere eller Groruddalen. *Elementer* er betegnelsen på de tegnene som ennå ikke har fått tilskrevet seg en betydning, og diskursen søker dermed å gjøre elementene til momenter ved hjelp av det som kalles en *lukking*. En lukking rundt, eller fastsetting av, et element til et moment vil være tilfeldig ifølge Laclau og Mouffe. Det er altså ikke endelig. En hver praksis som etablerer en relasjon mellom elementer, av Laclau og Mouffe kalt en *artikulasjon*, utfordrer denne lukkingen (Jørgensen & Phillips 1999). Nodalpunktet kan også kalles en *flytende betegner* fordi det er dette elementet de ulike diskursene kjemper om å fylle med innhold. *Antagonisme* er den situasjon som oppstår når det foregår en kamp om hva som er den rette betydningsdannelse av et tegn. Antagonismen løses gjennom det som kalles en hegemonisk intervensjon, det vil si en artikulasjon som gjenoppretter entydigheten rundt hva som er den ”rette” betydning.

Faircloughs kritiske diskursanalyse

Fairclough bruker diskursbegrepet på to måter. Han uttaler at diskurs skal forstås som ”sprogbruk som sosial praksis”, og defineres som ”en måte at tale på der giver betydning til oplevelser ud fra et bestemt perspektiv” (Fairclough 1993 i Jørgensen & Phillips 1999:79). Han opererer videre med en tredimensjonal modell i sin kritiske diskursanalyse når forholdet mellom diskurs og sosial praksis skal forklares (Jørgensen & Phillips 1999). All språkbruk blir forstått som en *kommunikativ begivenhet* som har tre dimensjoner. Den første dimensjonen er teksten (dette omfatter både tale, skrift og bilder). Den andre dimensjonen er den diskursive praksis, altså produksjon og tilegning eller konsumpsjon av tekster. Den sosiale praksis utgjør den siste dimensjonen. Den diskursive praksis styrer forholdet mellom tekstene og den sosiale praksis. En slik tredelt modell gir et praktisk utgangspunkt for å studere diskurser, og det reflekterer her også hvordan den kritiske diskursanalysen ser på diskursens rolle i forhold til verden rundt. Mens Laclau og Mouffes diskursteori ser på diskurser som konstituerende for sosial praksis, mener den kritiske diskursanalysen at

diskursene ikke bare konstituerer, men at de også blir konstituert. Det vektlegges altså at de står i et dialektisk forhold til hverandre, hvor sosiale og kulturelle endringer delvis kan forårsakes av diskurser.

I den kritiske diskursanalysen ønsker man å se på forbindelsene mellom språkbruk og sosial praksis. De konkrete tilfeller av språkbruk kalles for *kommunikative begivenheter*, og slike begivenheter kan danne en diskursorden. *Diskursorden* er summen av de diskurstyper som brukes innenfor samme felt, og som konkurrerer om å etablere seg. Innenfor en slik diskursorden vil det være forskjellige diskursive praksiser for hvordan tale og tekst produseres og konsumeres rundt det samme tema. Den kommunikative begivenheten fungerer som en form for sosial praksis ved at den reproducerer eller utfordrer diskursordenen. Artikulering av forskjellige diskurser innen en diskursorden og på tvers av diskursordener er uttrykk for *interdiskursivitet*. Interdiskursivitet er en form for *intertekstualitet*, det vil si at alle kommunikative begivenheter trekker på tidligere begivenheter. Man begynner altså aldri helt forfra, og en tekst kan sees på som en del av en intertekstuell kjede, som peker både bakover til tidligere tekster og framover til nyere tekster. Gjennom dette synet på intertekstualitet åpner Faircloughs kritiske diskursanalyse muligheten for å se på forandring i større grad enn det Laclau og Mouffe gjør (Jørgensen & Phillips 1999).

Som nevnt innledningsvis vil ikke diskursanalyse alene være tilstrekkelig for å analysere den bredere sosiale praksis som diskursene er en del av. Andre teorier må også trekkes inn for å komplimentere denne, ifølge Jørgensen og Phillips (1999). Hvordan jeg konkret skal bruke de to diskurstilnærmingene og deres begrepssett i min analyse, vil jeg redegjøre for i metodekapittelet. Først vil jeg nå se på annen ikke-diskursiv teori, som jeg vil integrere i rammen for analysen av mine forskningsspørsmål.

3.2 Sted og stedsforskning

Stedsbegrepet og stedsrelatert forskning er helt sentralt i samfunnsgeografien. Likevel var det først på 1970-tallet med humanismens framvekst at teoretiseringen om sted virkelig skjøt fart (Cresswell 2004). Det har siden den gang vært, og er fortsatt, store uenigheter rundt begrepets meningsinnhold og hva stedsforskning innebærer. En mulig måte å beskrive sted på er som følger:

”A portion of geographic space. Space is organized into places often thought of as bounded settings in which social relations and identity are constituted. Such places may be officially recognized geographical entities or more informally organized sites of intersecting social relations, meaning and collective memory” (Johnston et al. 2000).

Denne definisjonen viser til hvordan steder kan sees på som klart avgrensede fysiske områder som rommer sosiale relasjoner. Samtidig handler også steder om hvilken mening de tillegges av mennesker. Og det er nettopp dette Cresswell (2004) fokuserer på i sin definisjon av sted. Han mener at rom er noe objektivt og målbart, og at rom blir til sted først når mennesker tillegger det mening. Sted er noe som ”mennesker er tilknyttet på en eller flere måter, en meningsfull lokalisering” (Cresswell 2004:7, min oversettelse). Med en slik tilnærming til sted kobles et strukturelt perspektiv med et aktørperspektiv, og fokus settes på relasjoner. Stedsforståelsen tillegges med dette både epistemologisk og ontologisk betydning. Som Cresswell (2004:11) framhever: sted er ikke bare ”en ting i verden, men snarere en måte å forstå verden på” (min oversettelse). Et slikt syn på sted, hvor vår oppfatning av sted er bestemmende for hva stedet er, kan som Cresswell (2004) påpeker ha ekskluderende konsekvenser. Dette er noe jeg vil komme nærmere inn på senere i kapittelet når jeg ser på perspektiver som ”loss of place” og ”in place/out of place”.

Ulike tilnærminger til sted

Oppgaven baserer seg som nevnt på en antakelse om at måten et sted forstås og framstilles på får konsekvenser for reaksjonsmønstre på endringsprosesser på dette stedet. En gjennomgang av stedsforskningen viser at steder forstås ulikt av forskjellige mennesker og på ulike steder. Agnew (1987 i Berg & Dale 2004) mener å kunne identifisere tre slike hovedforståelser av sted: Sted som lokalisering, sted som locale og sted som ”sense of place”. De tre skiller seg fra hverandre med hensyn til hvorvidt sted forstås som noe som er gitt i seg selv, om det er sted først når det er opplevd som sted, eller om sted skal sees på som en integrert del av sosial interaksjon. Denne tredelingen gjenspeiler delvis en historisk utvikling, hvor de ulike tilnærmingene har vokst fram gjennom kritikk av hverandre. Det er likevel ikke slik at én tilnærming har erstattet en annen, og å ta i bruk en kombinasjon av de tre kan være en styrke i studier. Alle de tre retningene kan være relevante for denne oppgaven fordi de belyser hvordan ulike stedsforståelser knyttes til ett og samme sted, og hvordan dette igjen kan påvirke syn på integrering.

Å forstå sted som en *lokalisering* innebærer at man ser på stedet som et unikt punkt på et kart, og målet er å gi en objektiv beskrivelse av dette stedet. Det vektlegges at det er de

kvantifiserbare og synlige trekk som danner rammen for sosiale og økonomiske aktiviteter. Dette begrepet har særlig vært sentralt i økonomisk geografi, der det blir sett på som en slags setting for økonomisk aktivitet og vurderes ut fra sine lokaliseringsfordeler. Menneskene forstås som økonomisk rasjonelle mennesker, som klarer å bedømme hvordan stedet objektivt sett er (Berg & Dale 2004). Dette er et syn som dominerte i den tradisjonelle regionalgeografien. Det utfordres i de to andre forståelsene jeg presenterer nedenfor, blant annet fordi det kan sies å være reduksjonistisk idet stedet blir sett på som ikke mer enn sin lokalisering. På tross av kritikken blir det fortsatt argumentert for betydningen av å opprettholde denne stedsforståelsen. Kyllingstad (2002) er en av dem som hevder at det er uheldig at fokuset på det sosiokulturelle stedet skyver lokaliseringstilnærmingen i bakgrunnen. Han argumenter videre for at det ikke er mulig å se stedet uavhengig av de materielle strukturer som naturgrunnlaget danner.

Sted som *lokale* eller som sosial kontekst er en annen tilnærming til sted (Berg & Dale 2004). Lokalebegrepet henviser til en møteplass eller en node hvor forskjellige individers hverdagsaktiviteter krysser hverandre i både tid og rom. Sted som lokale er den materielle settingen for sosiale relasjoner (Cresswell 2004). Sted formes gjennom lokal praksis, altså gjennom de aktiviteter som skjer på stedet. Som Pred (1984 i Berg & Dale 2004:44) sier det: ”Sted er ikke bare en gitt, statisk ramme for sosial interaksjon, men noe som skapes og gjenskapes kontinuerlig som en del av den sosiale aktiviteten”. Gjennom en kontinuerlig prosess påvirker altså sted og aktiviteter hverandre med gjensidig styrke.

Sense of place-tilnærmingen til sted vokste fram på 1970-tallet med den humanistiske geografien (Berg & Dale 2004). Den kan sees på som en reaksjon på det objektivitetsfokuset som ble fremmet i lokaliseringstilnærmingen, og fokuset ble med dette rettet mot menneskene. Relph (1976:37 i Berg & Dale 2004) formulerer det slik: ”People are their place and place is its people”. Han mener med dette at menneskene gir stedet en identitet, og at stedet ikke kan eksistere løsrevet fra den menneskelige forståelsen og erfaringen knyttet til stedet. Samtidig påvirker stedet menneskenes identitet og bidrar til å forme denne. Siden stedet er det menneskene gjør det til og oppfatter det som, innebærer dette at mennesker handler basert på nettopp denne opplevelsen heller enn ut fra stedets materielle struktur. Opplevelsene av ett og samme sted kan være forskjellige fra menneske til menneske (Berg & Dale 2004). Denne subjektive forståelsen av sted har fått kritikk blant annet for at den ikke i stor nok grad tar innover seg de materielle strukturene rundt og hvordan også disse virker inn på mennesker. Det er imidlertid en del overlapping mellom de tre tilnærmingene, og en

sammenfletting av dem vil kunne utvide forståelsen av hva et sted er. I nyere stedsforskning er dette også et mål, og fokus rettes her mot hvordan de tre kan brukes sammen (Røe 2002).

Den relasjonelle stedsforståelsen

En kobling av de tre perspektivene oppnås til en viss grad gjennom forståelsen av sted som noe relasjonelt. ”Det relasjonelle stedet er et produkt av de sosiale relasjonene og praksisene som utvikles på grunnlag av enkeltpersoners og gruppers forståelse av og erfaringer med stedet” (Røe 2002:78). I tillegg forstås stedet som en prosess i seg selv. Doreen Massey er en av de tydeligste stemmene som argumenterer for denne måten å tilnærme seg sted på (Røe 2002). Hun hevder at vi må bevege oss bort fra et syn på sted som absolutt og historisk gitt, og heller forstå det som sosialt konstruert. Sted skapes som sitatet under peker på gjennom de sosiale relasjoner og sosiale prosesser som skjer på stedet.

“What gives a place its specificity is not some long internalized history but the fact that it is constructed out of a particular constellation of relations, articulated together at a particular locus. The uniqueness of a place, or a locality, in other words is constructed out of particular interactions and mutual articulations of social relations, experiences and understandings, in a situation of co-presence, but where a large proportion of those relations, experiences and understandings are actually constructed on a far larger scale than what we happen to define for that moment as the place itself” (Massey 1993:66).

Massey (1993) benekter ikke at en fysisk gitt avgrensning av sted kan være nyttig i visse sammenhenger, heller ikke at det finnes fysiske strukturer. Hvordan vi oppfatter disse vil imidlertid variere og være påvirket av relasjoner både innad på stedet og mellom steder. Det er et samspill mellom det materielle og det kognitive, mener hun. Og dette fører til at steder ikke kan ha én enkel identitet, det er snarere mange identiteter på ett sted. Hun mener dermed at det er nødvendig å se på steder med et globalt blikk, ”a global sense of place”. Stedene og de sosiale praksisene som skjer der, er nemlig et resultat av materielle, sosiale og kulturelle relasjoner som strekker seg langt utover det enkelte lokale sted (Massey 1997).

I følge Røe (2002) har denne relasjonelle tankegangen, og synet på steder som både konstruert og konstruerende, hatt en positiv innvirkning på stedsforskning. Den åpner opp for studier som søker etter både materielle strukturer ved stedet, og etter hvordan ulike aktørgrupper bruker og opplever stedet. Hvordan en gruppe gir mening til de materielle og sosiale omgivelsene sine, kommer dermed i fokus. Dette kan sees i sammenheng med sosialkonstruktivismen, og kanskje særlig kan det kobles med Faircloughs skille mellom det diskursive og ikke-diskursive, samt den gjensidige påvirkningen mellom de to. Jeg vil i denne

oppgaven derfor hovedsakelig ha en tilnærming til sted som relasjonelt, men jeg vil også se på hvilke andre stedsforståelser som kommer fram hos informantene og i Mangfoldsmeldingen, samt konsekvenser av ulike stedsforståelser for identitetsforståelser.

For senere å kunne si noe om forholdet mellom sted, identitet og endringsprosesser, vil jeg nedenfor presentere noen perspektiver på stedsidentitet, og ulike former identitet knyttet til sted kan ta.

Stedsidentitet – hvor jeg er besvarer hvem jeg er

I litteraturen om stedsidentitet kobles sted og identitet sammen ved at man belyser hvordan menneskers identitet er romlig forankret eller relatert, og hvordan steders identitet er forankret i sosial praksis, stedsmyter og sosiale representasjoner (Berg & Dale 2004). Stedsidentitet handler altså om å besvare *hvem* jeg er med *hvor* jeg er (Entrikin i Antonsen 2001, min utheving).

Rose (1995) framhever tre forskjellige måter mennesker kan koble identitet og sted. Man kan for det første identifisere seg *med* stedet. Dette innebærer å føle en tilhørighet til stedet på en slik måte at trekk ved stedet er med på å forklare hvem du er. Du føler at du hører hjemme på stedet. Stedet kan her være hjemmet ditt eller områder på større geografisk nivå, for eksempel byen eller landet du bor i. En annen måte identitet kan knyttes til sted er ved at man identifiserer seg *mot* et sted. Dette innebærer å ta avstand fra et bestemt sted for å framheve din egen identitet. Orientalisme er et godt eksempel på dette.¹⁸ I så tilfelle handler det om en slags indirekte identitetsbygging. Ved å framheve noe du ikke vil identifisere deg med, noe du *ikke* er, sier du samtidig noe om deg selv. Man kan identifisere seg mot steder man kjenner godt (nabolaget man bor i, men ønsker å flytte fra) eller mot steder man ikke kjenner til, men likevel har en oppfatning om. Det tredje alternativet er å *ikke* føle tilhørighet til sted. Dette kan være resultat av at man føler seg fremmed på et sted, og kan oppstå som følge av at man ikke har gjort et bevisst og ønsket valg om å bosette seg der. Flyktninger blir, av Rose (1995) trukket fram som eksempel på en gruppe som kan oppleve stedet de befinner seg på, og oppfattelsen av dette, som irrelevant for sin identitetsskaping.

Forholdet mellom sted og identitet kan altså ta ulike former, og jeg vil videre presentere flere perspektiver som kan belyse hvordan stedstilhørighet både oppstår og endres. Dette kan påvirkes av både karakteristika ved, og endringsprosesser i, nabolaget.

¹⁸ Orientalismebegrepet refererer her til forståelsen av Orienten som et konstituerende ytre/"de andre" fra E. Saids bok *Orientalism* fra 1978.

Bostedsvalg

Savage et al. (2005) hevder på bakgrunn av en undersøkelse gjort i England at hvorvidt du føler deg hjemme et sted og i hvilken grad du opplever at din identitet er knyttet opp mot hjemstedet ditt, avhenger av bakgrunnen for at du bor nettopp der. De knytter altså stedsidentitet opp mot et valgaspekt. Dette gjør de ved å vise til hvordan de som har tatt et bevisst valg om å flytte til et sted for mer enn bare en kort periode, føler mer tilhørighet og identifiserer seg mer med stedet slik det er akkurat nå. For folk som er født og oppvokst på et sted, eller har bodd der lenge, vil det kunne fortone seg annerledes. Forandringer som skjer på stedet, eksempelvis befolkningsendringer, kan føre til et tap av stedstilhørighet. Grunnen til at de blir boende, handler da muligens mer om manglende mobilitet. De ønsker å avkrefte troen på at de som har bodd lengst på et sted, og som kjenner stedet best, har den sterkeste graden av stedstilhørighet. Følelsene knyttet til stedet og hvorvidt du føler tilhørighet til dette avhenger altså av årsaken til at du bor der, og hvordan du selv opplever dette valget. De kaller dette ”selektiv tilhørighet”.

En studie av holdninger til befolkningssammensetning i boområder i USA viser at også framtidsutsiktene til et sted kan ha innvirkning på beboernes ønske om å bosette seg, og på ønsket om å bli værende (Ellen 2000). Hvorvidt man er fornøyd og komfortabel med å bo et sted, vurderes da med utgangspunkt i stedets framtidsutsikter. Dette sees igjen i sammenheng med størrelsen på minoritetsbefolkningen, og muligheten for at denne befolkningen kan virke inn på framtidsutsiktene i skolen, i forhold til kriminalitet og for eiendomsprisene. Barnefamilier skiller seg ut som de som er mest opptatt av disse spørsmålene. Ellens (2000) studie viser imidlertid at slike tanker om framtida har større innvirkning på dem som ønsker å flytte inn, enn for dem som vurderer å flytte ut. Jeg mener likevel at dette er et interessant perspektiv på tilhørighet og bostedsvalg innenfor denne oppgavens kontekst fordi den belyser hvordan identifikasjon og tilhørighet med et sted ikke er statisk. Det er en vurdering som tas kontinuerlig, og som kan påvirkes av endringsprosesser.

Loss of place

Dixon og Durrheim (2000) er spesielt opptatt av slike endringsprosessers betydning, og også de to kan sies å ta utgangspunkt i et relasjonelt stedsbegrep når de knytter sammen sted og identitet. De peker på hvordan mennesker velger å oppholde seg på steder som sier noe om hvem man er, eller hvem man ønsker å være. Samtidig unngår man steder som man ikke ønsker å identifisere seg med. Når forholdet mellom sted og identitet blir så nært, vil

forandringer på stedet kunne få konsekvenser. Konsekvensene det her er snakk om kan komme til uttrykk som en tapsfølelse, hvor det er snakk om både tap av sted og tap av identitet. Dette kaller de "loss of place". Dette uttrykket refererer til oppfatninger knyttet til å miste stedstilhørighet, og konsekvensene det kan få for folks identitet. Dixon og Durrheim (2000) peker på at dersom det skjer store endringer i stedets kvaliteter og karakteristika, vil dette kunne få konsekvenser utover det materielle stedet. Det vil også kunne føre til at folk som har identifisert seg med stedet gjennom bruk av det, ikke lenger kan bruke stedet på samme måte for å vise sin identitet for seg selv og andre. De vil dermed kunne oppleve en tapsfølelse. To mulige reaksjoner på en slik tapsfølelse er nostalgi og fremmedgjøring. I praksis kan dette blant annet føre til ønsker om enten å endre stedet eller ønsker om å forlate det. Slike reaksjoner henger imidlertid sammen med i hvilken grad man ser på andres tilstedeværelse som noe som forandrer deres oppfatning av hva stedet er. Det er heller ikke nødvendigvis slik at reaksjonen involverer motstand, det kan ifølge Dixon og Durrheim (2004) også hende at en slik reorganisering av sted fungerer som et skritt på veien til et mer åpent og inkluderende samfunn.

"Loss of place"-begrepet har blitt utviklet med utgangspunkt i Sør-Afrika etter apartheid. Prosessene som pågår i Groruddalen, er av en helt annen karakter enn i Sør-Afrika. Det er der snakk om en vekst i befolkningen med flerkulturell bakgrunn og ikke en politisk desegregeringsprosess. Jeg mener likevel at deres begreper og tilnærminger er fruktbare i en studie som min. Det handler i begge tilfeller om en reorganisering av rom og sted. I begge kontekster skjer det en endring i befolkningssammensetningen og med dette også endringer i bruken av steder. Tidsaspektet er også et påfallende i begge situasjoner, det er endringer som har skjedd over relativt kort tid og med høy hastighet. Dette er fellestrekk som jeg gjør at jeg mener at perspektivet har overføringsverdi til denne norske konteksten.

Koblingen mellom sted og identitet kan virke skjult, og noe man er ubevisst i det daglige. Dixon og Durrheim (2004) peker imidlertid på at perioder med endringer åpner opp for refleksjon rundt dette og i hvilken grad stedet har betydning for ens identitet. Dette kan sees på som en gruppeprosess vel så mye som en individuell prosess. Idet man bevisstgjøres på sted, definerer man også hva det er og hvordan det brukes. Definisjoner handler om å klargjøre hva som faller innenfor og utenfor, og en slik grensedragning peker videre mot nok en teori som med utgangspunkt i en relasjonell stedforståelse, kobler sted og identitet

In place/out of place

Sosialantropologen Mary Douglas peker på at det er et relasjonelt aspekt ved våre oppfatninger om hva som er rett og galt. Douglas (1966) bruker som eksempel at sko ikke sees på som skitne i seg selv, men det oppfattes som skittent å ha dem på spisebordet. Håret er heller ikke ekkelt før det ligger i suppen din. Verken skoene eller håret er altså i utgangspunktet skitne eller ekle, de er bare på feil sted til feil tid – de er ”out of place”.

Cresswell (2004) viser hvordan denne tankegangen kan overføres til sted. Med den relasjonelle stedstilnærmingen kobles, som nevnt tidligere, meninger og praksis til sted. Steder kan altså sees på som et resultat av folks meninger og praksis. På et gitt sted vil det da nødvendigvis være noen ting som blir ansett som normalt å foreta seg. Det er ikke her snakk om objektivt bestemte regler for hva som er akseptert og ikke, men normer som baseres på taus kunnskap og tilpasses det enkelte sted eller en bestemt kontekst. Dermed er det ikke sikkert at alle er enige i eller følger disse, men de som gjør det kan betegnes som ”in place”. De gjør det som er på sin plass å gjøre på det gitte stedet. Dette kan omfatte både handlinger og holdninger. De som bryter med normen, intensjonelt eller ikke, handler ”out of place”.

På et sted vil det dermed være to parallelle prosesser som finner sted. Først og fremst vil det forekomme diskursive forsøk på å lage og opprettholde en normativ geografi, der alt er ”in place”. Samtidig vil det finne sted ”out of place”-hendelser, som utfordrer denne normative geografien. Siden det som faller innunder kategorien ”in place” i stor grad baseres på taus kunnskap, vil det være vanskelig for en utenforstående å få grep om hva det innebærer. For å angripe dette gjennom forskning bør man ifølge Cresswell (2004) studere hva som regnes som ”out of place”, og man kan da regne med at det motsatte er ”in place”.

Sibley (1995 i Dixon 2001) mener at i hvilken grad det eksisterer veldig klare oppfatninger om hva et sted er, vil være avgjørende for hvor tolerante ”insiderne” er i forhold til nye folk og til at grenser brytes. Sett i sammenheng med ”loss of place”-teorien ovenfor kan man si at terskelen for hva som oppfattes som ”out of place”, påvirkes av oppfatninger og forventninger til stedet, hva stedet er eller hva man ønsker at det skal være. Hvis man har veldig klare og smale oppfatninger av dette, er det lettere at disse brytes.

Så langt har jeg presentert ulike forståelser av sted og hvordan forholdet mellom sted og identitet kan ta form. Stedet legger premisser for, og former relasjonene mellom ulike grupper som bor på, eller bruker, stedet. I Groruddalens tilfelle kan man si at stedet utgjør premissene for relasjoner mellom majoritets- og minoritetsbefolkningen. Som en forlengelse av stedsperspektivene vil jeg derfor videre presentere og diskutere ulike syn på kontakt på steder preget av en mangfoldig befolkning.

3.3 En mangfoldig befolkning som kilde til kontakt eller konflikt?

Selve mangfoldsbegrepet er i seg mangfoldig, og det er ingen fast definisjon på hva et mangfold innebærer. Jeg velger her å bruke definisjonen ”en mangfoldig setting er en setting med store forskjeller i den nåværende befolkningen” (Wessel 2009:6, min oversettelse). Dette kan omfatte for eksempel alder, sosioøkonomisk status eller etnisitet. I denne oppgaven er fokuset først og fremst på etnisk (og kulturelt) mangfold selv om det selvfølgelig også vil være variasjon langs andre skillelinjer blant befolkningen på et sted¹⁹.

Idet fokuset rettes mot et sted og dets befolkningssammensetning, er det visse spørsmål som oppstår. Er det ønskelig med en mangfoldig befolkningssammensetning? Fører mangfoldet til økt kontakt, og fører kontakten igjen til en reduksjon av fordommer og økt forståelse? Eller er det snarere slik at variasjonen i befolkningssammensetningen fører med seg en konfliktfylt stemning?

Disse spørsmålene er ikke nye. Mangfoldsbegrepet kan sies å ha blitt introdusert i byforskningen med Jane Jacobs (1961) bok ”The death and life of great American cities”. Hun framla her påstanden om at der det er et mangfoldig byliv, vil det også være toleranse mellom ulike grupper. Isolasjon derimot, og mangel på et mangfoldig byliv, mente hun ville føre til fordommer. Debatten er fortsatt aktuell både på politisk plan og i forskningen. Det er de holdningsskapende prosesser som følger av en mangfoldig befolkning man søker svar på. Ett skille i denne forskningen går mellom de som mener at kontakten har positive ringvirkninger og de som mener at kontakten fører med seg konflikt framfor toleranse. Det kan også skilles mellom forskning som springer ut av urbanismeteorier og humanistisk tradisjon, og den forskningen som baserer seg på den klassiske kontaktteori og testbare hypoteser (Wessel 2009).

Kontaktperspektiver

Den klassiske kontakthypotesen føres gjerne tilbake til Gordon Allport (Dixon et al. 2005). Allport reformulerte på 1950-tallet den optimistiske hypotesen om at kontakt mellom mennesker med ulik etnisk bakgrunn fører med seg positive holdninger overfor de som er annerledes enn deg selv. En rekke forutsetninger ble lagt til grunn som nødvendige, men alene ikke tilstrekkelige, for at denne kontakten skulle ha positive effekter og med det minske

¹⁹ Det er her nødvendig å understreke at selv om jeg følger denne definisjonen av mangfold i min studie av Groruddalen, innebærer ikke nødvendigvis dette at informantene gjør det samme.

sjansen for konflikt. For Allport var det viktig å framheve at det var ikke kontakten i seg selv som gav positive resultater og en reduksjon av fordommer. Den måtte skje under visse forutsetninger. Hvis ikke, kunne det like gjerne få motsatte effekter. Han anerkjente også at kontakten bare ville være en av flere holdningsskapende prosesser (Jensen & Pedersen 1991).

Ulike forutsetninger for kontakt har blitt vektlagt til ulike tider og i forskjellige studier, men i følge Dixon (2001) er det hovedsakelig Allports fire forutsetninger som går igjen og som sammen sees på som medvirkende for at fordommer skal reduseres. Gruppene må ha lik status og de må ikke være i konkurranse med hverandre. De må med andre ord samarbeide. De må også jobbe sammen mot felles mål, og kontakten dem imellom må være støttet av lokale myndigheter og institusjoner (normativt og juridisk). Jensen og Pedersen (1991) nevner flere forutsetninger som har blitt lagt til disse fire. Utgruppemedlemmene man har kontakt med bør være ulike med hensyn til hva som kjennetegner dem, kontakten bør skje i ulike sosiale kontekster og kontakten bør ha en viss varighet. Fysisk nærhet har også blitt pekt på som en viktig forutsetning. Dette gjenspeiler en tro på at nærheten vil øke sjansene for at kontakten blir hyppig, og dermed igjen øke sjansene for vennskap på tvers av grupper.

Det er blant annet denne rekken av forutsetninger som har ført til kritikk av hypotesen og beskyldninger om at den er utopisk. Dixon et al. (2005) er blant kritikerne som hevder at det er et gap mellom de idealiserte formene for kontakt som teorien tar utgangspunkt i, og den faktiske form for interaksjon som karakteriserer de fleste ordinære møter mellom mennesker. De peker også på at den klassiske kontakthypotesen er problematisk fordi den ikke i stor nok grad tar inn over seg de forskjeller som vil eksistere mellom ulike kontekster. De er dessuten opptatt av at man i forskning på kontakt ikke bør putte folks meninger og holdninger inn i forhåndsdefinerte kategorier for holdninger, men heller la folk få formulere seg fritt om deres egne opplevelser omkring dette. Diskursanalyse og et økt fokus på språk er ett av flere grep som kan brukes for å belyse folks opplevelser.

På tross av svakhetene mener ikke Dixon et al. (2005) at kontaktteorien skal forkastes, men den bør tilpasses kritikken nevnt ovenfor. De mener vi må se forbi at endringer av enkeltindividers fordommer er det største målet, og at dette igjen vil føre til endringer på gruppenivå. Det er derfor nødvendig å løfte blikket fra individnivå til et høyere nivå, og ikke tro at fordommer er en irrasjonell tanke hos individer, men heller enn en form for kollektiv rasjonalisering og en del av større gruppeprosesser.

Wessel (2009) hevder at konfliktperspektivet skal beholdes, men at kontaktteorien bør forkastes i den videre forskning på kontakt og mangfoldige bysamfunn. Den har likevel blitt trukket fram i oppgaven fordi jeg mener det er relevant å se på både eldre og nyere

perspektiver på hvordan kontakt virker inn på holdningsdannelse. De belyser ulike tilnærminger til, og forståelser av, temaet og utgjør med dette knagger å henge Stortingsmelding nr.49 (2003-2004) og informantenes utsagn og holdninger på.

Konflikt istedenfor fordomsreduksjon?

Kontakt fører ikke nødvendigvis til holdningsendring som går i retning av fordomsreduksjon. Noen argumenterer for at det snarere fører til et økende konfliktnivå. Utgangspunktet for slike konfliktteorier er ifølge Jensen og Pedersen (1991) ”antakelsene om at alle samfunn har flere distinkte grupper, at disse gruppene har ulik makt og status, og at gruppene kjemper om å bevare og forbedre sin makt og status i en situasjon der tilgangen på makt og status er begrenset” (Jensen & Pedersen 1991:28). En økning i minoritetens relative størrelse forstås, med dette som utgangspunkt, som noe som kan heve konfliktnivået siden det er flere som kjemper om de samme godene. Dette forutsetter at de faktisk er interessert i de samme godene, og at det dermed eksisterer fellestrekk mellom gruppene. At endringene i en befolkningssammensetning er raske øker muligheten for konflikt ifølge teorien. Det pekes også i konfliktteorier på at konflikt vil forsterkes dersom skillelinjer mellom grupper er basert på hudfarge og språk, siden dette er direkte observerbare kjennetegn (Jensen & Pedersen 1991).

Man kan altså se hovedsakelig tre punkter der kontakt- og konfliktteori skiller seg fra hverandre ifølge Jensen og Pedersen (1991). Skillet mellom de to baseres først og fremst på uenigheten om hvorvidt en økning i innvandrergruppens størrelse fører til økt konflikt eller reduksjon av fordommer. Samtidig er det uenighet dem imellom om hvorvidt mye kontakt skaper mer konflikt eller mindre. Og til slutt kan man se et skille mellom de to med hensyn til konsekvensene av lik sosial bakgrunn. Kontaktteoretikere mener det fører til gjensidig respekt og forståelse, mens konfliktteoretikerne tror det medfører økt konflikt og konkurranse om ressurser begge grupper verdsetter.

Jensen og Pedersen (1991) mener at det er fruktbart å betrakte de to teoriene som komplementære. De påpeker at teoriene beskriver ulike sosiale prosesser som virker parallelt i samhandlingen mellom nordmenn og innvandrere. Mens kontaktteorien opererer mest på individnivå, fokuserer konfliktteorien hovedsakelig på samfunnsnivå. For eksempel kan enkeltmennesker på samme tid være ”involvert i konfliktskapende prosesser gjennom sin gruppetilhørighet og fordomsnedbrytende prosesser gjennom personlig kontakt” (Jensen & Pedersen 1991:33). Dette kan føre til at de to prosessene virker modifierende på hverandre.

Konfliktnivået kan øke samtidig som personlig kontakt øker og da igjen modifierer konfliktprosessene. Det er i denne forbindelse viktig å være bevisst på et dilemma knyttet til selvseleksjon. Det eksisterer en mulighet for at de som allerede er vennlig innstilt og i mindre grad har fordommer, oppsøker kontakt mer enn de som i utgangspunktet er mer skeptiske. Dersom dette er tilfellet vil det ikke nødvendigvis være kontakten i seg selv som endrer på noe i og med at den kan være bevisst valgt.

Kontaktforskning med en språklig og romlig tilnærming

Fokuset på kognisjon og hva som skjer inni hodet til den enkelte person har i forskningen blitt supplert med et økende fokus på grupper, og på generalisering av kontakten som skjer mennesker imellom. Pettigrews (1998 i Wessel 2009) langsiktige fokus på kontakt og holdningsendring er her interessant. Ifølge han skjer holdningsendringer gjennom en rekke overlappende prosesser som også kan gripe inn i hverandre. Prosessen starter med avkategorisering og individualisering, går videre til verdsetting av forskjeller mellom grupper, og ender opp med utviklingen av en felles identitet.

Dette kan sees i sammenheng med Gaertner et al. (1993) sitt fokus på betydningen av en overordnet identitet som samler andre gruppeidentiteter innunder en ny felles paraply. Dersom denne felles identiteten, og et mer inkluderende ”vi”, får utvikle seg kan kontakt ifølge Gaertner et al. (1993) ha positive og fordomsreducerende effekter. De understreker at gruppeidentiteter kan beholdes, så lenge en felles identitet får vokse fram som overordnet disse. Dixon (2001) peker på nødvendigheten av å se dette i sammenheng med et stedsfokus. En overordnet felles identitet kan vokse fram innenfor et avgrenset sted, fordi identitetsskaping ofte handler om *hvor* man er og *hvem* som hører hjemme der. Hvorvidt det eksisterer klare oppfatninger om hva som er ”in place” og ”out of place” virker imidlertid inn. Det kan være vanskeligere å få innpass i det mer inkluderende felles ”vi” på et sted der oppfatninger om hva som er ”in place” ikke er veldig klart definert.

Teorien ovenfor viser til det økende fokus på både språk og sted i nyere kontaktforskning. Kategoriseringer og fordommer kan sees på som noe som oppstår i språket, gjennom språkbruk og språklige relasjoner (Hinton 2000). Det enkelte individs tankegang kan dermed ikke sees uavhengig av relasjoner, og av språket i disse. Inntar man en slik tilnærming til kontaktforskning, kan man si at det hjelper ikke bare å møte representanter fra for eksempel en innvandrergruppe for å endre sin oppfatning om innvandrere. Det er selve språkbruken som må endres, og det blir derfor interessant å studere nettopp denne.

I tillegg til at fokuset på språk ikke tidligere har vært framtrødende i kontaktforskningen, har også det romlige perspektivet gjerne blitt oversett (Dixon (2001)). Dixon mener at det i kontaktforskning er viktig å se på steder som mer enn bare en tilfeldig bakgrunn for hendelser og relasjonsbygging. Steder må i følge ham også sees på som meningsfulle og dynamiske, og medvirkende i produksjonen av våre kollektive relasjoner og identiteter. Dermed er ikke det som skjer av kontakt eller konflikt uavhengig av konteksten rundt. Akkurat som mennesker påvirker miljøet rundt seg kan miljøet og konteksten, påvirke menneskene og de mellommenneskelige relasjonene. Kontekst, språk og kontakt er med andre ord forbundet som følge av gjensidig påvirkning.

Stedet og tilknytningen til stedet kan også sees på som premissgivende for kontakten. Gjennom språkbruk om steder, og om tilknytning til steder, kommer kategoriseringer og rekategoriseringer til uttrykk. Dette viser hvordan dette kapitlets tredeling - spr kfokuset, stedsfokuset og kontaktfokuset - henger sammen, og sammen utgjør en helhetlig tilnærming i forsøk på å forstå respons på endringsprosesser i et flerkulturelt nabolag.

3.4 Den helhetlige tilnærmingen

Den analyserammen jeg her har presentert og diskutert utgjør en tilnærming som jeg bruker i analysen av mine intervjuer og av Stortingsmelding nr. 49 (2003-2004). Tilnærmingen baseres på den vitenskapsteoretiske rammen jeg skisserte innledningsvis og er dermed sosialkonstruktivistisk. Jørgensen og Phillips (1999:12) bruker begrepet multiperspektivstudier når de snakker om hvordan man med et sosialkonstruktivistisk syn integrerer også andre teorier. Slike studier oppfordrer de til, men de understreker at man må være bevisst på de ontologiske og epistemologiske premisser man binder seg til.

Med bakgrunn i dette har jeg derfor valgt hovedsakelig å basere meg på Faircloughs kritiske diskursanalyse, og hans skille mellom det diskursive og det ikke-diskursive, også den bredere sosiale praksis. Jeg følger dermed også hans definisjon av diskurs som ”en m de at tale på, der giver betydning til opplevelser ud fra et bestemt perspektiv” (Fairclough 1993 i Jørgensen & Phillips 1999:79). Jeg mener videre at det diskursive og det ikke-diskursive er gjensidig konstituerende, og å se på de som atskilt, men likevel i tett samspill er fruktbart. Teoriene og perspektivene fra steds- og kontaktforskningen forstår jeg dermed i denne sammenheng som belysende for den kontekst diskursene opererer innenfor, men også som diskurser innenfor oppgavens diskursorden. Diskursordenen det her er snakk om er avklart til *Integrering i det flerkulturelle samfunn*. Ifølge Jørgensen og Phillips (1999) svever verken

diskursordener eller diskurser i løse lufta. De er forankret, og i dette tilfellet forankret til det norske samfunn generelt og til Groruddalen som kontekst spesielt. Ulike diskurser kjemper innenfor denne diskursorden om å fastlegge hvordan *Integrering i det flerkulturelle samfunn* skal forstås. Noen av disse vil informantene trekke på, og de vil da komme til uttrykk gjennom informantenes artikulasjoner om det flerkulturelle hjemsted og om integrering.

Stedsforståelsene, tilknytningen til Groruddalen og opplevelsene av kontakt på hjemstedet mener jeg vil være sentralt for formingen av deres forståelse av integrering. Groruddalen, slik det forstås av informantene og knyttes til deres identitet, legger premissene for den kontakt som skjer på stedet. Som Dixon (2001) pekte på, vil de ulike opplevelsene av *hva* stedet er, og for *hvem* stedet er, virke inn på kontakten og effektene av kontakten. Slike stedsforståelser kan ta mange former, men ifølge Gaertner et al. (1993) vil kontakten få best holdningsskapende effekt dersom stedsforståelsen er inkluderende, og dersom den er samlende og supplerer allerede eksisterende identiteter. Slikt sett belyser altså stedsfokuset ulike perspektiv på kontakt. Det sosialkonstruktivistiske utgangspunkt, og fokuset på språk muliggjør også en tilnærming til oppgavens forskningsspørsmål som anerkjenner kompleksiteten på integreringsfeltet. Med dette utgangspunktet synliggjøres de mange stedsforståelser, de mange ulike tilnærminger til integrering og ulike koblinger mellom disse to temaene.

Den teoretiske analyserammen, sammen med min metodiske tilnærming som jeg vil presentere i neste kapittel, mener jeg derfor at danner en god ramme for å svare på mine forskningsspørsmål.

4. METODISKE VERKTØY OG VURDERINGER

Med utgangspunkt i konteksten presentert i kapittel 2 og den teoretiske analyserammen fra forrige kapittel vil jeg nå presentere den metodologi oppgaven er basert på. Denne metodologien og de metodiske valg jeg har tatt i prosessen representerer veien mot målet: Svarene på forskningsspørsmålene. Her er det den kvalitative metoden og diskursperspektivet som er denne veien. Jeg vil derfor i dette kapittelet redegjøre for og drøfte disse valgene og prosessen fram mot oppgavens resultater.

4.1 Den kvalitative tilnærmingen

For å belyse og svare på oppgavens forskningsspørsmål har jeg valgt en kvalitativ tilnærming. Kvalitative tilnærminger egner seg for forskning som søker å gå i dybden innenfor et avgrenset område. Det kan i slike tilnærminger være et mål å få innsikt i sosiale fenomener ved å se dem gjennom informantenes egne øyne, basert på deres livssituasjon (Thagaard 2003). Dette gjøres ved å operere med relativt små utvalg, hvor man kan gå i dybden og gi såkalte tykke beskrivelser. De tykke beskrivelsene omfatter et meningsaspekt der målet er å fortolke dataene som kommer fram, istedenfor å kun gjengi informantenes egne beskrivelser. Dette kan kalles en hermeneutisk tilnærming (Thagaard 2003). Ved bruk av dobbel hermeneutikk fortolker forskeren informantens egen fortolkning av det temaet som tas opp. Ved bruk av trippel hermeneutikk kobles denne fortolkningen til teorier og samfunnsforhold som kan sies å påvirke både informantens og forskerens forståelsesramme. Den hermeneutiske tilnærmingsmåte reiser en rekke etiske dilemmaer. Det samme gjør det nære forholdet mellom forsker og informant, som er et av kjennetegnene ved bruk av intervju som metode for datainnsamling. Spørsmålet om posisjonalitet og behovet for å avklare forskerens rolle i forhold til informanten er derfor spesielt viktig i framstillingen av de ulike fasene av forskningsprosessen.

Thagaard (2003) beskriver fleksibiliteten som preger kvalitativ forskning som en runddans mellom teori, metode og data. Denne fleksibiliteten innebærer at de ulike stadiene i forskningsprosessen kan være overlappende, og særlig tolkning og analyse er aktiviteter som pågår under hele prosessen. Runddans kan også være et beskrivende ord for den abduktive tilnærmingen i oppgaven. Dette innebærer at jeg verken har et rent empirisk (induktivt) eller rent teoretisk (deduktivt) utgangspunkt. Forskingen skjer dermed i et samspill mellom en teoretisk forforståelse og en fortolkning av de data som samles inn. Begrepene kan sees på

som bindeleddet i en prosess der teori og empiri har en gjensidig påvirkningskraft på hverandre.

4.2 Postmodernisme og diskurs innenfor kvalitativ metode

Jeg redegjorde for to ulike diskursanalytiske tilnærminger i den teoretiske analyserammen, Lacalu og Mouffes diskursteori og Faircloughs kritiske diskursanalyse. Jeg følger ingen av de to til punkt og prikke, men plukker litt fra hver og setter dette sammen til et rammeverk som gjør det mulig å belyse oppgavens forskningsspørsmål. Jørgensen og Phillips (1999) understreker at dette kan være en god framgangsmåte så lenge man integrerer tilnærmingene slik at premisser, teori og metode ikke strider mot hverandre.

Jeg baserer meg som nevnt på Faircloughs syn på hva diskurs er, og hvordan diskurs og sosial praksis forholder seg til hverandre. I følge Fairclough er diskurs en viktig form for sosial praksis som både reproducerer og forandrer viten, identiteter og sosiale relasjoner. Samtidig formes også diskursene av sosiale praksiser og strukturer. Et slikt syn på diskursene som både konstituerende og konstituert går imot Laclau og Mouffes ontologiske og epistemologiske standpunkt om at alt er diskurs, og at diskursene er konstituerende for alt (Jørgensen & Phillips 1999). Dette valget henger sammen med hvordan jeg har konstruert analyserammen, slik at denne inkluderer også teorier uten et sosialkonstruktivistisk utgangspunkt. Et slikt valg representerer en moderat sosialkonstruktivisme. Med Faircloughs tilnærming til diskurs som både konstituerende og konstituert, og hans tredeling som grunnlag for analysen, integrerer jeg likevel Laclau og Mouffes begreper idet jeg ser på den konkrete tekst. Jeg mener deres begreper her er fruktbare som verktøy i belysningen av ulike begreper og hvordan de står i forhold til hverandre innenfor oppgavens diskursorden.

Målet med en diskursanalyse er ikke å finne ut av hva folk egentlig mener, hva som ligger bak diskursbruk, og hva som er riktig og galt med det folk sier. Målet er snarere å finne sammenhenger og variasjon i det som faktisk blir sagt eller skrevet (Jørgensen & Phillips 1999). Dette kan gjøres ved å undersøke produksjons – og konsumpsjonsprosesser i den diskursive praksis. Hvordan og hvilke diskurser det trekkes på blir her sentralt, og kan knyttes til de tidligere nevnte begrepene intertekstualitet og interdiskursivitet. Deretter kan man belyse hvilke sosiale konsekvenser det som blir sagt kan ha, og at virkeligheten fremstilles på en slik måte.

Påstanden om at det ikke finnes objektive sannheter og at alle stemmer er like mye verdt og like riktige, skaper et dilemma innen den sosialkonstruktivistiske forskningen. Å

stille seg bak denne påstanden undergraver dermed til en viss grad ens egen forskning. En mulig måte å begrense dette problemet på er ifølge Jørgensen og Phillips (1999) gjennom refleksivitet. Refleksivitet innebærer i denne sammenheng å anvende sine teorier på ens egen forskningspraksis. Forskeren bør være bevisst på de valg som tas og etiske dilemmaer som følger de ulike fasene i forskningsprosessen. Prosessen bør derfor redegjøres for og drøftes slik at leseren kan følge prosessen og de valg som er tatt. Nettopp dette er målet med resten av kapitlet.

4.3 Jakten på informanter og informasjon

Gjennom Oslo kommunes internettsider fant jeg en oversikt over borettslag i Groruddalen. Jeg sendte e-post til en rekke borettslagsstyrer med informasjon om mitt prosjekt og med forespørsel om styret kunne videreformidle mitt ønske om å intervju noen i borettslaget. Borettslagene jeg kontaktet befant seg i både blokkområder og rekkehus/eneboligstrøk. På denne måten fikk jeg intervju med både styreformenn og vanlige beboere fra borettslaget. Jeg hengte også opp informasjon om prosjektet på en frivillighetssentral, og fikk bekjente til å spre informasjon om mitt prosjekt til sine bekjente i Groruddalen. Denne siste metoden kalles snøballmetoden. En fare med snøballmetoden er at hvis man baserer seg kun på denne kan man få en gruppe informanter som er veldig like i og med at de er rekruttert fra samme miljø. Det at informant A tipser om informant B kan også være problematisk med hensyn til konfidensialitetsprinsippet, og jeg ønsket derfor å begrense bruken av snøballmetoden.

De ti informantene jeg endte opp med representerer et strategisk tilgjengelighetsutvalg. Det vil si at jeg har valgt informanter som har egenskaper eller kvalifikasjoner som er *strategiske* i forhold til mine forskningsspørsmål (Thagaard 2003). Dette innebærer en innsnevring basert på to krav: Informantene mine er etniske nordmenn og de er bosatt i Groruddalen. I beskrivelsen strategisk tilgjengelighetsutvalg reflekterer ordet *tilgjengelig* at informantene har mulighet til å stille opp og ikke minst at de faktisk tar et bevisst valg om å gjøre dette. Thagaard (2003) påpeker at de som velger å stille opp i forskningsopplegg gjerne er folk som er fortrolig med hva forskning innebærer, og de er også såpass trygge på sin egen livssituasjon og refleksjoner rundt denne at de ikke har problemer med å gi en forsker innsyn. Dette innebærer at jeg mangler stemmer fra visse grupper i lokalsamfunnet. Det er imidlertid ikke et mål i den kvalitative metoden å oppnå et representativt utvalg, men det er derimot viktigere å gå i dybden på hvem den enkelte person er og hva han eller hun sier.

Blant informantene mener jeg det likevel er en relativt god variasjon med hensyn til kjønn, alder og botid i Groruddalen. Det er dessuten variasjoner med hensyn til boligtyper (blokk, rekkehus, enebolig) og hva slags nabolag de bor i. Det er som nevnt i kontekstkapittelet store forskjeller innenfor Groruddalens fire bydeler og mange nabolag, og jeg ønsket å snakke med folk som hadde litt ulike settinger for sitt dagligliv. Ett fellestrekk ved alle mine informanter, i tillegg til selvseleksjonen nevnt ovenfor, er imidlertid et veldig engasjement for Groruddalen og et ønske om å få fram et mer nyansert og helhetlig bilde enn det som vanligvis kommer ut. Dermed kan det sies at de har gått gjennom en dobbel seleksjonsprosess. De har først og fremst valgt å engasjere seg i sitt lokalmiljø, før de igjen har tatt et valg om å snakke med meg.

Presentasjon av informantene

Engasjementet informantene har for hjemstedet sitt kommer altså til uttrykk ved at de er aktive i borettslaget, frivillighetssentraler og lokale foreninger og idrettslag. Jeg oppgir imidlertid ikke hvor eller i hvilke organisasjoner og lag de ulike informantene er aktive. Informantenes navn har jeg valgt å endre, og jeg spesifiserer ikke i hvilken del av Groruddalen de er bosatt. Dette gjør jeg på bakgrunn av et løfte overfor informantene om konfidensialitet. Både Kvale (1997) og Thagaard (2003) framhever konfidensialitetsprinsippet som et svært viktig etisk prinsipp i forskningen. En slik avtale mellom forsker og innformant kan føre til at informanten snakker mer fritt, og at informanten bekymrer seg mindre for hvorvidt hun eller han framstår politisk korrekt. Særlig innenfor temaet innvandring og integrering, som kan oppfattes som sensitivt, opplevde jeg at konfidensialitetsprinsippet var viktig. Det at jeg til en viss grad har benyttet meg av snøballmetoden i rekrutteringen av informanter gjør at alle likevel ikke vil være helt anonyme overfor hverandre.

1. *Anne* er i slutten av 50-årene. Hun er oppvokst i Oslo og flyttet til Groruddalen for 13 år siden.
2. *Bjørn* er i 50-årene. Han er født og oppvokst i Groruddalen.
3. *Caspar* er i 40-årene og han er oppvokst i dalen.
4. *Dagny* er i 30-årene og er oppvokst i dalen. Hun har nylig flyttet fra ett sted i dalen til ett annet.
5. *Espen* er i 50-årene. Han har bodd i Groruddalen i 38 år.
6. *Frida* er i 40-årene og har bodd i dalen siden hun var barn.

7. *Guri* er i 50-årene og har bodd i dalen siden tidlig på 1980-tallet.
8. *Hilde* er i 20-årene og student. Hun flyttet til Groruddalen for et par år siden.
9. *Inger* er i 30-årene og er født og oppvokst i dalen. Etter noen år utenfor dalen har hun nylig etablert seg der igjen.
10. *Jan* er i 60-årene. Han er født og oppvokst i Oslo og har bodd i Groruddalen i godt over 30 år.

Jeg hadde ikke på forhånd bestemt meg for et bestemt antall intervjuer. Målet med denne oppgaven er å belyse hvordan det kan eksistere ulike og til dels motstridende meninger om samme tema og samme sted, samtidig som det er mulig å finne mønstre i meningsdannelser. Beslutningen om å sette en strek etter ti, reflekterer at jeg i det mangfold av meninger som kom fram så en rekke mønstre. Det er selvfølgelig umulig å vite om neste intervju bringer fram nye aspekter, men sett i sammenheng med mine forskningsspørsmål mente jeg at jeg hadde fått tilstrekkelig med informasjon i intervjuer og valgte derfor å sette en sluttstrek.

Tidsaspektet må også trekkes fram som avgjørende for denne beslutningen. Både Kvale (1997) og Thagaard (2003) understreker at det er bedre å ha tid til å gå ekstra i dybden på et mindre antall intervjuer enn å gå overfladisk til verks på et større antall. I forbindelse med valg av antall intervjupersoner til en kvalitativ studie er det også viktig å trekke fram at i slike typer undersøkelser fokuseres det ikke så mye på individer enkeltvis som på de relasjoner individer inngår i. Fossåskaret (1997) argumenterer for at det ikke nødvendigvis alltid mening å telle antall informanter, det er relasjonene de inngår i som er viktige. Mine informanters relasjoner med andre i nabolaget og tanker om disse relasjonene er derfor vel så viktige som den enkeltpersonen han eller hun er i seg selv.

Presentasjon av andre informasjonskilder og data

I begynnelsen av datainnsamlingsperioden hadde jeg en samtale med en person som jobber med integreringstiltak i bydelen hvor storparten av mine informanter var bosatt. Hun ga meg et innblikk i bydelens syn på integreringsprosesser, integreringsutfordringer samt hvilke tiltak og tilbud som finnes i lokalsamfunnet. Jeg har ikke brukt denne samtalen direkte i oppgaven, men den har nok likevel bidratt til å farge mitt syn på dalen og de prosesser som skjer der. Det samme har min jevnlige lesing av lokalavisen *Akers Avis Groruddalen*²⁰ og stoff om Groruddalen og Groruddalssatsingen i andre medier. Den pågående innvandrings- og

²⁰ www.groruddalen.no for nettutgaven. Jeg abonnerte på papirutgaven i perioden august 2007 til mai 2009.

integreringspolitiske debatten som med noe ulik intensitet pågår i det norske samfunnet har jeg fulgt ekstra nøye i denne prosessen.

I tillegg til å analysere intervjumaterialet gjør jeg en analyse av Stortingsmelding nr. 49 (2003-2004): "Mangfold gjennom inkludering og deltakelse - Ansvar og frihet". Denne omtales i resten av oppgaven som Mangfoldsmeldingen. En stortingsmelding er en rapport fra den sittende regjering til Stortinget som omhandler et spesielt politikktema. Formålet med slike meldinger er å presentere gjennomført politikk eller forslag til framtidig politikk. Meldingen ble framlagt i 2004 under Bondevik II-regjeringen. Det har ikke kommet noen ny lignende stortingsmelding etter regjeringsskiftet i 2005. Med dette regjeringsskiftet har det nok imidlertid skjedd noen endringer i fokusområdet for integrerings- og inkluderingspolitikken. Det at den nåværende regjeringens likevel ikke har valgt å formulere en ny stortingsmelding om temaet tolker jeg som at de står inne for denne stortingsmeldingens hovedinnhold. Mangfoldsmeldingens formuleringer og budskap betraktes derfor i denne oppgaven som den norske innvandrings- og integreringspolitikken. Debatter om innvandring og integrering foregår på mange arenaer i samfunnet, men i og med at denne meldingen representerer de folkevalgte synspunkter på temaet velger jeg i denne sammenheng å gi stortingsmeldingen en overordnet status. Meldingens språkbruk og formuleringer kan bidra til å konstruere en sosial realitet, noe som kan legge føringer for informantenes uttalelser. Det er likevel ikke gitt at informantene skal følge disse føringene. Meldingen kan også fungere som en forståelsesramme som informantene, gjennom sin språkbruk, artikulerer opposisjon i forhold til.

En stortingsmelding er et politisk dokument som styres av strengere konvensjoner for hva som kan sies og ikke enn hva intervjupersonene gjør. Sagt med diskursanalysens begreper er utgangspunktet for både produksjon og konsumpsjon annerledes enn i intervjuene. Teksten i Mangfoldsmeldingen forelå allerede før jeg igangsatte denne studien og jeg har dermed, i motsetning til intervjuene, ikke kunnet påvirke utformingen av teksten. Teksten er skrevet med et annet formål for øye enn denne oppgaven. Mens stortingsmeldinger er offentlig tilgjengelige for alle, er mine intervjuer kun tilgjengelig for meg som forsker. Å sammenligne disse to typer av datamateriale er dermed ikke uproblematisk. Jeg mener likevel at sammenligningen er interessant og relevant i denne studien i og med at de begge representerer ulike forståelser av kjennetegn og problematikk knyttet til det norske mangfoldet. Hovedvekten legges imidlertid på informasjonen som kom fram i intervjuene med de ti groruddølene.

4.4 Det kvalitative forskningsintervju

”Hvis du vil vite hvordan folk betrakter verden og livet sitt, hvorfor ikke tale med dem?” (Kvale 1997:17). Det er nettopp dette jeg har gjort for å innhente data, og det som gjør at disse samtalene kan kalles intervju er at de har en viss struktur og hensikt. Jeg har fulgt en intervjuguide med et sett tema og spørsmål som har gjort at samtalene har vært skritt på veien mot målet om å belyse oppgavens forskningsspørsmål²¹. Fordelen med metoden er dens åpenhet og mulighetene den gir for å fange opp variasjonen i intervjupersonens oppfatninger omkring et tema. Dermed kan intervjuer gi et bilde av en mangfoldig og kontroversiell verden på en helt annen måte enn det for eksempel et spørreskjema kan (Kvale 1997).

Det kvalitative forskningsintervjuet omtales av Kvale (1997) som et produksjonssted for kunnskap. Dette går imot synet på data som ferdigprodusert, klart til å hentes ut av en tilfeldig forsker. Det peker heller mot at selve intervjusituasjonen og samspillet mellom forsker og informant har betydning for hva slags informasjon som kommer fram i intervjuet. Datamaterialet i denne oppgaven er altså et resultat av det samspillet som oppsto mellom informanten og meg som forsker i hvert enkelt intervju, samt konteksten og tidspunktet for intervjuet. Det er imidlertid ikke slik at alt er overlatt til tilfeldigheten og at informasjonsbildet ville vært totalt forskjellig dersom en annen forsker hadde gjennomført det samme intervjuopplegget. Selv om jeg var bevisst muligheten for påvirkning, ønsket jeg at mine meninger skulle skinne gjennom i så liten grad som overhodet mulig overfor informantene. I intervjusituasjonen innebar dette at istedenfor å stille meg kritisk til deres framstilling av eget hjemsted, har jeg langt på vei bekreftet deres opplevelser selv om dette ikke nødvendigvis samsvarer med egne forståelser. Balansegangen mellom å bekrefte og vurdere er ifølge Thagaard (2003) er en utfordring i møte med informanten, noe erfaringene fra intervjusituasjonen kan bekrefte.

Det følger en del etiske retningslinjer med bruken av kvalitative forskningsintervju. Deltakelse i forskning skal være frivillig, og det er i den forbindelse viktig at informanten vet hva han eller hun stiller opp på (Thagaard 2003). Mine informanter fikk et brev med informasjon om prosjektet sammen med forespørselen om intervju²². Der var det også opplyst at det å si ja ikke var bindende, og at de derfor hadde mulighet for å trekke seg når som helst i prosessen. Jeg innledet hvert intervju med å fortelle hva forskningsprosjekt gikk ut på, hvorfor jeg ønsket å snakke med akkurat dem, samt ga informasjon om at de kunne avstå fra å svare på spørsmål underveis. Det ligger imidlertid et etisk dilemma i det faktum at ting kan endre

²¹ Se vedlegg #2 for intervjuguide

²² Se vedlegg #1 for informasjonsskriv

seg underveis i prosessen, og runddansen mellom teori og empiri kan føre til at prosjektet beveger seg i en annen retning enn planlagt. Konsekvensene av å delta kan dermed bli annerledes enn det man opprinnelig trodde. Det er derfor i hele forskningsprosessen viktig å være bevisst på hva informantene sa ja til å delta på, og å respektere for dette. Mitt prosjekt har ikke endret seg i den grad at jeg har ansett det som nødvendig å kontakte informantene igjen for å gi dem mer informasjon. Jeg har likevel hele tiden prøvd å ha i bakhodet hva som vil være informantens reaksjon når de leser den ferdige oppgaven og ser sine ytringer og refleksjoner plassert inn i en forskers analyseramme. Dette betyr ikke at forskning skal ha som førsteprioritet å tilfredsstille informantene, men hensynet til dem skal heller ikke skyves for langt i bakgrunnen.

Flere av mine informanter henviste til at de var lei av forskere som stilte Groruddalen og befolkningen i et negativt lys. De var opptatt av at jeg som forsker skulle bidra til å få fram "et riktig" bilde av dalen og de positive sidene ved deres nabolag. Det er viktig å belyse stemmer fra Groruddalen som kan stå som motvekt til det, i mange tilfeller, ufortjente stigma dalen har fått. Likevel bringer slike forventninger også et etisk dilemma på banen. Den optimismen noen av informantene uttrykte med hensyn til hva min oppgave kunne utrette for konkret endring av bildet utad eller lokalpolitikken innad i dalen stemmer ikke overens med oppgavens hensikt, noe jeg forsøkte å formidle.

Intervjusituasjonen og intervjuguiden

Intervjuene fant sted på ulike steder. Mens noen intervjuer skjedde hjemme hos informanten, var andre på informantens arbeidsplass, på Blindern eller på kafé. Jeg merket ingen stor forskjell på intervjusituasjonen eller flyten i intervjuet avhengig av hvor vi var. Vi var i alle situasjoner skjermet i stor nok grad til at folk rundt ikke kunne høre vår samtale.

God informasjon og en god innledning til intervjuet er viktig for at informanten skal føle seg trygg og dermed kanskje lettere åpne seg under intervjuet (Thagaard 2003). Det ligger imidlertid et dilemma i at det er mulig å påvirke informanten gjennom den informasjonen man gir i forkant av intervjuet. Jeg opplevde for eksempel med en av mine informanter at hun tydeligvis trodde at jeg var på utkikk etter fordommer. Hun følte derfor et behov for å fortelle meg, før intervjuet begynte, at hun ikke var rasist eller hadde fordommer. Hun ville at jeg skulle vite at hun var en usedvanlig tolerant person, mer enn mange andre hun kjente og visste om i området, og at hun kanskje derfor ikke var aktuell for min studie. I dette tilfellet hadde jeg nok ikke klart å formidle godt nok hva jeg var ute etter med mitt intervju.

Under intervjuene så jeg på intervjuguiden som en slags huskelapp for hva jeg ønsket å komme gjennom i løpet av samtalen. Alle informantene ble stilt de samme spørsmålene, men rekkefølgen og formen på spørsmålene varierte. Dette skjedde fordi jeg valgte å følge informantens tankerekke slik at flyten i intervjuet skulle føles naturlig for dem. Selv om rekkefølgen varierte litt fra intervju til intervju, passet jeg på å følge et tips fra Thagaard (2003) om at intervjuene skal bygges opp på en slik måte at de innledende spørsmålene er forholdsvis nøytrale og lette å svare på. De mer emosjonelt ladede spørsmål bør komme utover i intervjuet, før det så kan avrundes med mer generelle spørsmål. Jeg avsluttet også hvert intervju med å spørre om det var noe mer informanten ville legge til, slik at intervjuet ble avrundet på en måte som den enkelte informant kunne føle seg komfortabel med.

Som nevnt ovenfor anser jeg intervjuet som et produksjonssted for kunnskap. Jeg merket at den beste kunnskapsproduksjonen oppsto når jeg selv var komfortabel med situasjonen. Jeg opplevde en tydelig gjensidig smitteeffekt med hensyn til i hvilken grad jeg eller informanten var mer eller mindre komfortabel med situasjonen. Å gjøre situasjonen til en som begge kunne føle seg komfortabel i ble lettere etter at jeg hadde gjennomført et par intervjuer. Dette kom nok av at jeg etter hvert lærte meg i større grad å tolke personen jeg hadde foran meg, og tilpasse meg ham eller henne. Det var ikke derved et poeng å bli venner med informantene, men snarere å opptre på en slik måte at de tok meg seriøst som forsker, selv om jeg i de aller fleste tilfeller var yngre enn dem. Det at jeg er etnisk norsk kan også ha virket inn på intervjusituasjonen. Kanskje var det lettere for informantene å være ærlige overfor meg enn det hadde vært overfor en forsker med en annen etnisk bakgrunn. På den annen side kan det hende at informanten hadde vært mer opptatt av å gå i dybden med sine argumenter dersom jeg for eksempel hadde vært norsk-pakistanser og med et annet utseende enn det jeg har. Under flere intervjuer opplevde jeg for eksempel at informanten sa ”ja, du skjønner jo hva jeg mener”, uten å vise tegn til å ville utdype poenget videre. Jeg opplevde dette som et tegn på at informanten følte seg trygg på situasjonen og på meg. Samtidig kan det ha betydd at informanten antok at vi hadde samme referanseramme på grunn av vår etnisitet. Dette er vanskelig å vite sikkert, men likevel viktig å reflektere over.

Jeg hadde et ønske om å ta opp intervjuene på lydbånd, men gav informantene muligheten til å velge om jeg skulle gjøre det eller ikke. Alle samtykket til dette, og det betydde at jeg ikke trengte å skrive så mye under intervjuene. Jeg kunne fokusere på å følge opp informantens tankerekker og stille oppfølgingsspørsmål. Det var også en fordel for meg i og med at jeg gjennomfører en diskursanalyse. De transkriberte intervjuene ga meg dermed en unik mulighet til å se på deres konkrete språkbruk. Bruk av båndopptaker er imidlertid ikke en

udelt god ting. Informantene kan være mer tilbakeholdne når de vet at det de sier blir tatt opp på bånd, og kanskje særlig er dette tilfellet når temaet er innvandring og mange kan føle et press for å være politisk korrekte. I et intervju sa informanten ”dette burde jeg vel ikke si når båndopptakeren er på, men (...)”. Jeg velger da å ikke bruke det konkrete sitatet, men jeg kan likevel ikke unngå at det jeg har blitt fortalt påvirker helhetsinntrykket jeg har fått av informanten og hans eller hennes historie. Jeg var nøye med å informere, både før og etter intervjuene, om at lydopptakene ville bli slettet ved prosjektets slutt og at det kun var jeg som hadde tilgang til dem.

De fleste av intervjupersonene ble engasjert av temaene jeg tok opp, og tok selv initiativ til å komme med eksempler for å belyse svarene sine. Noen var kortere i sine svar og ga enkelte ganger uttrykk for at ting jeg spurte om var irrelevant slik de så det. Spørsmålet om hva som kjennetegner ”det norske” er et eksempel på et slikt spørsmål som brakte fram motstand hos noen. En informant svarte på dette spørsmålet ved å gi meg et strengt blikk, og ristet på hodet mens hun forklarte at dette var et irrelevant spørsmål. Jeg endret da spørsmålsformuleringen noe til neste intervju. Instinktivt tenkte jeg at, i den grad det er mulig å rangere intervjuene etter kvalitet, var det intervjuene som opplevdes enklest i intervjusituasjonen som var best. De ga ved første øyekast mest informasjon og større åpenhet om meninger. Ved nærmere ettertanke har jeg likevel funnet mye interessant ved de intervjuene som tilsynelatende gikk litt trått. Jeg anser det som interessant i seg selv at noen temaer som jeg tok opp ikke umiddelbart ga mening for alle informantene.

Jeg valgte også til slutt å spørre om det var noe mer de hadde lyst til å legge til eller fortelle meg. Slik fikk jeg noen ekstra historier og betraktninger som jeg nok ellers ville gått glipp av. Dette kan bety at intervjuguiden hadde mangler, siden noen fortsatt brant inne med ting. Jeg tror likevel først og fremst at det var en måte for den enkelte informant å avrunde intervjusituasjonen på som var komfortabel for dem. Jeg avsluttet med å si at de kunne kontakte meg dersom de hadde spørsmål, og at jeg ville kontakte dem når oppgaven var ferdig, slik at de kunne få lese den. Jeg håpet at dette skulle være en bekreftelse på at jeg ville behandle det de hadde delt med meg med respekt.

Tidlig i forskningsprosjektet vurderte jeg å bruke gruppeintervju som metode. Det er nemlig gjennom samtale og språkbruk i samtale at identitet knyttet til sted skapes og kommer til uttrykk i følge Dixon og Durrheim (2000). En studie av samtaler kunne derfor vært interessant. Jeg anså likevel faren for at informantene ville legge bånd på seg som for stor. Temaene i oppgaven er sensitive og selv om det ikke har vært en hensikt å få fram kontroversielle utsagn var det et mål å få fram en så ærlig mening som mulig uten press om å

være politisk korrekt. Det er jeg usikker på om jeg ville fått til i en gruppeintervjusituasjon. Det ville også vært en utfordring med hensyn til konfidensialitetsprinsippet.

Som jeg var inne på ovenfor har hvem jeg er som person og forsker betydning for det jeg har omtalt som dataproduksjonen. Rundansen mellom teori og empiri, samt diskurser jeg bevisst eller ubevisst trekker på kan ha virket inn på både prosessen beskrevet ovenfor og bearbeidingen og tolkningen av mitt materiale som jeg videre vil gjennomgå og drøfte.

4.5 Bearbeiding og analyse av datamaterialet, jakten på diskurser

Analyseprosessen begynte allerede under intervjuene. Informasjonen og inntrykkene jeg fikk under intervjuene, og som videreutviklet seg i transkriberingsprosessen, ble heftet på en rekke teoretiske knagger og begreper. Noen ganger skjedde dette bevisst, og antakeligvis andre ganger ubevisst. Thagaard (2003) beskriver denne prosessen som en dialog mellom forskerens og informantens forståelse av studiens tema, og Aase (1997) viser det med en formel: data = observasjon + begrep. På tross av den gjensidige påvirkningen baserer denne prosessen seg på et skjevt maktforhold. Det er en fare for at forskeren plasserer meningene som kommer fra informantens livsverden i nye kategorier og mønstre tilpasset egne teorier og forforståelser (Kvale 1997). Som jeg var inne på ovenfor er det i denne prosessen nødvendig å være bevisst på forutsetningene som lå til grunn for informantenes deltakelse. Samtykket om å delta i prosjektet omfatter ikke mine tolkninger, og jeg har derfor gjennom hele prosessen forsøkt å være bevisst på at informantenes stemmer skal ha forrang foran min egen stemme og mine egne tolkninger. Å bruke mange sitater, og noen steder også nokså lange utdrag fra intervjuet har vært en metode jeg har tydd til for å sikre dette, og for å tydeliggjøre hva som er deres utsagn og hva som er mine tolkninger. Sitatene er hentet fra det transkriberte intervjumaterialet.

Transkriberingsprosessen

Kvale (1997) hevder at transkribering og overføring av tale til tekst er problematisk, i og med at teksten ikke kan klare å fange opp den egentlige intervjusituasjonen. Etter hvert intervju skrev jeg derfor ned tanker om intervjusituasjonen. Jeg ønsket at dette skulle hjelpe meg med å huske hvordan jeg opplevde intervjuet der og da, dynamikken mellom informant og intervjuer, lokalet vi var i, stemningen og bruk av kroppsspråk. I mitt transkriberte materiale har jeg også prøvd til en viss grad å inkludere pauser, latter, nøling og lignende, slik at jeg får videreført litt av stemningen som var der og da.

Språkbruk som kan virke helt naturlig i en muntlig form kan være annerledes når det blir skrevet ned. Konteksten ting blir sagt i og bruk av kroppsspråk kan gi meninger som faller bort i den nedskrevne versjonen. Jeg har derfor i noen få tilfeller redigert språket ved å legge til forklarende ord, for eksempel forklart hvem som faller innunder ordet ”dem” i en setning. Jeg ønsket imidlertid ikke å redigere i den grad at informantene ville følt seg fremmedgjort fra utsagnene sine. Dette ville heller ikke være hensiktsmessig med tanke på oppgavens fokus på språkets rolle i analysen av meningsdannelser. Det er dermed viktig at det er nettopp informantens språk som får komme fram og ikke forskerens.

På tross av ønsket om å beholde sitatene i sin originale form måtte respekten for informanten og konfidensialitetsløftet jeg har inngått med dem noen ganger gå foran, og utsagn eller stedsreferanser som virket avslørende for deres identitet ble da redigert. Det kan heller ikke utelukkes at mine spørsmål, og språkbruken i disse, har vært førende for informantenes utsagn. Det tydeligste eksempelet på dette mener jeg er min bruk av begrepene nordmann og innvandrere. Informantene uttrykte en motstand mot disse begrepene, og deres evne til å skape unødige skillelinjer. De brukte dem likevel i sine svar, noe jeg mener delvis må tilskrives min bruk av dem i spørsmålsformuleringene.

Analysen – meningsdannelser og diskurser

Selv om analyseprosessen hadde startet tidligere, var det først etter ferdigstillingen av transkriberingen at jeg kunne gå virkelig grundig til verks med analysen og tolkningen av datamaterialet. Etter nøye gjennomlesing av det transkriberte materialet sorterte jeg informantenes utsagn og sitater i temabaserte kategorier. Denne temasorteringen fulgte i stor grad inndelingen av spørsmål i intervjuguiden, men i og med at det var en del overlapp mellom både spørsmål og svar måtte jeg tilpasse denne inndelingen etter dette. Jeg forholdt meg videre til både dette dokumentet og til de fullstendige transkriberte intervjuene. Dette gjorde jeg for å forsikre meg om at jeg ikke hentet ut et utsagn om et tema, og gjorde en tolkning av dette uten samtidig å ta hensyn til helheten som kom fram i intervjuet. Språkbruk i ett sitat gir ikke nødvendigvis et riktig bilde av helheten i deres meningsdannelser.

I analysen fokuserer jeg derfor, i tråd med Fairclough, både på den enkelte kommunikative begivenhet og på diskursordenen. I tillegg til å se disse to i sammenheng anbefales det av Jørgensen og Phillips (1999) at diskursordenen avklares og defineres i analysens startfase. Min avgrensning av oppgavens diskursorden er definert til *Integrering i det flerkulturelle samfunn*. Det anbefales også at diskursordenen forankres, og som nevnt i

kapittel 3.4 er oppgavens diskursorden forankret til det norske samfunn generelt og Groruddalen spesielt. Mangfoldsmeldingens og informantenes artikuleringer og kommunikative begivenheter opererer innenfor denne diskursordenen, men de trekker på overordnede diskurser på ulike måter. Jeg har sett på hvor de er samstemte, hvor deres artikuleringer skiller seg fra hverandre, hva som tas for gitt innen diskursordenen, og hvordan diskursordenen utfordres ved at det trekkes på diskurser utenfra.

Mitt valg om å omtale de kommunikative begivenheter som meningsdannelser reflekterer her en forståelse av at diskurs er mer enn én enkeltpersons meningsytring. Først når slike meningsytringer sees i sammenheng mener jeg at man kan avdekke diskurser og diskursbruk. Av Faircloughs tre dimensjoner innenfor den kommunikative begivenhet har mitt fokus dermed hovedsakelig vært på den diskursive praksis. For å vise hvordan dette har sammenheng med sosial praksis trekker jeg imidlertid også på andre teorier som ikke er diskursrelaterte. Dette er nødvendig ifølge Fairclough for å vise forbindelsesleddene mellom diskursiv og sosial praksis (Jørgensen & Phillips 1999).

I den grad jeg har sett på den konkrete ordbruk i teksten har det vært med hjelp av Laclau og Mouffes begreper, og dette har deretter blitt sett i sammenheng med den diskursive praksis. Deres begreper har vært nyttige knagger i lesingen av informantenes meningsdannelser selv om de ikke alle blir brukt i min presentasjon. Artikulasjoner rundt nodalpunktene Groruddalen og integrering har gitt et innblikk i grunnlaget for videre meningsdannelser innenfor diskursordenen. Fokuset har imidlertid hovedsakelig ligget på et nivå over den helt konkrete språkbruk og jeg har sett på meningsdannelser ut ifra hvordan jeg oppfatter den helhet de presenteres i. Dette baseres på Faircloughs (i Jørgensen og Phillips) påstand om at tekstanalyse alene ikke er nok fordi den ikke klarer å belyse forholdet mellom tekster, samfunnsmessige og kulturelle prosesser, og strukturer. Diskursene svever ikke fritt i luften, de er sosialt, kontekstuellt og institusjonelt forankret. Sammen skaper dette en kontekst og et spillerom for diskurser. Innenfor denne konteksten og gjennom de ulike meningsdannelsene kommer det fram at det finnes ulike oppfatninger om hva integrering er, og ikke minst om hvordan et velfungerende flerkulturelt bomiljø kan skapes.

I min presentasjon av informantenes og Mangfoldsmeldingens artikuleringer og kommunikative begivenheter har jeg altså valgt å legge hovedfokus på de mange og komplekse meningsdannelsene. Med bakgrunn i disse mener jeg å ha funnet to overordnede diskurser det trekkes på innenfor diskursordenen, og som belyser essensen i de mange meningsdannelsene: *Den individorienterte diskursen* og *felleskapsdiskursen*. Det er her nødvendig å belyse et dilemma knyttet til min framheving av nettopp disse to diskursene. Det

vil nødvendigvis finnes mange diskurser og meningsavklaringer innenfor diskursordenen jeg har definert, men som ikke kommer til uttrykk her. Jeg mener imidlertid at det er nettopp disse to diskursene som har vært mest framtrедende i mitt datamateriale ved at de har blitt pekt mot, og trukket på, i informantenes og Mangfoldsmeldingens språkbruk. Mangfoldsmeldingen som et politisk dokument gjør det muligens mer legitimt å påstå at en diskurs er avdekket, men jeg mener at også informantenes språkbruk er såpass entydig at *felleskapsdiskursen* kan sies å ha kommet til syne selv om denne tolkningen kun er basert på ti informanternes meningsdannelser innenfor en spesifikk kontekst.

Presentasjonen av de to diskursene kommer likevel altså noe i skyggen av presentasjonen av mønstret og mangfoldet blant de enkelte meningsdannelser. Denne presentasjonsformen er et bevisst valg. Valget er tatt basert på ønsket om å belyse kompleksiteten i meninger, både informantene imellom og hos hver enkelt. Det reflekterer dessuten et ønske om å sette den enkelte informant i fokus, og ikke undervurdere informantenes evne til å reflektere over egen språkbruk. Jeg ønsker altså å belyse at selv om det eksisterer overordnede diskurser som det gripes etter og trekkes på, har den enkelte informant også en grad av handlingskraft i det de gjør seg opp meninger om et tema. Diskurser følges ikke nødvendigvis blindt. Informantene gir meninger til virkeligheten gjennom sin konkrete språkbruk, og viser med denne hvordan de utfordrer den diskurs det hovedsakelig trekkes på på det nasjonale nivå.

Samtidig som jeg tilkjennegir informantene denne graden av handlingskraft, mener jeg imidlertid at det er viktig å være bevisst på at kontekst, endringsprosesser og rammen rundt danner et spillerom for det som blir sagt, og kan sees på som aktiverende for språkbruk og diskursbruk. Dette gjelder også for meg som forsker. Som nevnt tidligere er det mange ting som er med på å farge min forståelse av dalen og de prosessene som skjer der. Inntrykk fra andre kilder enn informantene selv, min sosiale bakgrunn og min utdanning medfører at jeg går inn i feltet med et bestemt utgangspunkt. Analysen jeg har gjennomført er dermed nødvendigvis preget av dette. Noen meninger og diskurser er jeg bevisst på at jeg trekker på og disse har jeg i den grad det er mulig prøvd å se forbi. Men en del ting er ubevisst, internalisert i meg og må med et sosialkonstruktivistisk utgangspunkt sies å har vært formgivende for oppgaven.

4.6 Å avdekke sannheten

Kan kvaliteten på en studie vurderes ut fra hvorvidt forskeren har klart å avdekke sannheten? Et slikt spørsmål strider imot det vitenskapsteoretiske utgangspunktet for denne oppgaven. Jeg har allerede pekt på hvordan jeg ikke tror at det finnes ett rett metodisk grep som gjør at det er mulig å komme fram til det eneste og riktige svaret. Dataene produseres i samspillet mellom forskeren og informanten og sannheten eller ”den egentlige meningen” ligger i relasjonen mellom forsker og informant. Likevel er spørsmålet interessant. Selv om man ikke har tro på at det finnes en sannhet der ute, peker spørsmålet mot et fokus på hva som er god forskning og hvordan forskningens kvalitet kan sikres slik at de data og tolkningsresultater man sitter igjen med er så gode som mulig.

Thagaard (2003) nevner tre punkter for å sikre forskningens kvalitet: troverdighet, bekreftbarhet og overførbarhet. De tre begrepene omfatter forskningsetiske prinsipper som bør følges uavhengig av epistemologisk og ontologisk utgangspunkt. *Troverdighet* refererer til hvorvidt forskningen utføres på en tillitvekkende måte. Får leseren tillit til at forskningsprosessen og utviklingen av data er utført på en god måte? For å oppnå en slik troverdighet er det viktig at forskeren redegjør for prosessene slik at leseren kan følge og vurdere veien fram mot resultatet. Mens troverdigheten går på framgangsmåtene handler *bekreftbarhet* om tolkningsprosessen. Det handler om å vise bevissthet og refleksjon rundt hvordan tolkningen har blitt gjort, hvorfor andre metoder for tolkning har blitt forkastet, og forskerens posisjonering i forhold til informantene. Spørsmål om bekreftbarhet kan også knyttes til i hvilken grad resultater og forståelse utviklet i dette ene prosjektet kan støttes av annen forskning. Jeg mener at dette kapittelets redegjørelse for, og problematisering rundt, datainnsamlings- og analyseprosessen har vært et svar på de to første kravene.

Det siste av disse tre begrepene, *overførbarhet*, tar utgangspunkt i om tolkningene som er gjort i én studie kan gjelde i andre sammenhenger. Det sees også på som et mål at tolkningen skal vekke gjenklang hos lesere som har kjennskap til det som studeres (Thagaard 2003). Selv om mitt vitenskapsteoretiske utgangspunkt baserer seg på en kritikk av idealer om generalisering, og et fokus på det kontekstspesifikke og det foranderlige, kan likevel målet om overførbarhet være relevant. Selv om det ikke er et mål å komme fram til data man kan generalisere ut fra bør det være et mål at studien skal være av verdi for andre. Punktet om overførbarhet vil jeg komme tilbake til i kapittel 8 når studien oppsummeres og avrundes.

5. DET FLERKULTURELLE GRORUDDALEN

Det er, og har kanskje alltid vært, *noe* med Groruddalen. Fra å ha blitt ansett som løsningen på etterkrigstidens boligproblem i Oslo har endringsprosesser både i og utenfor dalen imidlertid endret forståelsen av hva dette *noe* innebærer. Et vedvarende stigma, lavere skåre på levekårsstatistikker og raske endringer i befolkningssammensetningen blir nå forbundet med bydelene hvor over en fjerdedel av Oslos befolkning bor. Oppfatninger om et sted finnes det imidlertid like mange av som mennesker, og fokus i dette kapittelet er på informantenes syn på sitt hjemsted. Innenfor diskursordenen som er avgrenset til *Integrering i det flerkulturelle samfunn*, utforskes deres beskrivelser av hjemstedet og oppfatninger knyttet til utviklingen der. Med Groruddalen som nodalpunkt i diskursene diskuteres altså her oppgavens første forskningsspørsmål: *Hvordan oppleves Groruddalen som hjemsted og flerkulturelt bomiljø av etniske nordmenn som bor i dalen?* Informantenes presentasjoner av hjemstedet, og den flerkulturelle kontekst, danner utgangspunktet for hvordan de senere gir mening til integreringsbegrepet.

5.1 Informantenes opplevelser av Groruddalen som flerkulturelt hjemsted

Basert på den teoretiske analyserammen kan en persons beskrivelse av sitt hjemsted sees på som en beskrivelse av seg selv, siden sted og identitet er sammenknyttet. En beretning om Groruddalen vil dermed si noe om fortelleren selv, og dette vil danne et grunnlag for å forstå deres respons på endringsprosesser på hjemstedet. Det er selvfølgelig også mange andre faktorer enn hjemstedet som spiller inn når meninger og holdninger dannes og utvikles, men hovedfokus i oppgaven er altså relasjonen mellom sted, mennesker og holdninger. Den relasjonelle stedstilnærmingen oppgaven baseres på, vektlegger nettopp en forståelse av stedet som et produkt av menneskers forståelse og erfaring med stedet, samt praksis og de sosiale relasjoner som finnes der.

Noen meninger vil være like, andre forskjellige, og for enkelte informanter vil til og med deres egne utsagn være motstridende. Dette reflekterer at det finnes mange mulige forståelser av ett og samme sted, og ulike tilknytningsformer til det samme stedet. Groruddalen er dermed ikke bare nodalpunktet i en eller flere diskurser, Groruddalen er en flytende betegner.

”Jeg ser jo ikke noen andre steder som er bedre å bo heller”

Beslutningen om å flytte til et sted, og ikke minst valget om å bli værende, kan være resultat av varierte og sammensatte årsaker. I følge Savage et al. (2005) vil, som nevnt i kapittel 3, dette valget kunne påvirke i hvor stor grad du trives med ditt bosted. Det kan dermed være nærliggende å tro at de av mine informanter som ganske nylig har bestemt seg for å bosette seg i Groruddalen, kanskje identifiserer seg mer med dagens Groruddalen enn dem som har bodd der lenge. Disse tok valget om å bosette seg i Groruddalen på et tidspunkt da det hadde en annen karakter, og de identifiserer seg dermed muligens mer med det Groruddalen som var enn det Groruddalen som nå er. Samtidig er det mulig at helt andre faktorer enn innflyttingstid spiller inn på utviklingen og opprettholdelsen av tilhørighetsfølelsen.

Bjørn er født og oppvokst i Groruddalen og er tredje generasjon fra hans familie som bor der. Han forteller at både hans generasjon og hans barns generasjon har trivdes godt, men at det i dag har oppstått flere utfordringer som truer denne trivselen. Det gjør at en del unge oppvokst i Groruddalen velger å ikke etablere seg der. De flytter heller ut. Han uttrykker bekymring rundt dette og etterlyser tiltak som kan få unge Groruddøler til å bli og å etablere seg i området. Jan og Frida setter også, av samme grunn som Bjørn, spørsmålstegn ved om deres barns generasjon kommer til å bosette seg i dalen. At bekymringene for framtiden virker inn på tanker om hjemstedet i dag, kan sees i sammenheng med Ellens (2000) perspektiv, der tilhørighet kobles til framtidsutsikter. Gjennom sammenligning med andre steder uttaler likevel Bjørn: ”Jeg ser jo ikke noen andre steder som er bedre å bo heller”. Han velger altså å bli boende, og uttrykker at han er fornøyd med dette valget. Bekymringene som Frida, Jan og Bjørn uttrykker, knyttes dermed til deres barns framtid mer enn deres egen. Som jeg vil vise til senere i oppgaven utkrystalliserer nettopp barn og unges oppvekstvilkår seg som helt sentralt i deres argumentasjonsrekker om sitt flerkulturelle hjemsted.

Hilde og Inger representerer imidlertid en motvekt til denne bekymringen. De er begge unge kvinner som nylig har besluttet å etablere seg i Groruddalen. Inger har vendt tilbake til dalen hun vokste opp i, mens Hilde ikke har noen tidligere tilknytning til stedet. Inger forteller imidlertid at da hun og mannen skulle flytte sammen, var det ikke opplagt at valget skulle falle på Groruddalen.

Inger: Da vi hadde gifta oss og skulle finne et sted å bo sammen, var det mannen min som kjøpte leilighet i Groruddalen mens jeg bodde i utlandet. Da var jeg veldig skeptisk, for det var sånn midt i innvandrerstrøket og det hadde jeg alltid lært at var litt skummelt. Men det var jo ikke farlig i det hele tatt. Vi trivdes kjempegodt. Og så etter hvert hadde vi lyst på litt større leilighet og da ville vi bo i det området her.

Inger forklarer videre om hvordan folk har reagert på deres valg om å bo der.

Inger: Groruddalen, det er stempla med en gang. Og så kommer folk (på besøk) og sier ”oj, er det skog her, det er ikke slum” liksom. De blir veldig overrasket. Men det var det vi falt veldig for her oppe (...) vi likte godt å komme opp hit i naturen.

Inger er fornøyd med sitt valg, det samme er Hilde. Hun forteller at hun og samboeren, Harald, ikke var kjent i området og at økonomiske årsaker spilte inn for deres valg. For et ungt par som Harald og henne var Groruddalen et sted det var mulig å komme inn på boligmarkedet. Økonomi var imidlertid ikke den eneste årsaken. Hilde sier at etter hvert som de var på visninger i området, falt de for hvor fint det var. De har utviklet en sterk tilknytning til området, og framhever at de setter særlig pris på det flerkulturelle aspektet ved nabolaget.

”Det er ikke noe sånt trist sted” – kampen om bildet utad

Da informantene ble bedt om å beskrive Groruddalen slik de ville beskrevet området til en som aldri hadde vært der før, fikk naturen en sentral del i alles presentasjoner. Det kom klart fram at alle satte pris på å ha kort vei til marka, mange turmuligheter og ikke minst store grøntarealer tilknyttet boligområdene. Anne beskriver det slik:

Anne: For meg, som beboer, synes jeg det er helt flott med kort tilgang til marka. Den bruker jeg mye, går turer. Jeg går også turer i selve Groruddalen for nå har jo turveinettet begynt å bli veldig bra. Og det å gå langs Alnaelva og Tokerudbekken og videre nedover mot byen er jo helt topp. Og sykkelveier er det også, det er kjempefint. Ja, det er jo en perle. Jeg mener vi har jo enormt med grøntanlegg rundt omkring. Så det er ikke noe sånt trist sted.

Et interessant element i Annes forklaring er imidlertid måten hun avslutter presentasjonen sin på. ”Det er ikke noe sånt trist sted”, sier hun som for å understreke at de kvalitetene hun nettopp hadde nevnt faktisk var goder som ble verdsatt. Noe lignende skjer i Caspars beskrivelse av dalen:

Caspar: Det første jeg vil trekke fram er marka og skogen. Det er det jeg er mest glad for ved å bo her oppe, det at vi bor så tett ved marka. Det er kanskje det siste folk tenker på når de hører om Groruddalen. De ser kanskje for seg mye industri og trafikk, men det er marka.

Caspar henviser også til en forhåndsoppfatning av Groruddalen basert på mer negative karakteristikk. Hans påpeking av uoverensstemmelsen mellom egne og andres meninger, er ikke helt ubegrunnet. Groruddalen har, som nevnt i kapittel 2, over lengre tid hatt unyanserte

og stigmatiserende fordommer knyttet til seg. Informantene mente imidlertid at dette i stor grad var basert på feiloppfatninger, og de uttrykte en oppgitthet over levedyktigheten til dette stigmaet. Denne type forsvarsposisjon som Anne, Caspar og flere av de andre gikk inn i allerede tidlig i intervjuet, dukket også opp igjen senere i samtalene. Henvisninger til gjengmiljøer eller kriminalitet ble gjerne etterfulgt av uttalelser som Dagnys uttalelse: ”Det kunne jo skjedd hvor som helst i byen”. De var alle veldig klare på at de ikke selv ville bidra til å opprettholde dette stigmaet.

Naturfokuset hos informantene er altså sterkt. Det samme er oppfattelsen av at Groruddalens beliggenhet er sentral og landlig på samme tid. Det er lett å komme seg både til sentrum, sjøen og andre deler av Oslo samt Gardermoen dersom man skal fly. Som Frida sier det: ”Vi bor midt i smørøyet”. Andre forhold ved dalen som for eksempel lave boligpriser, barnevennlighet og et spennende mangfold trekkes dessuten fram i presentasjonene. Et interessant poeng er imidlertid i hvor liten grad menneskene nevnes i framstillingene av dalen. Med noen unntak var fokus innledningsvis hovedsakelig på de fysiske egenskapene ved stedet. Beretninger om menneskene i dalen blir tydeligere etter hvert i intervjuene, og dermed er det en forenkling å påstå at naturfokuset først og fremst belyser hva slags meninger de har om hva et sted er, men det er likevel interessant. Endringsprosessene som har skjedd ligger jo først og fremst i befolkningssammensetningen, og dersom fokuset på sted som lokalisering er overordnet fokuset på sted som relasjonelt, vil dette kunne ha innvirkning på deres responsmønstre på endringsprosessene.

Groruddølene - menneskene i dalen

Fokuset på menneskene i dalen kom imidlertid sterkt til uttrykk etter hvert, og særlig Guri, Inger og Hilde markerte seg med en tydelig forståelse av at det er groruddølene som gjør Groruddalen til nettopp *deres* Groruddalen.

Guri: Først og fremst synes jeg at folk som bor her er trivelige, og at det er mange fine boområder. (...) Det er veldig sånn ok folk først og fremst, ikke så anstrengt. Du kan være den du er. Så er det litt spennende med de kulturene som kommer, synes jeg. (...) Befolkningen er fargerik og spennende. Altså, jeg synes jo det er noe av det som er flott. Jeg føler jo at det er mange av de flerkulturelle som er åpnere enn nordmenn så jeg føler at det er så fargerikt at det er ingen som er utenfor. Det er ingen som lenger blir stirra på fordi man ser annerledes ut eller noe sånt for det gjør de fleste av oss nå. Altså, vi gjør jo det. (...) Jeg synes andre kulturer er spennende, så jeg synes vi er heldige som får lov til å treffe forskjellige folk med forskjellig bakgrunn.

Hilde fokuserer også på menneskene, og uttaler at befolkningssammensetningen er blant de karakteristika hun setter mest pris på ved dalen. Nettopp menneskene og befolkningssammensetningen var også en av grunnene til at hun ønsket å flytte ut dit.

Hilde: Hvis du ser på for eksempel min oppgang da, så er det meg og Harald som er nye. Også er det en dame, jeg vet ikke hvor hun er fra, men hun er alenemor og bor i etasjen over. Hun bor i en sånn kommuneleilighet som kommunen eier. Så har vi en innvandrerfamilie med ørten unger, og en med to unger, og noen som har bodd der siden det ble bygd. Det er kanskje seks leiligheter, eller syv.

Intervjuer: Det er litt av alt?

Hilde: Ja, det er liksom det som er Groruddalen: Litt av alt.

Intervjuer: Hva tenker du om denne sammensetningen?

Hilde: Jeg synes det er kjempepositivt, det synes jeg absolutt. Jeg trives mye bedre når det er forskjellige mennesker og forskjellige erfaringer. Men jeg tror det er viktig å prøve å holde på at det er forskjellig da, at det ikke blir for homogent verken den ene eller andre veien. (...) Jeg vil heller at ungene mine skal vokse opp her enn at de skal vokse opp beste vestkant og ikke se andre typer mennesker.

For Hilde er befolkningssammensetningen altså noe hun setter pris på her og nå, men også med tanke på hennes barns oppvekstmiljø. Det at hennes naboer består av folk med ulike bakgrunn og ulike erfaringer trekker hun fram som selve kjennetegnet ved dalen. Hilde og Guris beskrivelse viser dermed hvordan befolkningen brukes for å gi mening til nodalpunktet Groruddalen.

Mitt Groruddalen – tilhørighet og lokalpatriotisme

Et annet poeng som er viktig å trekke fram i forbindelse med hvordan informantene presenterer hjemstedet sitt, og som kanskje kan sees i sammenheng med Annes behov for å avkrefte myten om at Groruddalen er et trist sted, er den sterke identiteten og patriotismen de uttrykker. Det finnes, som vist til i kapittel 3, flere måter å identifisere seg med et sted på, og jeg vil argumentere for at det hos informantene er snakk en kobling mellom flere av Roses (1995) tre eksempler på hvordan man kan føle og uttrykke tilhørighet med et sted.

Den første kan sies å ha sammenheng med det negative stempelet dalen har. Jan peker på dette når han snakker om sin tilhørighet. Han mener den sterke tilhørigheten han og mange andre har er en respons på det negative lyset dalen ofte sees i. Dette negative stempelet er med på å skape noe positivt, nemlig samhold og et ønske om å vise og overbevise andre om at forholdene faktisk er bra. Også Dagny peker på dette når hun sier at folk føler at de har noe å kjempe for og at tilhørighetsfølelsen og patriotismen vokser som følge av dette. Selv har hun

tidligere bodd på en annen kant av byen, og mener at kampgløden og viljen til å vise fram det gode ved Groruddalen er unik. Nyinnflytter Hilde opplever også å ha fanget opp dette:

Hilde: Særlig blant de som har vokst opp her så er det en veldig Groruddalstilørighet, føler jeg. Og det tror jeg har noe å gjøre med resten av Oslo sitt syn på Groruddalen, og hvordan det har blitt framstilt i media i alle år. Det har skapt en litt sånn: ”Vi er fra Groruddalen og vi er stolte av det, og det er mye bra her!”.

Det gjelder heller ikke bare for dem som har vokst opp der. Hilde har knyttet seg til dalen selv om hun bare har bodd der et par år: ”Jeg har blitt veldig Groruddalspatriot da, jeg kan tenke meg å bli her”.

Som tidligere nevnt handler stedsidentitet om å besvare *hvem* jeg er med *hvor* jeg er (Entrikin i Antonsen 2001). Når man gang på gang opplever at hjemstedet blir uthengt og framstilt i negativt lys kan det oppleves som et angrep på seg selv. Deres identitet og tilørighet dannes altså som en motvekt til stigmaet, og de identifiserer seg *mot* det negative. Samtidig, og kanskje hovedsakelig, identifiserer de seg *med* Groruddalen. De identifiserer seg med et hjemsted som har positive kvaliteter og som de føler sier noe om dem selv. Hilde uttrykker for eksempel at hennes valg om å flytte til Groruddalen reflekterer et ønske om hva slags sted hun ønsker å bo på og hva slags sted hun kan identifisere seg med å bo på. For Inger og familien er det å bo i Groruddalen basert på et bevisst valg knyttet opp mot identitet. Hun peker på hvordan bostedet er med på å si noe om hvem hun er og hva hun ønsker for familien sin.

Intervjuer: Føler du tilørighet til Groruddalen?

Inger: Ja, veldig. Og samtidig så tenker jeg at for oss er dette et bevisst valg. Vi identifiserer oss med å bo her, og vi ønsker at også datteren vår skal vokse opp i et flerkulturelt miljø. At det skal være naturlig for henne, og at hun skal lære seg toleranse. Det er lenge til hun blir stor, men på den måten er det et bevisst valg for oss. Samtidig er vi ikke så godt kjent andre steder. Vi kjenner ikke så mange på vestkanten for eksempel så det er jo noe vi velger fordi det er kjent og trygt også. Og på samme måte som de kan ha fordommer mot oss så skal ikke vi på en måte skryte på oss å ikke ha fordommer vi heller. Men vi ønsker å prøve å være tolerante, å ha det som et ideal. Mannen min har en onkel som bor i blokka ved siden av, og han hadde bodd her for 20 år siden og kom tilbake. Og han sa en dag at hadde han visst at det var så mange innvandrere her, så hadde han aldri kommet tilbake. Og da sa Ivar at det var derfor vi flytta hit, og da ble han kjempeprovosert da. Så, det er mange av den type mennesker som bor her, som er veldig intolerante og ikke orker å se en eneste utlending. Og da tenker jeg: Hvorfor bor dere her da?

For Inger virker det altså rart at mennesker som har slike holdninger velger å bo i flerkulturelle områder. For henne selv, som tenker at valget er basert på at hun skal kunne

identifisere seg med stedet, er det rart at folk som ikke gjør dette, velger å bli boende. Det er imidlertid slik at andre faktorer enn bare ønsker spiller inn, for eksempel økonomi. Kanskje er det en del som ikke har muligheten til å flytte til et annet sted med en annen befolkningssammensetning eller andre trekk. Dette kan også hende at dette gjelder for mine informanter selv om de ikke uttrykker det slik.

I denne sammenheng kan Savage et al. (2005) sitt perspektiv på selektiv tilhørighet trekkes inn. Innenfor dette perspektivet kobles opplevelsen av å være fastlåst til et sted med skepsis til endringsprosesser på dette stedet. Ingen av informantene uttrykker at de føler seg fastlåst til Groruddalen. Jeg får inntrykk av at det handler om bevisste valg, og er valg de trives med. Det betyr ikke at de avstår fra å drøfte gode og dårlige sider ved dalen opp mot hverandre. De sammenligner både ulike steder i dalen og i byen for øvrig. Deres stedsidentitet kan derfor sies å komme til uttrykk ved at den er relasjonell. Ett eksempel på dette er når Dagny sier at hun heller ville anbefalt Groruddalen enn Holmenkollen til en turist som besøker Oslo. Hun mener det er mye mer spennende å finne i Groruddalen enn andre steder i byen. Også Frida, Guri, Hilde, Inger og Bjørn sammenligner dalen med andre steder, og påpeker at Groruddalen er bra fordi det representerer noe annet enn for eksempel Oslos vestkant. Motepress for ungene er noe de mener barn slipper unna ved å bo i dalen, og barn som vokser opp i den flerkulturelle dalen, får med seg nyttige erfaringer til senere i livet. Dette framstilles som erfaringer barn på vestkanten til sammenligning ikke får med seg.

Frida: Jeg snakka med en dame som bor på vestkanten og barna hennes gikk av bussen og t-banen når det kom utlendinger på, for de var sikker på at alle var kriminelle. Sånne holdinger har vi tross alt ikke her. Så vi er bedre rusta til å fungere i et flerkulturelt samfunn tror jeg enn mange andre. Det er positivt.

Skillet mellom øst og vest i Oslo som informantene henviser til, er ikke nytt (Kjeldstadli 1996). Geografiske forskjeller mellom de to delene av byen har lenge blitt framhevet, og fordommer knyttet til ”den andre siden” har gått begge veier. Noen av de geografiske forskjellene er reelle, og kommer til uttrykk i levekårsstatistikken. Andre fordommer er mer ubegrunnede, men kan likevel være vel så levende hos den enkelte. Å si noe om hvem man er ved å peke på hvem man *ikke* er, kan også sees på som et språklig virkemiddel. Jeg henviste i kapittel 3 til den poststrukturelle teoretikeren Derrida (i Smith 1998), som påpekte hvordan mennesker bruker opposisjoner som språklige virkemidler. Groruddalen som tegn får dermed sin betydning gjennom sammenligningen med sitt motstykke, og hos informantene var dette hovedsakelig vestkanten.

Sammenligningen med vestkanten og den sterke tilhørigheten til dalen som et godt hjemsted er to måter Groruddalsbegrepet fylles med mening blant informantene. Ingers henvisning til sin manns onkel viste også at Groruddalsbegrepet av andre knyttes til mer negative opplevelser enn det som kommer fram hos mine informanter. Dette kan ha sammenheng med den seleksjonsprosess mine informanter har gjennomgått, og som jeg drøftet i forrige kapittel. Jeg vil nå videre se på hvordan informantene tar i bruk konkrete arenaer i lokalmiljøet i sine beskrivelser av hjemstedet, og særlig når det skal knyttes til endringen i befolkningssammensetningen, brukes disse arenaene som innfallspport.

5.2 Arenaer i det flerkulturelle Groruddalen

Selv om mange av informantene innledningsvis ikke trakk fram befolkningen og det flerkulturelle som det viktigste aspektet av hva Groruddalen er for dem, hadde de sterke meninger om temaet da det først kom opp. Den relasjonelle stedsforståelsen kom altså tydeligere fram utover i intervjuene. En forklaring kan kanskje være at det flerkulturelle oppleves som en selvfølgelighet i hverdagen, noe Frida utdyper slik:

Frida: I hvert fall for meg som bor her er det (flerkulturelle) en selvfølge. Det kommer opp når det blir debatter på tv og sånne ting, men i det hverdagslige så tenker vi jo ikke på det. I hverdagen er det sameksistens vi tenker på, og det eneste vi ønsker er et trygt sted for ungene våre. At ungene våre får det, at vi har en jobb å gå til og kan handle mat og tjene penger. Det er det vi tenker på, og det tror jeg gjelder for ganske mange av oss altså. Tror ikke jeg er alene der.

Frida sier altså at hun selv, og flere med henne, først og fremst tenker på sameksistens og trygghet for seg selv og sine barn i hverdagen. Det faktum at de bor og lever i et flerkulturelt område, kommer lenger bak i rekken av ting hun engasjerer seg i. Meninger om muligheter og utfordringer ved det flerkulturelle skinner likevel gjennom i beretninger om de tingene som opptar henne i hverdagen. Dette merket jeg hos flere informanter. Å diskutere innvandring og integrering i det flerkulturelle samfunn på generelt nivå virker fjernt for en del av dem, og flere påpekte at integreringspolitikken framstår teoretisk og lite relevant for deres hverdagsliv. Det er derfor jeg i den videre presentasjonen av deres beretninger om å bo i det flerkulturelle boområdet vil ta for meg tre konkrete arenaer fra nærmiljøet: Møteplasser, skolen og borettslaget. Disse tre eksemplene, som de har kommet med i samtalene med meg, er med på å belyse hvordan de opplever det flerkulturelle Groruddalen. Jeg ønsker å se på hvordan de kobler dette til det flerkulturelle – heller enn omvendt. Dette innebærer at diskusjonen struktureres rundt deres egen forståelse av temaet flerkulturelt hjemsted.

Møteplasser og uformell kontakt i nabolaget

Det første aspektet som trekkes fram ved deres nærmiljø og som opptar informantene er møteplasser, eller rettere sagt mangelen på disse. Fra Jane Jacobs (1961) teorier om kontakt i byrommet til nyere forskning på kontakt og møter i mangfoldige byrom understrekes betydningen av å skape kontakt mellom folk. At to mennesker bor innenfor samme geografiske område, innebærer ikke nødvendigvis at man omgås eller kjenner hverandre. Uten steder som oppmuntrer til kontakt, vil man kunne leve parallelle liv på ett og samme sted. Informantene er opptatt av at møteplasser er fruktbare i nærmiljøet, men hvorvidt det er nok slike møteplasser, er det større uenighet om.

En titt i lokalavisa, Akers avis Groruddalen, viser at det er mye som skjer i lokalmiljøet. Det er små og store festivaler, frivillighetssentraler, ungdomsklubber, eldresentre, konserter, arrangementer på kjøpesentra og en rekke idretts- og fritidslag. Det er også mye felles grøntareal. Jeg har tidligere vist til at informantene verdsetter nettopp dette trekket ved dalen i høy grad. Bjørn oppsummerer det slik:

Bjørn: Altså, jeg tror vel for de som evner å se møteplassene så tror jeg det er godt med møteplasser. Men en av grunnene til at min datters generasjon ikke ønsker å bo her, det har litt å gjøre med mangelen på det aktive kafélivet og parker der det skjer noe, og sånne ting. Her er det jo plenty av grøntarealer, men områdene blir fryktelig lite brukt. Det er ikke sånn at det vrirler av barnefamilier i parkene her på samme linje sånn som det gjør på Grünerløkka eller i Sofienbergparken, og overalt ellers. Det blir ikke brukt på samme måte.

Bjørn mener at mulighetene er der, det handler mer om å ta dem i bruk. Det er imidlertid ikke alle som er enige i at mulighetene er der. Kafélivet blir for eksempel etterlyst av flere:

Guri: Jeg har alltid sagt at jeg savner den engelske puben jeg. (Ler). På en måte, med det så mener jeg at det er for få sånne uformelle møteplasser. Jeg føler det har blitt mer og mer sånn at når man skal møtes så er det over en eller annen dagsorden. Det er ikke så mange sånne plasser hvor du bare dropper inn og tar en kopp kaffe sammen med folk. (...) For de få plassene som finnes, det er sånne, restaurant- og kafétilbud der du har et litt mer belasta klientell. Det er mer de som jeg vil si har et alkoholproblem som bruker de enn vanlige folk. Det er ikke alle, men de som er der aller mest er de som er der for å drikke alkohol.

Hilde påpeker også at det som finnes av kafeer og puber, gjerne har et såkalt slitent klientell. Hun etterlyser flere møteplasser som barnevennlige kafeer, bibliotek og steder som oppmuntrer til deltakelse av folk med ulik kulturbakgrunn. Inger peker imidlertid på at en

møteplass ikke nødvendigvis trenger å være konstruert eller ha en politisk bestemt funksjon. For henne som har barn er det å gå ut på lekeplassen en naturlig møteplass. Inger mener at målet må være at man kan bli kjent, og utvikle toleranse og respekt for hverandre.

Både Inger og Frida slutter seg til det som Bjørn pekte på ovenfor, nemlig at det finnes et potensial i de store grøntområdene, men at det trengs enkle grep for at folk skal føle seg velkommen der. Slik jeg forstår informantene mener de at det finnes en del tilbud, men at det likevel er noe som mangler. De etterlyser det uformelle og kanskje litt tilfeldige samværet som verken er knyttet til handling på kjøpesenteret eller arrangementer med et bestemt formål. Bjørn påpeker i denne sammenheng at det er mye som skjer, men han mener det er tidsbegrenset.

Bjørn: Ja, men husk på det, det er 8 til 16. Og livet i en bydel er ikke 8 til 16. Og det må de som jobber i en bydel tenke på.

Intervjuer: Hvordan er det her på kveldstid? Etter 16?

Bjørn: Du må bare gå og se. Og så vil du se at det skulle vært mye mer. Hvis du tenker på alle de tusen som bor her så skulle det vært mye mer synlig med mennesker. (...) Både sommertid og vintertid brukes nærområdene altfor lite. Det er lite negativt som skjer, men jeg skulle ønske det var mer liv.

Naturen og grøntområdene som framheves som positive trekk ved nabolaget, fungerer ifølge informantene altså ikke nødvendigvis som møteplasser. På de to neste arenaene som blir trukket fram, skolen og borettslaget, mener de imidlertid at det ligger et større potensiale.

Skolen som et speilbilde av det flerkulturelle nabolag

De aller fleste informantene snakker om skolen som en arena der det flerkulturelle Groruddalen virkelig kommer til syne. Selv om ikke alle har barn i skolealder, er de opptatt av skolens rolle i lokalsamfunnet. Det kan være flere årsaker til at skolen får så stor plass i deres beretninger. På tross av ordningen med fritt skolevalg og den medfølgende muligheten til å velge en skole utenfor nabolaget vil skolen i stor grad speile befolkningssammensetningen i et område. Barn er dessuten i høyere grad enn voksne knyttet til sitt nabolag. De er i mindre grad mobile og har ikke like stor geografisk radius i sitt bevegelsesmønster som voksne har (Blom 2002).

Det er i denne forbindelse påfallende at nesten samtlige informanter uttrykker en sterk tro på sammenhengen mellom kontakt og alder. Kontakt mellom unge sees på som fruktbart med hensyn til å forebygge fordommer, mens kontakt mellom eldre generasjoner framheves som noe som vel så gjerne kan bidra til å forsterke en allerede eksisterende konfliktstemning.

Dette vil jeg komme nærmere inn på senere i oppgaven, men det er likevel verdt å nevne her fordi det belyser utgangspunktet for deres oppfatninger om skolen som en arena og aktør i det flerkulturelle Groruddalen. Meninger om skolen og om det flerkulturelle Groruddalen henger dermed tett sammen, og skolen kan derfor betraktes som et nodalpunkt på lik linje med Groruddalen.

Igjen blir Ellens (2000) perspektiv for framtidsutsiktens betydning for tilhørighetsfølelse relevant å framheve. Barna i et område peker til en viss grad mot stedets framtid, dermed blir det naturlig at barn og skole er et tema som engasjerer. Hos informantene kommer det først og fremst til uttrykk en optimisme i forhold til mulighetene som følger av en mangfoldig elevsammensetning. Blant de meningsytringene jeg betrakter som optimistiske i skolesammenheng, eksisterer det en tro på at kontakten på tvers av skillelinjer som finner sted på skolen, har positive effekter. Skolen ansees derfor som en viktig integreringsarena i det flerkulturelle nabolaget. Det blir av flere framhevet at barn og ungdom gjennom den daglige kontakt med jevnaldrende forskjellige fra en selv, utvikler toleranse overfor annerledeshet. Uttrykket ”fargeblindhet” brukes av flere som et uttrykk for effekten kontakten med andre kan ha, og som de mener å se blant egne og andres barn. Jan forteller at hans barn kategoriserer sine klassekamerater etter hvem som snakker norsk eller ikke. Utseende og etnisk bakgrunn er de blinde for, mener han.

Jan: En gang spurte vi datteren min hvor mange innvandrere det var i klassen hennes. Så sa hun fire eller fem. Så sa jeg: ”Nei, men det er jo mange flere”. Og så nevnte jeg noen navn, og så sa hun: ”Jaja, men de kan norsk de”.

Jan peker likevel på at selv om hans datter har blitt vant til å omgås folk som er forskjellige fra henne fordi de har en annen kulturbakgrunn, har hun få nære venner som er innvandrere. Frida og Bjørn snakker også om at barn som går på en skole med flerkulturell elevsammensetning, ikke nødvendigvis blir nære venner eller er mye sammen utenom skoletid. I motsetning til disse tre, påpeker Dagny og Guri at barna tvert imot blir nære venner, og har stor tro på kontakten skolen tilrettelegger for. Alle vektlegger de det positive ved at de lærer å omgås forskjellige mennesker, uavhengig av om dette fører til nære vennskap eller kun bekjentskap. De framhever at ettersom Norge blir mer og mer mangfoldig, er en slik toleranse en god egenskap å ha med seg videre i livet. Derfor mener de at barn som har vokst opp i Groruddalen og har gått på flerkulturelle skoler, har et fortrinn.

Skolens rolle som utjevner av forskjeller i lokalmiljøet er en annen ting informantene er opptatt av. De mener at skolen bidrar til å danne en felles plattform og et felles ”lim” som er nødvendig for at folk skal fungere sammen i lokalsamfunnet.

Bjørn: Samspillet mellom skolen og lokalmiljøet, det er viktigere i sånne områder som dette her enn noen andre steder. Og det samme er skolens rolle som en inkluderende fellesskapsbase i midten, slik at man kan få god utdanning både hva gjelder fag, men også det som går på hvordan skal man leve, ja hva slags atferd er det som forventes av meg som enkeltindivid for at jeg skal være med utvikle lokalsamfunnet positivt. Der er det dritviktig at skolen er sterk.

Mangfoldet i elevgruppen pekes altså på som muliggjørende for positive effekter, men ikke som tilstrekkelig alene. På lik linje med kontaktteoriens forutsetninger for at kontakten skal ha positiv virkning, understreker informantene at skolen har behov for gode og kompetente lærere. Dette ansees som nødvendig for å gjøre skolen attraktiv og skape en god klasseromskontekst der et godt fellesskap utvikles.

Skolen som arena for det flerkulturelle blir også framstilt som et sted der utfordringene i samfunnet generelt blir synliggjort og satt i system. Frida representerer dette synet, og hun har ikke stor tro på skolen som kontaktskaper. Hun er redd for at den heller bidrar til å forsterke forskjeller. Eksempelene hun bruker fra skolen mener hun belyser problemer generelt i lokalsamfunnet, og også på nasjonalt nivå: Snillisme og feilslåtte integreringstanker. Hun mener for mye fokus rettes mot det flerkulturelle og at man skal ta hensyn til innvandrerne. Det påpekes i denne sammenheng som farlig at det flerkulturelle overskygger andre problemstillinger i skolen. Slik hun oppfatter det, er det ikke lenger innvandrerne på hennes hjemsted som trenger spesialtiltak, det er de norske barna og ungdommene.

Frida: Skolevesenet og folk som bor her må innse at det har kommet en ny minoritetsgruppe og den heter etnisk norske. Ja, og så lenge de ikke gjør det så mener jeg at vi stopper litt opp. Det er den største endringen. Det er det at vi lever som om vi er den største gruppa her og alle andre er minoriteter, stakkar. Alt blir tilrettelagt for de med innvandrerbakgrunn. Og det er ingen tiltak som jeg vet om, jeg har to barn, det er ingen tiltak, her som er retta mot å ivareta de etnisk norske ungdommene, så de trekker ut av bydelen, de trekker ut av området.

Begrepene minoritetsbefolkning og majoritetsbefolkning kan dermed ikke fylles med samme innhold som tidligere ifølge Frida. Det er de etniske nordmennene som er den nye minoriteten, og hvis det er noen som skal få tiltak tilrettelagt for seg, er det minoriteten og ikke majoriteten, mener hun. Med denne todelingen oversees mangfoldet som eksisterer i begge grupper, og det skapes en forståelse av at det er motstridende interesser i de to

gruppene. Hun belyser videre sine meninger med blant annet en historie fra en lokal skole. Rektor ved skolen hadde samlet alle elevene og gikk gjennom regler for skolen, blant annet regler for språkbruk.

Frida: På ungdomsskolen fikk de en liste over forbudte ord å si. Og det var sånn som sjokolade, brunost, neger, alt mulig. En lang liste (med forbudte ord) ble vist på storskjerm. Alle på ungdomstrinnet var samla. Så rekker en elev opp hånden og sier: "Hva med pottitt og 50-øre og hvitost og sånne ting. De ordene står ikke. Det er jo ord vi daglig hører, at vi er hører, vi norske jentene er hører". "Ja, hore er ikke lov for noen å si", sier rektor da. "Ok, men vi blir kalt for 50-øre også", svarer jenta. Det er det samme som hore, men de bruker et annet ord. Og pottitt ikke sant. Hva er forskjell på ordet pottitt og brunost for eksempel, ikke sant. Og sånne ting, det er det jeg mener. Setter man opp brunost, så får man sette opp pottitt. Sette opp alle de ordene de norske må høre hver dag også. Hvis ikke føler de seg forskjellsbehandla.

Intervjuer: Ja?

Frida: Det provoserer fram et sinne ikke sant. At vi ikke skal få lov til å si brunost. Selvfølgelig skal man ikke kalle en mørk person en brunost. Men man skal ikke kalle en hvit person for pottitt heller, det blir like feil ikke sant. Og det skaper et sinne og det skaper en frustrasjon og det er ikke så bra. Og det merker jeg litt hos dattera mi. Alle de tingene der, som at de med innvandrerbakgrunn får fri alle våre helligdager, og de (norske) får ikke fri når de (med innvandrerbakgrunn) har helligdager og fri. Og de dagene får de heller ikke undervisning, ikke sant. De tingene skaper en form for rasisme, ikke den dype grunnleggende rasismen om at du er mindre verdt enn meg, ikke den rasismen, men skaper et sånt sinne mot befolkningen, om at jeg blir urettferdig behandla. De føler at de blir satt nederst.

Sett med Fridas øyne ligger det altså store utfordringer i det flerkulturelle Groruddalen som så langt ikke har blitt håndtert på en god måte, og disse kommer til uttrykk i den lokale skolen. Denne forståelsen av skolen som en arena der Groruddalen til en viss grad blir speilet står altså sterkt hos informantene. Engasjementet de knyttet til skolen, og til barn og unge, var gjennomgående i intervjuene og kan kanskje knyttes til synet på barn og unge som Groruddalens framtid.

Borettslaget

I Groruddalen står borettslagsformen sterkt. I motsetning til skolen er imidlertid borettslaget en arena som ikke nødvendigvis speiler det flerkulturelle lokalsamfunnet. Noen borettslag er fremdeles uten det store flerkulturelle innslaget. Dessuten pekes det av informantene på at dette kanskje særlig gjelder i borettslagsstyrene.

Anne: Borettslagene har kanskje en hovedvekt av de gamle trauste som har vært vant til å sitte i styret, ja som har vært der siden tidenes morgen ikke sant, så der det skjer veldig lite. (...) vi er nok overrepresentert fortsatt, altså nordmenn, i sånne styre- og stellsituasjoner kan man si. Men jeg tror egentlig de er på vei inn, bare de får slippe til.

Anne tror altså det handler om å få slippe til, mens det ifølge Bjørn handler vel så mye om at de må få opplæring. Han tror folk fra andre kulturer ikke nødvendigvis er vant med at lokalsamfunnet og borettslaget i stor grad tuftes på frivillighet og dugnader. Dette som sees på som ”in place” og en selvfølge for mange, er et ukjent fenomen for de nye naboene. Derfor blir det ifølge ham viktig at nordmenn tar på seg en rolle som opplærere. Han er imidlertid opptatt av at når størrelsesforholdet mellom de som skal lære opp og de som skal lære blir så skjevt som det er i dag, kan det være en tung byrde for nordmenn i flerkulturelle nabolag.

Frida peker også på at dugnad er et ukjent fenomen for mange. Hun mener at det ikke ligger i innvandrernes kultur å drive med dugnad. Det er ifølge henne en norsk tradisjon.

Frida: De har ikke det i kulturen sin. Vi har i mye større grad vært nødt for det for vi har bodd så vanskelig til om vinteren, vi har vært avhengige av å hjelpe hverandre, for å få slåttonna inn før vinteren kom. Sånne ting som ligger litt sånn i blodet vårt.

Intervjuer: Dugnadsånden?

Frida: Ja. Og jeg tror det å begynne, og det mener jeg veldig sterkt om, at å begynne en prosess der du tror du skal forandre folkeslag til å oppnå den samme dugnadsånden som oss nordmenn, det tror jeg du kan glemme. Da er det bedre å sette innsatsen inn på andre ting, finne andre samarbeidsformer som vil kunne fungere for begge parter. Man må gjerne prøve, men jeg tror bare det blir frustrasjon og at forskjellene øker enda mer.

Jeg tolker informantenes fokus på dugnad som en av de tradisjonene som oppfattes som ”in place” i bomiljøet. Den synkende oppslutningen om dugnader blir dermed problematisk, og en trend som er ”out of place”. Det er imidlertid ikke alle som knytter innvanderne sammen med den synkende oppslutningen om dugnader. Espen mener det er et mer generelt trekk i det norske samfunnet at folk har blitt for opptatt av seg selv til å delta på slike fellesskapsaktiviteter. Flere peker på dette, og det er gjennom fokuset på hva som er ”out of place” at det skinner gjennom at dugnader er ”in place”. Som jeg vil komme tilbake til i de neste to kapitlene er fellesskapsbegrepet her helt sentralt.

Inger er opptatt av å understreke at det flerkulturelle innslaget i borettslaget styrker fellesskapet framfor å undergrave det. Hun peker på at beboere med innvandrerbakgrunn stadig blir mer delaktige i dugnader, og de bringer ifølge henne med seg en tradisjon for å hjelpe til. Hun belyser dette med et eksempel fra da hun og mannen pusset opp leiligheten.

Inger: Det var selvsagt ikke en eneste nordmann som spurte om vi ville ha hjelp, men innvanderne de hjalp oss. De bar inn (nye vegger og møbler), de forventet ikke på en måte noen ting tilbake. Det tok de som en selvfølge. Eller når jeg kommer trillende med sykkel og barnevogn i den ene hånda er det selvsagt en innvanderer som da spør

om å hjelpe til. Sånn som hjelpsomhet og omtenksomhet som de norske ikke tar seg tid til da, det har innvanderne, og en mye større gjestfrihet.

Gjennomgangen av informantenes meningsdannelser omkring møteplasser, skole og borettslaget som tre arenaer på hjemstedet der det flerkulturelle kommer til uttrykk, viser hvordan informantene gjennom sitt språk skaper ulike bilder av Groruddalen. Et overordnet skille i framstillingene av hjemstedet går langs synet på det flerkulturelle nabolag som berikende eller som utfordrende. Framtredende fellestrekk finnes imidlertid, og den sterke tilhørigheten og ønsket om et fellesskap i lokalsamfunnet er eksempler på dette. Endringsprosessene kan imidlertid virke inn på både tilhørigheten og opplevelsene knyttet til det lokale fellesskapet.

5.3 Det flerkulturelle Groruddalen – fortsatt mitt Groruddalen?

Prosessene som har ført fram mot et flerkulturelt Groruddalen har gått fort. Likevel er det ikke alle som uttrykker at de opplever denne prosessen som så framtredende. Caspar og Guri skiller seg fra de andre informantene ved å si at de ikke opplever endringene som så store, mens Bjørn og Frida i andre enden opplever endringene som både store og raske. Igjen er det forskjeller i oppfatningene om det samme geografiske området, og dette viser betydningen av å se på stedet som mer enn lokalisering uavhengig av menneskers oppfatning omkring det.

Får opplevelsene av endringsprosessene innvirkning på i hvilken grad de knytter seg til stedet, og hvor bevisste de er på sin tilknytning og sitt hjemsted? Det at Caspar ikke er så opptatt av endringene, henger kanskje sammen med at han uttrykker at hans tilhørighet knyttes vel så mye til byen Oslo. Han trives, og er engasjert i borettslaget, men han identifiserer seg vel så mye med Osloområdet som med Groruddalen. Guri knytter seg derimot sterkt til Groruddalen, og omtaler seg selv som en ekte patriot. Hun har sterke meninger om hjemstedet og er veldig engasjert i utviklingen. Endringer er likevel ikke et ord hun bruker i særlig grad. Hun mener det ikke har skjedd store endringer verken i den ene eller andre retning. Som jeg vil vise til i kapittel 7 er Guri blant dem som skiller seg ut som mest positiv til det flerkulturelle og sterkest motstander av skillelinjer og vi/dem-tankegangen. Også hun forteller historien fra skolen med de forbudte ordene, men hennes vinkling skiller seg fra Fridas. Mens Frida påpekte at dette belyste nødvendigheten av å sette fokus på nordmennene som minoritetsgruppene, mener Guri at dette viser at man er for opptatt av todelingen og kategorier. Hun mener at man heller bør være opptatt av å finne fram til et

fellesskap, av å finne det felles ”oss” i et flerkulturelt Groruddalen. Det flerkulturelle Groruddalen er altså fortsatt hennes Groruddalen.

Også for Espen er det flerkulturelle Groruddalen noe han identifiserer seg med. I hans omtale av endringene i befolkningssammensetningen utbryter han: ”Nå er det jo mangfold så det ordentlig suser oppi her”. Han bruker mat som eksempel for å belyse hvordan dette mangfoldet kommer til uttrykk, og han forteller at dette er noe han setter stor pris på.

Espen: Jeg vet jo folk som går og uffer seg fordi det lukter vond mat i gangen, men jeg synes det lukter nydelig. Og det har noe med hva du er vant til å gjøre, og hva du er interessert i. Eller om du er nysgjerrig på ting. For jeg har en nabo som lager mat, og jeg har så lyst til å banke på den døra og gå inn. Og jeg kjenner dem jo godt, og jeg har lyst til å høre om jeg kan be meg selv på mat.

Når Jan kommer inn på temaet mat, er det av en helt annen grunn. For ham er mat, og da spesielt de nye typene mat og matbutikker som vokser fram, ikke utelukkende positivt. Han har merket seg at vareutvalget har blitt annerledes etter hvert som det har blitt flere innvandrere i området.

Jan: Jeg vet kona mi som er hovedansvarlig for innkjøpene hos oss, hun er irritert på matbutikken der borte fordi en del vanlig norsk mat ikke er der lenger. Fordi det har blitt så mye innvandrer-mat, og det som da skjer er at vi handler et annet sted.

Han snakker videre om at slike ting bidrar til at folk ikke lenger føler seg hjemme på sitt hjemsted. Når de ikke får det de ønsker fra stedet, kan det føre til at folk, ikke bare som i dette eksempelet, velger å handle et annet sted, men at de faktisk tar beslutningen om å flytte et annet sted. Han avslutter denne tankerekken med å påpeke at ”Du ser deg om etter et miljø der du treffer likesinnede om du vil. Vi gjør det samme vi som innvandrerne gjør”.

Sett med Espens og Annes øyne er altså forskjeller i matveien en type mangfold det er lett å akseptere og omfavne. Gjennom mat mener både de og andre av informantene at de finner fram til et fellesskap. Et fellesskap som kan sies å utgjøre ”vårt felles mangfoldige Groruddalen”. Som Jans eksempel viser, kan imidlertid mat også sees på som en problematisk forskjell, fordi den kan virke fremmedgjørende.

I kapittel 3 viste jeg til det Dixon og Durrheim (2004) omtaler som ”loss of place”. Dette begrepet viser til tapsfølelsen som kan oppstå hos et menneske når et sted man har identifisert seg med gjennomgår ulike endringsprosesser. Tapsfølelsen kan komme til uttrykk gjennom en følelse av fremmedgjøring og/eller nostalgi knyttet til hvordan stedet tidligere har vært. Man kan da ønske å endre på stedet siden det ikke lenger stemmer overens med det man

tidligere har identifisert seg med, eller man kan velge å forlate det. Endringsprosesser kan føre til en økt bevissthet og refleksjon omkring hjemstedet og dermed også slike følelser. Jans opplevelse knyttet til utvalget i matbutikken kan forstås som et eksempel på dette. Frida snakker også om at hennes stedstilhørighet blir utvasket. Hun mener man ender opp med å føle seg fremmed på sitt eget hjemsted fordi det ikke blir mange igjen å identifisere seg med. Hun frykter, i likehet med Jan, at følelsen av fremmedgjøring vil framprovosere flytteønsker.

Frida: Vi er minoriteten, men det er rasistisk på en måte å si det føler jeg, og det blir helt feil. For vi har jo norske unger her og alle tiltakene som blir igangsatt blir igangsatt fra at man har innvandrerbakgrunn. De (innvandrene) må man ta vare på og passe på. Og jeg er enig i det, men det skaper ingen integrering. Det gjør ikke det. Det er den største forandringen som har skjedd. Pluss at man ser jo at det er en forandring i hvem som bosetter seg her da. De etnisk norske trekker ut. Men det er jo fordi de ikke blir, at de føler at de ikke blir ivaretatt. Spesielt de med barn føler ikke at de får ivaretatt sine interesser, verken på skolen eller privat og da trekker de til andre steder.

Hun snakker videre om barna sine, og om de eventuelt kommer til å flytte tilbake til området når de skal etablere seg.

Frida: De vil nok ikke flytte tilbake til området hit, hvis ikke det blir forandringer. Det er skolene, det er den diskusjonen jeg hører overalt, det er skolene. Og så lenge skolene er sånn som det de er, og de ikke har fått inn godt nok personell i forhold til å få rusta opp nivået på skolene så kan man jo ikke flytte hvis man har tenkt å stifte familie til et sånt område. Man driver ikke forsøk med ungene sine, man gjør jo ikke det.

Dette kapittelet har vist til mangfoldet i meninger og opplevelser om Groruddalen som hjemsted, og ikke minst om Groruddalen som flerkulturelt hjemsted. For noen oppleves ikke endringene som så store. For andre er det nettopp endringene og det nye Groruddalen som de knytter seg til, og som utgjør en viktig del av deres identitet, mens for en tredje gruppe oppleves endringen som problematiske og noe som utfordrer deres tilhørighet til stedet. Dette belyser hvordan Groruddalen ikke bare er nodalpunktet i deres beskrivelser, men også en flytende betegner i og med at ulike personer har ulike oppfatninger av og ulik tilknytning til stedet. Bjørn oppsummerer dette, og uttrykker samtidig en optimisme.

Bjørn: Jeg tror vel det at det har vært en prosess som har gått fryktelig fort. Det har vært det altså. (Jeg) tenker liksom på den endringen av befolkningssammensetningen her de siste åra, den har gått fryktelig fort og det å se at ting endrer seg uten at du kan gjøre noe med det, det tror jeg har vært opplevd for mange som frustrerende. Men så forsvinner jo vår generasjon, og så tror jeg på en måte at neste generasjon og neste generasjon der igjen, de vil jo oppleve dette som ganske normalt.

5.4 Fra tanker om bosted til tanker om integrering

Som jeg var inne på i kapittel 3 vil informantenes oppfatninger av *hva* stedet er, og for *hvem*, legge premissene for deres forståelse og reaksjon på endringsprosesser der. Det vil og kunne virke inn på kontakten beboerne imellom og på effektene av kontakten. Ifølge Gaertner et al. (1993) vil en inkluderende stedsforståelse legge de beste premissene for holdningsendrende kontakt. Frida uttrykker at det eksisterer en slik stedsforståelse på hennes hjemsted.

Frida: Det er et flott område å bo i. Vi er rausere som mennesker vi som bor i Groruddalen. For vi har vært nødt til å tilpasse oss så mange forskjellige grupper mennesker.

I dette sitatet knytter Frida bosted og identitet sammen, og gjennom språket skaper hun et bilde av *sitt* Groruddalen. Det samme gjør de andre informantene, og som en foreløpig oppsummering kan disse bildene sies å inneholde både likheter og ulikheter. Det skinner også gjennom en form for ambivalens hos den enkelte. Hjemstedet Groruddalen oppleves som både fint og problematisk på samme tid. Denne ambivalensen er tydeligere i intervjuene som helhet enn i enkeltsitater, og er noe jeg vil belyse nærmere i de to neste kapitlene.

Hos alle er det en sterk tilhørighet som skinner gjennom, og Groruddalsbegrepet samler dem innunder en ”paraply” som de i større og mindre grad knytter seg til. Selv om informantene knytter seg til den fysisk avgrensede enheten Groruddalen i sine beskrivelser, tar de sterk avstand fra bildet dalen har fått påklistret utenfra. Med diskursteoriens begreper blir de altså ikke interpellert av denne framstillingen av hjemstedet. De er ikke selv redde for å påpeke problemer ved dalen, men jeg tolker det som om de er opptatt av at det er de selv som skal definere disse. De framhever betydningen av å skape et godt fellesskap gjennom gode møteplasser, velfungerende skoler som kan være en felles plattform for elevene, og borettslag hvor man bidrar til fellesskapet. Informantene forholder seg altså til det fysiske stedet og stigmaet knyttet til dette, mens de samtidig skaper et bilde av sitt eget Groruddalen. Deres eget Groruddalen er et resultat av de materielle karakteristika ved dalen, de menneskene som bor der, og relasjonene som utspiller seg på ulike arenaer mellom menneskene.

Selv om informantene samles om dette og omkring opplevelsen av sitt hjemsted som godt, er det kun innenfor akkurat denne gruppen at dette kan omtales som et dominerende syn. De henviser selv til andres mer negative opplevelser av dalen, og sett i sammenheng med stigmaet de identifiserer seg *mot*, må meningsdannelser omkring Groruddalen med diskursteoriens begrep sies å være et antagonistisk terreng.

Med bakgrunn i de endringer som har skjedd er det flere som uttrykker en spenning for hva framtida vil bringe. Integrering pekes på som én løsning. Integreringsbegrepet brukes i omtalen av opplæring i dugnadsarbeid, og eksemplifiseres gjennom beskrivelse av gjensidig utveksling av kultur gjennom mat. Hvorvidt fokuset på fellesskap, som skinte gjennom i stedsbeskrivelsene, kommer fram igjen i deres meningsutfylling av integreringsbegrepet, vil jeg utforske i neste kapittel. Jeg vil også sammenligne deres begrepsbruk med Mangfoldsmeldingens, og undersøke hvordan deres stedsforståelser og sterke tilknytning til hjemstedet henger sammen med deres syn på integrering og inkludering på dette hjemstedet.

6. INTEGRERING – NASJONALE OG LOKALE MENINGSDANNELSER

Integreringsbegrepet ble brukt i informantenes beskrivelser av deres flerkulturelle hjemsted, for eksempel i forbindelse med framhevingen av hva som fungerer som integreringsarenaer i lokalsamfunnet. Det ble også brukt i en drøfting av hvordan visse faktorer på disse arenaene skaper integrering, eventuelt hvordan andre kan være til hinder for integreringen. Jeg vil i dette kapittelet undersøke om, og hvordan, informantenes integreringsforståelse og bruk av begrepet skiller seg fra den forståelsen som presenteres i Mangfoldsmeldingen. For å belyse disse spørsmålene, som er oppgavens forskningsspørsmål to og tre, undersøker jeg hvordan artikkelasjoner rundt nodalpunktet integrering kjemper om lukking rundt en meningsbetydning.

6.1 Mangfoldsmeldingen – et nasjonalt syn på integrering

”Stortingsmelding nummer 49 (2003-2004) – Mangfold gjennom inkludering og deltakelse - Ansvar og frihet” kan sies å være et politisk svar på den innvandringspolitiske utviklingen som har skjedd i Norge, og som jeg presenterte i kapittel 2. Stortingsmeldingen vil videre bli omtalt som Mangfoldsmeldingen. Innenfor diskursordenen *Integrering i det flerkulturelle samfunn*, kan Mangfoldsmeldingen sies å ha en overordnet posisjon. Med dette mener jeg at meldingen fungerer som en ramme rundt andre utsagn og debatter om mangfold, integrering og inkludering som finner sted på ulike nivåer i resten av samfunnet. Dette henger igjen sammen med at Mangfoldsmeldingen ikke kan leses som en enkeltstående tekst løsrevet fra tidligere tekster og konteksten den er skrevet i. Den bygger på det som tidligere har blitt skrevet om temaet, og den peker framover mot en videre utvikling innenfor mangfolds- og inkluderingstemaet. Dette kan beskrives med Faircloughs begrep intertekstualitet (Jørgensen & Phillips 1999).

Med et sosialkonstruktivistisk utgangspunkt forstår jeg dermed Mangfoldsmeldingens innhold som et forsøk på å skape en virkelighetsforståelse. Den kan leses som et forsøk på en lukking rundt framstillingen av det flerkulturelle samfunnet. Den tar også for seg problemer, muligheter og løsninger knyttet til dette. At meldingen har en overordnet posisjon, innebærer imidlertid ikke at alle slutter seg til den. Den kan trekkes ulikt på i forskjellige situasjoner og tilpasses ulike kontekster. Den kan også utfordres gjennom kommunikative begivenheter hvor andre diskursordener trekkes på. Selv om alle diskurser i prinsippet er tilfeldige, vil de, som jeg pekte på i kapittel 3, likevel være relativt fastlåste i den forstand at det eksisterer en kollektiv oppslutning om dem. Mangfoldsmeldingen danner gjennom sin posisjon en

meningsdannende paraply og er dermed et utgangspunkt for analysen av lokale diskurser. Hovedtrekk og sentrale budskap i meldingen vil derfor diskuteres i dette kapittelet.

Mangfold gjennom inkludering og deltakelse. Ansvar og frihet.

Målet med politikken Mangfoldsmeldingen fremmer, beskrives på følgende måte:

”Å skape ny oppmerksomhet og bred oppslutning rundt en kjerne av grunnleggende rettigheter, plikter og kjøreregler. Siktemålet er å legge grunnlaget for gode forhold mellom befolkningsgrupper og fortsatt harmonisk sameksistens i ”det nye Norge”. (St.meld. 49 (2003-2004):17).

Dette utdypes videre ved å vise til hvordan målet om det mangfoldige samfunnet skal nås gjennom inkludering og deltakelse. Å gi ansvar og forsvare frihet er en del av prosessen. Tittelen på Mangfoldsmeldingen, som er den samme som tittelen ovenfor, er dermed en kort oppsummering av politikken i sin helhet. Målet med politikken for et mangfoldig samfunn er å skape gode forhold mellom grupper og en harmonisk sameksistens. Begrepet sameksistens er her sentralt. Dette kan forstås som en henvisning til å leve fredelig side om side, men peker ikke nødvendigvis mot samhandling. Noen kjerneverdier framheves imidlertid som nødvendige for å skape det ønskelige felles ”lim” blant samfunnets borgere. Dette innebærer ”demokratiske spilleregler, menneskerettigheter og kjønnslikestilling”(St.meld. 49 (2003-2004):61). Slike spilleregler er verdier som allerede i stor grad kan sies å være innarbeidet i det norske samfunn, og kan dermed tolkes som noe ”vi” allerede har tatt til ”oss”, og som det derfor er opp til ”de nye” å følge opp. Dermed dannes det et skille mellom ”oss” og ”dem” selv om det i meldingen påpekes at det er ønskelig at slike skiller forsvinner med tiden. Det henvises ikke direkte til hvordan man konkret skal få folk til å slutte opp om disse fellesverdiene. Hvor langt enkeltmenneskets rett og frihet til å velge å gå egne veier strekker seg, avklares heller ikke.

Fokuset på enkeltindividet er imidlertid gjennomgående for hele meldingen, og dette henger tett sammen med begrepene frihet og ansvar i tittelen. Friheten forankres i enkeltindividers rett til å ta egne valg i forhold til inkludering og deltakelse. Enkeltpersoner har rett til å velge bort integrering på visse områder dersom de ønsker det. Selv om det uttales at integrering kan måles gjennom deltakelse på samfunnets ulike arenaer, understrekes det at enkeltindividet selv må få velge hvilke arenaer det skal delta på. Gjennom dette fokuset på frihet legges samtidig mye ansvar på individene.

Når det vektlegges at integrering handler om deltakelse, er det et forsøk på å fylle integreringsbegrepet med mening. En annen måte å gjøre dette på er å vise til eksempler på hva integrering *ikke* er. Dette gjøres ved å understreke at verken assimilering og segregering, eller rasisme og diskriminering er forenelig med regjeringens politikk. Istedenfor å si helt konkret hva integreringspolitikk er, bruker de altså ord som beskriver uønskede konsekvenser. Slike grep handler, med en diskursteoretisk tilnærming, om å henvise til det konstituerende ytre, nettopp fordi integreringsbegrepet fylles med mening ved å vise til hva som står utenfor. Assimileringsperspektivet basert på at ”de nye” må tilpasse seg noe allerede eksisterende i en enveis tilpasningsprosess, er mer eller mindre avskrevet som en mulig politisk strategi (Brochmann 2002). At regjeringen tar avstand fra denne og dermed markerer støtte til integreringspolitikk, betyr dermed ikke nødvendigvis at begrepet er avklart. Jeg tolker dette som en henvisning til mangfoldet av måter integreringsbegrepet kan forstås på. Begrepet kan dermed i denne sammenheng sees på som både en flytende betegnelse og et nodalpunkt. Selv om integreringsbegrepet er midtpunktet for debatten, er begrepsavklaringen altså uklar.

Et mangfoldsperspektiv omfatter flere aspekter enn bare integrering ifølge meldingen, og de omtaler derfor sin politikk som mangfoldspolitikk. Mangfoldspolitikken handler om inkludering så vel som integrering og dette skillet trekkes fram tidlig i meldingen. Mens integrering tolkes som politikk ført overfor førstegenerasjonsinnvandrere, de som faktisk har vandret inn i landet, er inkludering målet for etterkommerne av disse innvandrerne. Etterkommerne skal ikke *integreres*, men *inkluderes* i det samfunnet de allerede er en del av. I meldingen påpekes det at dette skillet, som de velger å følge, handler om å unngå diskriminering og segregering både i politikken og samfunnet forøvrig.

Avslutningsvis vil jeg her peke på bruken av begrepet ”det nye Norge” i regjeringens beskrivelse av politikken. Som pekt på i kapittel 2 er ikke innvandring til Norge et nytt fenomen. Likevel velger regjeringen i meldingen flere ganger å operere med begrepet ”det nye Norge” for å beskrive dagens samfunn. Det understrekes at Norge lenge har vært et nokså homogent land, men at vi ikke lenger kan ta for gitt at vi deler erfaringer og verdier med de fleste andre i Norge (St.meld. 49 (2003-2004)). Det stemmer at det er større etnisk og kulturell variasjon i dagens samfunn enn det tidligere har vært, men dette er ikke nødvendigvis synonymt med u håndterbare forskjeller i verdier og levestandard. Det kan stilles spørsmål ved hvorvidt en slik språkbruk skaper et kunstig utfordringsfokus. Dette peker igjen mot spenningsforholdet mellom individets frihet og hva som skal være felles. Innenfor denne spenningen ser individfokuset ut til å veie tyngst i meldingens avklaring av de såkalte minimums- og maksimumsløsningene. Avklaring av disse to typene politikkløsninger, samt

fokuset på skillet mellom mål og prosess, belyser igjen regjeringens forståelse av integreringsbegrepet.

Minimumsløsningen framfor maksimumsløsningen

Et mål med mangfoldspolitikken er ifølge meldingen at opplevelsen av hvem som er nordmenn og forståelsen av hvem det henvises til når det snakkes om ”vi i Norge”, skal samsvare bedre med den faktiske befolkningssammensetningen enn hva den gjør i dag. Det argumenteres for at skillet mellom ”oss” og ”dem” med tiden skal viskes ut. Utsagn som dette viser til ønsket om å skape et fellesskap på tross av skillelinjer i befolkningen. Fellesskapsløsningen det siktes til begrenses imidlertid til visse fellestrekk. En såkalt minimumsløsning blir kontrastert til en maksimumsløsning, noe som reflekterer to ulike ambisjoner i samfunnet.

”Et standpunkt er å søke bredest mulig enighet – at vi kulturelt og verdimessig prøver å nærme oss hverandre. Et annet standpunkt er å definere et minimumssett av menneskerettslige og politiske spilleregler som alle må respektere. Maksimumsløsningen – det brede verdifellesskapet – har til hensikt å styrke enhetsfølelse mellom borgerne. Minimumsløsningen verner i større grad om retten til å være forskjellig, selv om menneskerettighetene og politiske spilleregler setter grenser for forskjelligheten. Denne meldingen legger seg nærmere den siste forståelsen” (St.meld. 49 (2003-2004):34).

I spenningen mellom individ og fellesskap lander Mangfoldsmeldingen på det jeg oppfatter som en individorientering. Dette samsvarer med de nyliberalistiske utviklingstrekkene i integreringspolitikken som jeg pekte på i kapittel 2. Slike trekk kommer også til syne i skillet mellom integrering som mål og prosess.

Integrering som mål og prosess

Minimumsløsningen og respekten for ulikhet kan sies å være et mål i Mangfoldsmeldingen. Det er imidlertid også en pågående prosess, noe regjeringen påpeker at man kontinuerlig skal jobbe med. Dette illustrerer at det kan være glidende overganger mellom hva som er uttalte mål og hva som er prosessen fram mot målet. Å operere med dette skillet framheves likevel som nyttig. Jeg vil her se litt nærmere på hvordan meldingen definerer det, og jeg vil også bruke skillet videre i analysen av de lokale meningsdannelser.

Det pekes på at integrering som *mål* i stor grad dreier seg om å oppnå likhet med hensyn til muligheter, rettigheter og plikter. Et annet mål er at alle borgere i samfunnet skal

føle at de hører hjemme og at de respekteres for den de er. Å snakke om integrering som *prosess* innebærer et fokus på hvordan enkeltmennesket skal innlemmes i samfunnsfellesskapet. Denne prosessen preges av kontinuerlig spenning mellom individuelt mangfold og fellesskap, samt hensynet til majoritet og til minoritet. Regjeringen påpeker at dette er en prosess preget av gjensidighet. Det kan imidlertid virke som gjensidigheten ikke strekker seg lenger enn at majoriteten skal sette seg inn i og forstå innvandrene. Det blir nemlig ikke gitt eksempler på hvordan tilpasning fra majoriteten ellers skal skje. Innvandrene må derimot på individbasis ta ansvar for at de kommer fram til en holdningskonsensus og tilpasning til de universelle menneskerettighetene, demokratiske spilleregler og kjønnslikestilling.

Meldingens sentrale budskap – en nasjonal diskurs?

Innenfor diskursordenen *Integrering i det flerkulturelle samfunn* har Mangfoldsmeldingen som nevnt en bestemt posisjon. Meldingens forståelse av begrepene mangfold, integrering og inkludering setter en standard, og med Laclau og Mouffes begreper kan det betraktes som et forsøk på å lukke betydningen av begrepene og gjøre dem til momenter i debatten. Måten begrepene fylles med mening er likevel ikke entydig.

Mangfoldsbegrepet blir gjennomgående fylt med et positiv innhold, men det avklares i liten grad hvordan mangfoldsbegrepet står i forhold til skillelinjer innad i dette mangfoldet. En mangfoldig befolkning innebærer nødvendigvis forskjeller og skillelinjer, men dette problematiseres ikke nevneverdig. I den grad det refereres til forskjeller og den tidligere nevnte retten til å velge annerledes, er det stort sett på individnivå. Det pekes imidlertid på at forskjeller mellom mennesker kan føre til innslag av konflikt. Denne konflikten oppfattes da som et sunt tegn, i og med at den kan bidra til nytenkning og en positiv og dynamisk utvikling i samfunnet. En slik tankegang kan sees i sammenheng med Pettigrews (1998 i Wessel 2009) langsiktige fokus på ulike stadier i en holdningsendrende prosess. Konflikten blir da bare en del av prosessen fram mot noe bedre.

Gjennomgående for meldingen er troen på at kontakt mellom ulike mennesker er positivt. Møteplasser framheves som viktig for å fremme denne kontakten og forståelsen, og skolen trekkes fram som eksempel på en sentral møteplass i en slik integreringsprosess. Utover det at regjeringen betrakter møteplasser som noe positivt, fokuseres det ikke på betydningen av sted i særlig grad. Dette tyder på at meldingen hovedsakelig baserer seg på en statisk forståelse av stedsbegrepet. Et unntak er de gangene det blir nevnt at hvem som utgjør

”vi i Norge” er i endring, og samtidig blir understreket at Mangfoldsmeldingen ønsker at det skal skapes en bevissthet rundt denne endringen.

Troen på kontakt mellom individer som framheves i meldingen, peker mot den klassiske kontaktteorien. Å vektlegge enkeltindividers holdningsendring og det kognitive samsvarer ikke med fokuset i nyere kontaktforskning, som i større grad er på gruppeprosesser (Wessel 2009). Det tydeligste trekket i meldingen er nettopp dette fokuset på individet. Meldingens åpning fungerer dermed som introduksjon til det gjennomgående individfokuset:

”Regjeringen setter det enkelte mennesket i sentrum. Enkeltmenneskets rett til å være annerledes, velge levemåte fritt og til å tenke annerledes enn flertallet (...). Individfokuset og ambisjonen om å legge til rette for individets mulighet for å gjøre selvstendige valg, er byggesteiner i regjeringens politikk for mangfold gjennom inkludering og deltakelse” (St.meld. 49 (2003-2004):10).

Individet blir altså gitt en stor frihet. Til tross for individfokuset legges det også vekt på behovet for fellesskap og et sett med felles kjerneverdier. Meldingen kan dermed plasseres i spenningen mellom individ og fellesskap. I kapittel 2 påpekte jeg at dette har vært karakteristisk i utviklingen av integreringspolitikken. Jeg vil likevel her argumentere for at meldingen plasserer seg nærmere individet enn fellesskapet, i det den selv omtaler som en minimumsløsning. Dette peker mot det jeg har valgt å definere som *en individorientert diskurs*. I *den individorienterte diskursen* vektlegges individers rett til å være forskjellige framfor et bredt verdifellesskap. Idet denne diskursen trekkes på innenfor oppgavens diskursorden, settes dermed begrepene flerkulturelt, individ, integrering, inkludering, deltakelse og ansvar i forhold til hverandre. Trekk i samfunnet og mål for samfunnsutvikling knyttes til individer framfor eksempelvis stat eller fellesskapsinstitusjoner. Utelukket fra begrepsbruk som trekker på diskursen, er for eksempel verdifellesskap, enhet og likhet.

Avgrensning av denne overordede diskursen kan sees i sammenheng med Brochmann (2002) og Hylland Eriksens (2007) framheving av et større individfokus i integreringspolitikken. Hylland Eriksen (2007) brukte begrepet nyliberalistisk for å beskrive utviklingen. Det kan tyde på at denne diskursen innenfor oppgavens diskursorden *Integrering i et flerkulturelt samfunn* trekker på diskurser fra andre samfunnsområdet, noe som innebærer at det har skjedd en interdiskursivitet her.

Jeg vil nedenfor se på informantenes meningsdannelser om integrering og inkludering i sitt nærmiljø. Fokuset er på hvorvidt de bruker begrepene i debatten på en annen måte, og om de trekker på den samme eller andre diskurser.

6.2 Integrering – lokale meningsdannelser

Guri: For vi bor her sammen, vi skal bo her sammen, vi trenger å finne ut av det med hverandre. Innvandringen stopper jo ikke opp, og det kommer ikke noe godt ut av å bare gå og se problemer hos andre. Vi må begynne å forstå hverandre og bli litt glad i hverandre, banalt sagt. Rett og slett.

Å bo i Groruddalen innebærer å bo i et flerkulturelt nærmiljø. Dette er noe alle informantene er bevisst på, og det påvirker dem og deres tilknytning til hjemstedet i ulik grad. Som Guri påpeker i sitatet ovenfor, krever det at man på lokalt nivå tar tak i situasjonen og forsøker å utvikle et fellesskap. Meningene om integrering, og hvordan et slikt flerkulturelt fellesskap kan dannes, er mange. Jeg vil her presentere det mangfoldet og de mønstre av meninger som har kommet fram blant informantene. Tross mangfoldet mener jeg at fellesskapet Guri refererer til ovenfor er helt sentralt i de lokale meningsdannelser. Jeg vil derfor vise hvordan informantene trekker på noe jeg oppfatter, og definerer som, en *fellesskapsdiskurs*. Dette skiller seg fra mangfoldsmeldingens minimumsløsning, og fra *den individorienterte diskursen* som pekt på ovenfor. Å trekke på *fellesskapsdiskursen* innebærer et fokus på nettopp fellesskap framfor skillelinjer. Definisjoner, kategorier og ordbruk som setter mennesker i bås, sees innenfor denne diskursen på som et hinder for å skape et godt fellesskap. Språkbruk som omtaler hjemstedets befolkning som en helhet, og som kollektiv gruppe, går igjen innenfor denne diskursen. Det samme gjør fokuset på hva som kan binde individer sammen til et fellesskap.

Begge diskursene er forsøk på å gi mening til et perspektiv innenfor oppgavens diskursorden. Samtidig kan *den individorienterte diskursen* med minimumsløsningen og *fellesskapsdiskursen* med maksimumsløsningen sies å trekke på elementer fra politiske diskurser. Gjenklangen fra nyliberalismen sett opp mot en mer sosialdemokratisk politisk diskurs skinner gjennom på noen punkter, og forstås dermed som et innslag fra andre diskursordener. Dette vil jeg imidlertid ikke gå nærmere inn på, fordi fokuset er på informantenes meningsdannelser. Innenfor disse meningsdannelsene viser det seg en tydelig kobling mellom sted og integrering. Integreringen skjer *på* et sted, *med* et steds befolkning og *for* å skape et godt sted. Dette forholdet vil jeg diskutere nærmere i kapittel 7. Først vil jeg imidlertid vise hvordan informantene gir mening til integreringsbegrepet, og med dette tar i bruk *fellesskapsdiskursen*.

Lokalt meningsmangfold og meningsmønstre

I Mangfoldsmeldingen ble det uttrykt et ønske om å skille mellom integrering og inkludering. Informantene vektla ikke dette skillet på samme måte. De brukte integreringsbegrepet om alle med flerkulturell bakgrunn, og også om seg selv. Med dette tillot de seg selv en del av ansvaret for integreringen. Inkludering ble betraktet som en del av en hel integreringspakke, som et aspekt ved integreringen, men ikke et uttalt mål som skilte seg fra denne. Informantene tok imidlertid, i likhet med Mangfoldsmeldingen, avstand fra assimilering. Assimileringsbegrepet ble brukt for å betegne det de er imot, men som nevnt i forbindelse med Mangfoldsmeldingens bruk, bidrar ikke nødvendigvis dette til en avklaring av begrepet.

I informantenes utsagn danner det seg imidlertid visse meningsmønstre i avklaringen av hva integrering er for dem. Dette skjer til tross for et mangfold av meninger, uenigheter mellom informanter og ambivalens hos den enkelte. Disse meningsmønstrene kan forsterke hverandre på tvers av personer og samtidig kan de gå på tvers hos en og samme person. Ambivalensen jeg har funnet kan det være mange årsaker til. Temaet er både komplekst og sensitivt. Man kan lett bli påklistret rasiststempelet, og informantene påpeker at dette er et hinder for en konstruktiv integreringsdebatt. Muligens er det også en ekstra utfordring for noen som har det flerkulturelle Norge så tett på seg i det daglige å ta ensidige standpunkt. De ser kompleksiteten, ved å se både positive og negative konsekvenser side om side i hverdagen og får dermed sjansen til å utfordre sitt syn hver dag.

Bjørn: Du kan si det sånn at synet mitt på integrering eller synet mitt på liksom det å bo her, det er veldig varierende. Jeg har sånne dager som jeg synes at det å bo her er bare fantastisk og bra, og så har jeg andre dager som jeg synes at nå er utfordringene store, at ja, her er utfordringene for store. Så jeg har liksom ikke, jeg greier ikke ha noe fast syn. Det blir liksom litt sånn flytende ut ifra de utfordringene man ser i dagliglivet.

Bjørn skiller seg ut ved at han har et så bevisst forhold til sin ambivalens. Likevel mener jeg at spenningsforholdet mellom mulighetene og utfordringene skinner tydelig gjennom også hos de andre. Dette vil vise seg når jeg nå skal diskutere meningsmønstrene i datamaterialet. Jeg velger å trekke på Mangfoldsmeldingens skille mellom integrering som mål og prosess i denne sammenheng. Jeg gjør det også fordi informantene selv bruker en slik inndeling. Deres måte å forholde seg til inndelingen er annerledes enn i meldingen, men inndelingen understreker ambivalensen ved at deres ønskemål og syn på prosess ikke nødvendigvis stemmer overens.

Integrering som mål

Integrering som mål handler om hva som skal oppnås med integreringen, og hvordan et eventuelt ferdig integrert lokalsamfunn ser ut. I følge Mangfoldsmeldingen er målet en tilstand der like muligheter, rettigheter og plikter er oppnådd, og skal kunne måles i deltakelse. Individet sitter likevel igjen med friheten til selv å velge sin grad av deltakelse, ifølge meldingen. Jeg mener informantenes utsagn om integrering som mål plasserer seg i to kategorier: ”Målet om Kardemomme by” og ”Målet om et nytt felles vi”.

Integrering som Kardemomme by

Denne oppfatningen av integrering er muligens den som står lengst fra ensrettingen assimileringsforståelsen fremmer. Det handler først og fremst om fredelig sameksistens hos en mangfoldig befolkning der det er rom for at alle kan være seg selv. I Kardemomme by er leveregelen: ”Man skal ikke plage andre, man skal være grei og snill og for øvrig kan man gjøre som man vil”²³. Så lenge man ikke stiller seg i veien for andre, er det altså lov til å velge den livsførsel som passer en best. Guri forsvarende en slik filosofi:

Guri: Så lenge man ikke påfører andre skade eller gjør andre vondt, så kan man være som man ønsker. Jeg tenker integrering i det perspektivet. Det må være rom for å være som man er så lenge man ikke tramper på andre. For det handler ikke om at alle må bli mest mulig like eller norske.

Ifølge Guri må man ha rom for at folk er forskjellige. Folk må få være som man vil, og ikke presses i den ene eller annen retning. Dette mener hun gjelder både for nordmenn og innvandrere. Hun argumenterer for, som vist til i forrige kapittel, at muligheten for å være og å leve som man selv ønsker, er et kjennetegn ved Groruddalen. Sammenlignet med erfaringer fra å bo i en bygd på en annen kant av landet mener hun at det der var mer ensretting, og i høyere grad var forventet at både nordmenn og innvandrere skulle være som gjennomsnittet. Hun sier videre at hun tror nettopp muligheten til å være annerledes gjør at innvandrere søker mot Groruddalen. Både Hilde og Dagny framhever det samme. Hilde forteller at hun oppfatter stemningen i Groruddalen som avslappet, folk blir ikke møtt med fordommer og negative holdninger dersom man skiller seg ut. Det er derfor hun ønsker at hennes barn skal vokse opp der. Hun har støtte fra samtlige informanter når hun sier at det å vokse opp i Groruddalen innebærer å bli mer tolerante og ”fargeblinde”. Frida foreslår følgende retningslinjer for å oppnå et slikt mål om ”fargeblindhet”:

²³ Torbjørn Egners barnebok ”Folk og røvere i Kardemomme by” fra 1955

Frida: Man kan si (til innvandrere): sånn er det her, her er Groruddalen. Her kan dere leve og bo, og ferdig med det. Og så får man finne en sameksistens. Det er ikke dermed sagt at man ikke skal sette inn tiltak for å tilrettelegge ting, men man skal ikke definere og synliggjøre alle forskjellene hele tiden. Ja, for det er jo det man ofte gjør. Man synliggjør problematikken hele tiden. Man lar det aldri ligge.

Frida viser med dette at hun er opptatt av at for mye fokus på skillelinjer mellom individer og grupper kan skape problemer. Hun mener det ofte kan være bedre å unngå konfrontasjoner og la ting gå sin gang. Hun viste dessuten til dette da hun snakket om dugnadsarbeid i det flerkulturelle nabolag i forrige kapittel. Hennes løsning på forskjellen mellom nordmenn og innvandrere med hensyn til dugnadstradisjoner, var å la det ligge. Forskjellene er der ifølge Frida. Dette er noe man må leve med og finne en sameksistens på bakgrunn av, uten å drive med forandring av mennesker.

Dette perspektivet minner til en viss grad om den tidlige integreringspolitikken i Norge med fokus på kulturbevaring (Brochmann 2006). Mangfoldsmeldingens fokus på enkeltmenneskets rett til å velge annerledes livsførsel så lenge det ikke bryter med loven, illustrerer at det er likhetstrekk til denne politikken. Det kan imidlertid settes spørsmålsteget ved hvor langt et ønske om å ha rom for annerledeshet strekker seg blant informantene. Hvor forskjellig kan enkeltindivider være, og hvor forskjellige kan grupper av mennesker være?

Guri peker på hvor grensen går ved å vise til hva hun selv vanskelig kan tolerere. Dette gjelder for eksempel i forbindelse med handlinger hun oppfatter som kvinneundertrykkende i noen kulturer, og ikke minst nordmenn som generaliserer og diskriminerer. Slike handlinger faller utenfor hva som, ifølge Guri, er ”in place” på hennes hjemsted. Toleransen for annerledeshet strekker seg ikke til intoleranse og manglende respekt for andre mennesker og individer, og dette peker fram mot det tydeligste integreringsmålet hos informantene: Det lokale fellesskapet, ”et nytt vi”.

Integrering som et nytt vi

At målet med integrering er å skape et nytt fellesskap utgjør det klareste mønsteret blant informantenes utfylling av integreringsbegrepet. Dette henger tett sammen med motstanden mot skillelinjer og definisjoner. Flere av informantene peker på at definisjoner og kategorier er ugunstige og bidrar til økte fordommer istedenfor integrering. Integrering blir i dette tilfellet altså en motsats til skillelinjer.

Guri: Springer du fort på hundremeter så kan du være norsk som få selv om du er helt svart. Så det er noe rart med oss og vår måte og definere det på. Og hvis du er god på fotballbanen så kan du og bli veldig norsk selv om du ser aldri så forskjellig ut. Så jeg synes vi har en veldig rar måte å forholde oss til det på. Og så tror jeg det er veldig vanskelig å sortere det helt ut. De som gjør disse forsøkene på å finne ut en slags tydelig og enhetlig definisjon på det (grupper av mennesker), de kommer aldri til å komme i mål. Jeg tror det handler om at vi må tenke annerledes, at det er bare ett vi som noen sier. Og at vi alle er mennesker som vil det beste både for oss selv og for ungene våre og for andre. Derfor så tror jeg at å definere ting i sånne abstrakte greier, det har ikke noe for seg.

Flere informanter påpeker at hinderet for å oppnå denne fellesskapsfølelsen og følelsen av å tilhøre et samlet *vi* er bruken av definisjoner og kategorier. Disse bidrar til å svekke samholdet og fokuset på fellestrekkene som faktisk finnes. Det kan også bidra til at man overser viktige problemer, som går langs andre skillelinjer enn de etniske. På tross av sin sterkt uttalte motstand mot kategorier, bruker informantene likevel todelingen innvandrere/nordmann i sine eksempler om integrering og livet i det flerkulturelle boområdet. Jeg mener at dette ikke gjør deres motstand mot kategoriene mindre troverdig. Todelingen ligger innbakt i mine spørsmål, og de er veldig klare på at målet med integreringen må være at todelingen utvaskes, og at man oppnår dette nye fellesskapet.

Det nye fellesskapet integreringen fører til ifølge informantene, skapes ved at synet på hva som faller innunder begrepene norsk og nordmann utvides.

Espen: Det vil bli større og større tror jeg, hva norsk er. Og sånn stornorsk, sånn at vi flyr noen sånne med lusekofte og nisselue, det vil alltid være der for det er jo i alle land, det er det som er opprinnelig. Men det vil aldri stå rolig.

Frida peker bakover i tid for å vise hvordan det allerede har skjedd en utvikling:

Frida: Det har det jo forandret seg oppigjennom tidene. Pizza er jo ikke norsk, pasta er jo ikke norsk, appelsiner er jo ikke norsk. Så vi har jo utvida det masse vi, men hvis vi begynner å definere det så tror jeg at vi blir... Altså da tror jeg at terskelen for å skape rasisme blir mindre. Det tror jeg, for da blir det litt sånn: "Dette er mitt, dette skal jeg verne om" ikke sant og "nåde den som trækker på det". (...) Jeg tror alle sånne definisjoner er med på å skape avstand. Jeg tror det altså. Hvorfor skal vi, hvis vi skal bo sammen... Altså jeg blir litt engasjert jeg nå. For hvis man skal bo sammen i et samfunn sånn som det vi har her. Vi skal leve sammen, vi skal jobbe sammen, vi skal oppdra barna sammen. Spiller det noen rolle? Hvorfor skal vi definere det? Vi er jo alle mennesker. Med forskjellige behov. Og det er jo det som er utgangspunktet. Så skal vi begynne på en måte å splitte opp og definere, da har du lagt egget. Det mener jeg.

Det er interessant at Frida trekker fram mat som eksempel. Mat brukes, som jeg var inne på i forrige kapittel, av flere for å snakke om det fine ved å bo i et flerkulturelt samfunn. Anne trekker for eksempel fram like mattradisjoner som et eksempel på fellestrekk mellom seg selv og flerkulturelle i nabolaget. Hun forteller om en situasjon der en pakistansk dame i nabolaget fortalte henne at de spiser risgrøt i Pakistan også. Dette førte til at Anne følte et fellesskap med henne. Hun påpeker derfor at hvis det hadde vært flere møteplasser i nærområdet hvor folk kunne komme sammen og oppdage slike fellestrekk, ville man oppnå en større grad av fellesskapsfølelse og dermed bedre integrering. Mat representerer imidlertid bare en liten del av enkeltpersoners og gruppers kultur. Jans opplevelse rundt endringen av matvareutvalget i den lokale butikken, som ble diskutert i forrige kapittel, viser likevel at mat som kulturuttrykk kan virke inn på stedsopplevelser i en annen retning enn den Anne her viser til.

Målet med integrering – en maksimumsløsning?

I Mangfoldsmeldingen ble det uttalt at den nasjonale politikken la seg nærmest den såkalte minimumsløsningen. Der er ikke det brede kultur- og verdifellesskapet et mål, det overordnede målet er retten til å være forskjellig. Meningsdannelsene blant informantene som så langt har blitt presentert omkring deres tillegging av mening til integreringsbegrepet viser en ambivalens i forhold til dette i og med at det fokuseres på fellesskap og retten til å være forskjellig på samme tid.

Integrering som Kardemomme by presenteres som et argument for nødvendigheten av å ha rom for annerledeshet og individuelle valg. Integreringsmålet om å skape et nytt fellesskap peker imidlertid mer i retning av det Mangfoldsmeldingen kalte for en maksimumsløsning. Også på lokalt nivå havner de i spenningen mellom individ og fellesskap. Ved at informantene trekker på *fellesskapsdiskursen*, plasserer de seg imidlertid på et annet sted enn Mangfoldsmeldingen og den nasjonale politikken. Fellesskapet får en overordnet posisjon ved at det er dette målet som kommer klarest til uttrykk hos informantene. En årsak til at fellesskap framstilles som viktigere for informantene enn i den nasjonale integreringspolitikken kan være at informantene forankret problemstillinger om integrering til det lokale og hjemstedet. Hjemstedet har, som vist til flere ganger, gått gjennom store endringer og er dessuten preget av et stigma utenfra. Sett i sammenheng med norsk innvandrings- og integreringshistorie presentert i kapittel 2, er det dermed muligens viktigere for informantene å ta tydelig avstand fra assimileringstankegangen og følge den nyliberalistiske trenden med fokus på enkeltindividets plikter og rettigheter. Informantenes fellesskapsfokus betyr likevel ikke at det har skjedd en, med diskursanalysens begrep, lukking

rundt denne forståelsen. Til det er ambivalensen for sterk hos den enkelte informant, noe presentasjonen av integrering som prosess også viser.

Å snakke om integrering som mål uten å se på prosessen fram mot målet er imidlertid problematisk. Befolkningen innenfor et geografisk område er ikke statisk. Mens noen flytter ut, kommer andre flyttende til. Derfor er integrering en kontinuerlig prosess. Dette kommer også fram hos informantene. En sak er hvordan de framstiller ønsket om hvordan et ”ferdig integrert samfunn” skal være, en annen er når de snakker om prosessen fram mot dette målet.

I neste del, hvor jeg belyser ulike meningsdannelser omkring innvandring, integrering og inkludering som prosess, vil jeg fokusere mer på kompleksiteten i deres meningsdannelser. Jeg vil se hvordan integreringsbegrepet fylles med mening gjennom et prosessfokus. Dessuten belyses deres presentasjon av muligheter og utfordringer ved disse prosessene. Dette henger sammen med deres stedstilknytning og stedsforståelser som ble diskutert i forrige kapittel.

Integrering som prosess

Integreringsprosessen som en kommunikasjonsprosess

Caspar fokuserer på betydningen av kommunikasjon i integreringsprosesser. Han hevder det er nødvendig å være bevisst på at ikke alle har samme erfaringsbakgrunn og deler samme verdier. Derfor vil ikke alle være enige om hva som forventes i forskjellige situasjoner, for eksempel i et borettslag eller i andre sammenhenger i lokalsamfunnet. Løsningen er i følge Caspar kommunikasjon.

Caspar: Man kan ikke kjeft på folk før man har lært hvordan det skal gjøres. (...) Man ikke må ta for gitt at alle er født og oppvokst og har lært det samme som en sjøl. Og det er det samme hvis du reiser rundt i verden og kanskje tar av deg skoene når du går inn til folk for å være høflig så er det helt gærent noen steder, da er du uhøflig. Og tar du folk i hånda for å være høflig, så er det helt gærent selv om vi tror at det er riktig. Og det er samme med folk som kommer hit, de gjør kanskje det de tror er riktig, men så blir det feil for oss. Så hvis vi kunne hatt det i bakhodet, at de har helt annen bakgrunn. Så vi må læres opp før vi kan få kjeft.

I Caspars beskrivelse kan det virke som kommunikasjonen er mer eller mindre ensidig. Han refererer til kommunikasjon som en form for opplæring som skal skje fra nordmennenes side, der innvandrere skal få vite hvordan ting fungerer. Det forventes dermed at de følger det de har blitt fortalt. Han utelukker ikke at nordmenn skal tilpasse seg, og snakker for eksempel om at kommunikasjonen vil hjelpe nordmenn å skjønne hvilke hensyn de må ta. Dette går imidlertid mer på overfladiske ting som å unngå å servere svinekjøtt på borettslagets grillfester.

Guri er også opptatt av kommunikasjon. Hun mener det er avgjørende for å skape den grad av lim og felles forståelse som er nødvendig i et velfungerende samfunn. ”Veldig mye går på å ikke knekke koden, de skjønner ikke hvordan vi tenker og vi er veldig dårlige til å si ifra om ting”. Hun mener det ikke har noe for seg å definere en sterk eller en svak part, det handler mer om å finne en måte å fungere sammen på, og nøkkelen til dette er altså kommunikasjon.

Guri: Vi må snakke sammen rett og slett og tørre å si at, enten si at her hos oss har vi pleid å gjøre sånn og det har vi gjort fordi at... Altså prøve å forklare litt hvorfor man gjør det sånn. (...) Heller enn å gå og murre så er det mer realt å gå hjem og snakke med folk og si hva det er. For vi er litt reserverte som folk, tror jeg. Det å banke på dørene og snakke med folk, det er ikke noe vi gjerne gjør som nordmenn. Så jeg føler det er noe med den der naboopplæring og som svikter på en måte. For du kan ikke bare laste alt sånn inn i skolen og sånn. At vi tør å si ifra til hverandre når det er noe, der mangler det en del.

Hilde framhever også kommunikasjonsaspektet som viktig i en integreringsprosess, noe som ligger nærmere Guris forståelse av kommunikasjon enn Caspars fokus på opplæring. Målet må ifølge Hilde være å finne en middelvei:

Hilde: Middelvei. Ikke gjøre folk norske, men at de får en forståelse hvertfall (av det norske). Når det gjelder første generasjon, så gjelder det mye å få en forståelse av hvordan det norske samfunnet er, og hvilke normer og regler vi har så det ikke oppstår misforståelser av den grunn. Fordi man har jo helt forskjellig kroppsspråk og helt forskjellige måter å hilse og snakke og være på. Og gjerne i forhold til språk, men også det å ha muligheter i det norske samfunnet da. Det er klart at du blir jo ikke integrert hvis du ikke får jobb og hvis du hele tiden møter på motstand på motstand på motstand. Også etterpå blir stigmatisert som en trygdesnylter.

Selv om Hilde, Guri og Caspar snakker om kommunikasjon som en viktig del av integreringsprosessen, som middelet på vei til målet, legger de ulike forståelser i hva denne kommunikasjonen består av, hvordan den skal foregå og mellom hvem. Det kan tolkes som om Caspar mener det er majoriteten som har defineringsmakt, og det er majoriteten som skal lære de nye hva som er riktig og galt. Guri fokuserer mer på gjensidig tilpasning og Hilde på kommunikasjon som middel for å finne fram til en middelvei.

Integreringsprosessen som ansvarliggjøring gjennom deltakelse

Flere informanter påpeker at det er viktig å unngå snillisme i integreringsprosesser. Snillisme er en betegnelse som har blitt brukt i kritikk av integreringspolitikk. Det refereres da til en

politikk som legger til rette for innvandrere framfor å stille krav til dem. Kritikere av denne politikken omtaler den gjerne som naiv og lite realistisk (Hagelund 2002).

Frida er bare en av flere informanter som uttaler at de er redde for en snillistisk politikk. Fridas fokus på at det er nordmenn som er minoriteten i hennes nærområde, er gjennomgående i samtalen med henne. Hun mener at den nasjonale integreringspolitikken ikke har tatt innover seg endringene som skjer i lokalmiljøet. I følge henne stilles det i dag større krav til nordmenn enn til innvandrere, samtidig som det legges mer til rette for innvandrere enn nordmenn. Hun belyser dette med eksempler fra foreningslivet i lokalmiljøet. Der stilles det krav til såkalte norske foreninger om å ha som mål å inkludere innvandrere for å få pengestøtte, mens det hun omtaler som innvandrerforeninger ikke behøver å inkludere nordmenn for å få offentlig støtte. Dette er noe hun opplever som svært urettferdig. Hun er videre opptatt av at enkeltindivider skal motiveres til å klare seg selv, og dette mener hun gjelder for både nordmenn og innvandrere. Hun er altså her på linje med den nasjonale politikken. Dette følges imidlertid ikke opp i praksis, mener Frida, og hun kommer derfor med forslag til hvordan det bør gjøres. Hun mener at innvandrere skal gis en form for basisopplæring knyttet til språk, arbeidslivet og samfunnsdeltakelse. Når dette er gjennomført, mener Frida at man kan kreve at de klarer seg selv, på lik linje med alle andre. Hun argumenterer for at dette er et ønske om ansvarliggjøring framfor passivisering.

Frida: At enkeltindivider har et ansvar, det er jeg helt enig i, det har vi. Men vi har tatt fra enkeltindividene ansvaret i og med at politikerne hele tiden forteller hvordan ting skal være og hva folk skal mene og hvordan folk skal føle ting. Med dette har du tatt fra enkeltindividet mening og enkeltindividets mulighet til å foreta en vurdering selv. For de trenger ikke engasjere seg for det gjør alle andre for dem. Alt blir jo på en måte tilrettelagt. ”Sånn er det og sånn skal vi gjøre og vi skal hjelpe dere og vi skal gjøre sånn og sånn”. De trenger jo ikke tenke selv, de trenger ikke engasjere seg i det hele tatt for å bli integrert for alle andre gjør det for dem. Hadde vi latt dem være i fred, og sagt ”her skal vi bo, her skal vi leve”, så måtte de i mye større grad ha integrert seg med oss.

Espen er også redd for snillisme. Han mener det er viktig at alle parter har et uttrykt ønske om å oppnå integrering. Han tror derfor det er viktig å stille krav til nykommere i lokalsamfunnet.

Espen: (Det jeg) er redd for er at vi forstår folk i hjel altså. Vi skal være så snille og hyggelige at vi lar de ikke få lov til å komme til nesten. De kan bare få lov til å være sånn som dem er. Og det synes jeg er litt dumt, for de vil jo aldri klare å integrere seg da. Jeg ser jo bare hvordan vi stadig har krangler om parabolantennene, for alle skal jo se sine tv-programmer fra sitt hjemsted og sånn. Vi har jo ikke noen voldsomme firkantregler på det, men altså, hvis alle liksom skal bare se bakover og hjem, da blir det vanskelig å integrere noen altså.

Espen og Frida peker altså på ansvarliggjøringen som en viktig prosess på vei mot et fellesskap. De mener at å stille visse krav og oppmuntre til deltakelse, vil gjøre integreringsprosessen bedre. Bjørn er også inne på det samme når han snakker om hvordan integreringen skjer når befolkningen sammen kan engasjeres i utviklingen av et godt lokalsamfunn.

Bjørn: Man kan aldri vedta engasjement i et lokalsamfunn, men man kan legge forholdene til rette for engasjement. Man må få til det lokale engasjementet. Det kan ikke være sånn som det ofte er at det er de sentrale planleggerne som mener hva og hvordan Groruddalen skal utvikles, og så er de som bor her ikke med i prosessen. Og det handler ikke bare om å bli hørt, det handler om deltakelsen. (...) Og jeg føler at kanskje nå så tenkes det altfor mye på, og jobbes med, tida 8-16. Og så er det altfor lite fokus på lokalmiljøet fra 16 og utover, så den biten der må man få til.

Jeg viste også i kapittel 5 hvordan Bjørn etterlyser tiltak og møteplasser etter arbeidstid. Han mener at integrering handler vel så mye om hva som skjer i lokalmiljøet på kveldstid, ikke bare på jobb og i skolen. Engasjement for lokalmiljøet og ikke minst deltakelse i prosessen for å skape integrering og det gode nabolag, mener han er viktig.

Betydningen av integreringsprosesser utenfor nærområdet, for eksempel i arbeidslivet eller gjennom språkopplæring, oversees ikke. Deres hovedfokus ligger imidlertid på integreringen som skjer på deres hjemsted, og det har derfor blitt diskutert her.

6.3 Oppsummering

Mangfoldsmeldingens skille mellom hvordan integrering kan forstås som mål og som prosess viser seg også i informantenes meningsdannelser om integrering. Dette har derfor blitt brukt til å strukturere presentasjonen av hva de mener integreringsbegrepet rommer. Å avgjøre hvor dette skillet går er imidlertid kanskje enklere på et overordnet nasjonalt nivå enn på et lokalt nabolagsnivå. De uttrykte målene med integreringen og prosessene som skal lede fram mot målet glir noe over i hverandre i informantenes uttalelser. Det viser seg likevel at når integreringsbegrepet fylles med mening knyttes det til hjemstedet. Som jeg pekte på i innledningen til dette kapittelet, informantene framstiller integrering som noe som skjer *på* et sted, *med* et steds befolkning og *for* å skape et godt sted. Den samme konkretiseringen er betraktelig mindre tydelig i Mangfoldsmeldingen.

I kritikken av snillisme og etterlysningen av mer deltakelse og ansvarliggjøring uttrykker flere av informantene at individet har en rolle, men gjennom deres språkbruk

trekkes det i mindre grad på *den individorienterte diskursen*. I spenningen mellom fokuset på individ og fellesskap tolker jeg det som informantene er mer opptatt av fellesskapsløsninger enn hva tilfellet er på nasjonalt plan. Den nasjonale politikken og *den individorienterte diskursen* danner en ramme for informantenes artikuleringer, men de går likevel i en litt annen retning. Som vist til ovenfor trekker de mer på den såkalte maksimumsløsningen enn minimumsløsningen idet de tilpasser den nasjonale forståelse til det lokale nivå, hjemstedet. I den grad det er snakk om individers rolle og ansvar, er det på veien mot et fellesskap i lokalsamfunnet. Informantene vektlegger i denne forbindelse det uheldige ved definisjoner, skillelinjer og kategorier. Slik språkbruk vil ifølge dem være et hinder for integreringsprosessen. Integrering skal ifølge informantene ende med et lokalt fellesskap. Ulikhetene som følger med dette mangfoldige fellesskapet er greit så lenge ikke fokuset på forskjellene og skillelinjene blir til hinder for fellesskapet, og hva som oppfattes som "in place" i det flerkulturelle lokalmiljøet.

7. INTEGRERING SOM VEIEN TIL DET GODE NABOLAG

De to forrige kapitlene har belyst at det å fylle integreringsbegrepet med mening og språkbruken som knyttes til oppfattelsen av Groruddalen som hjemsted henger tett sammen for informantene. I begge tilfeller trekkes det hovedsakelig på det jeg har definert som en *felleskapsdiskurs*, men med noen innslag av *den individorienterte diskursen*. Som vist til ovenfor baserer denne *felleskapsdiskursen* seg på ønsket om et mer romslig verdifelleskap enn hva var tilfellet hos *den individorienterte diskursen*.

Jeg vil nå gå enda et skritt nærmere koblingen mellom sted og integrering idet jeg svarer på forskningsspørsmål fire: *Hvordan opplever etniske nordmenn i Groruddalen integreringen i nabolaget?* Ved å trekke linjer fra begge de to foregående kapitlene vil jeg se på sammenhengen mellom hvordan de omtaler og forstår hjemstedet og hvordan de omtaler integrering ved å trekke det ned på det geografiske nivået deres eget flerkulturelle hjemsted utgjør.

7.1 Endringsprosessene som ramme for meningsdannelse

Den sterke tilhørigheten til Groruddalen er, som nevnt, gjennomgående i informantenes beskrivelser av hjemstedet. Bildet som tegnes av Groruddalen utenfra, er en virkelighetsforståelse de tar avstand fra. Gjennom språket danner de bilder av et hjemsted som er bra, og et hjemsted de trives med. At det eksisterer problemer, og at noen av disse er relatert til endringsprosessene som har skjedd i dalen, har ikke vært fraværende i deres beskrivelser. De er imidlertid opptatt av at det er de selv som skal definere slike problemer, ikke utenforstående.

Den omfattende og raske endringen i befolkningssammensetningen i Groruddalen reiser likevel noen spørsmål. Hva har andelen med flerkulturell bakgrunn å si for integrering? Og hvordan virker befolkningssammensetningen inn på opprettholdelsen av det gode nabolaget? Selv Guri og Caspar som uttrykte at de ikke opplevde endringene som store, var i likhet med de andre bevisste på at det i deres nærmiljø er en høyere innvandrerandel enn de fleste andre steder i Norge. Sett i sammenheng med kontakt- og konfliktperspektivene presentert i kapittel 3, danner det flerkulturelle Groruddalen en ramme for både positiv holdningsendring og økt konfliktnivå. Det er særlig det faktum at endringene har vært så raske, som tilsier at muligheten for konflikt er til stede. Arenaer i lokalsamfunnet som gir mulighet for ulike typer møter der en eller flere av kontaktteoriens forutsetninger oppfylles, kan imidlertid tenkes å veie opp for dette.

Caspar: Her i Groruddalen har vi nok et mer positivt syn på integrering enn lenger vest i byen hvor det ikke er så mange (innvandrere). Alt du blir kjent med blir liksom mindre farlig. Det blir mindre skummelt.

Caspars utsagn gjenspeiler troen på kontakt, og at kontakten som skjer i nærmiljøet virker inn på holdninger og oppfatninger om innvandring. I kapittel 5 presenterte jeg tre arenaer informantene trakk fram for å beskrive hvordan det flerkulturelle kommer til uttrykk på deres hjemsted og i hverdagen. Skolen er den arenaen og møteplassen som har gått igjen i alles beskrivelser, og det knyttes stor tiltro til effektene av læringsprosessene som skjer i skolen. Skolen er dessuten en møteplass informantene knytter en sterk optimisme til med hensyn til virkningene av kontakt mellom elevene og effekten dette har for integrering. Utvikling av ”fargeblindhet”, toleranse, felles verdier og felles plattform er eksempler på konsekvenser som trekkes fram av informantene, og som kobles til integreringsbegrepet. Fokuset på skolen gjenspeiler hovedsakelig to ting. For det første reflekterer det den tidligere nevnte troen på integrering blant unge, i motsetning til fremmedfrykten, som forstås som et hinder blant de eldre. For det andre illustrerer dette hvordan det trekkes på en *fellesskapsdiskurs* i større grad enn *den individorienterte diskursen*. Informantene knytter felles plattform, felles holdninger, toleranse og kommunikasjon omkring positiv samfunnsutvikling i nabolaget til skolen som integreringsarena, og gir dermed slik mening til integreringsbegrepet.

Informantene er voksne og går ikke selv på skolen. Likevel gjenspeiler Caspars utsagn en tro på at også informantene som voksenpersoner utvikler større toleranse og et mer balansert syn enn folk andre steder med et lavere innslag av ikke-etnisk norske. Dette mener han er fordi de dagligdagse møtene med innvandrerne i nabolaget kan virke inn på holdingsdannelsen. Den største troen på kontakt er likevel knyttet til barn og unge, som gjennom skolen kan danne vennskap med alle deler av befolkningen innenfor en kontekst som i stor grad kan sies å oppfylle kontaktteoriens forutsetninger (Jensen & Pedersen 1991). Det eksisterer samtidig en tro på den mer hverdagslige kontakt, som i mindre grad oppfyller disse forutsetningene. Ifølge Dixon et al. (2005) kan den hverdagslige kontakten imidlertid være vel så effektiv, og informantenes syn på kontakt kan dermed muligens stemme overens med nyere perspektiver i kontaktforskningen.

7.2 Har andelen innvandrere noe å si for integreringen i lokalmiljøet?

Den høye andelen mennesker med ikke-etnisk norsk bakgrunn fikk stor oppmerksomhet før lokalvalget i Oslo i 2007. Da gikk Fremskrittspartiet ut i flere medier²⁴ og sa at de ønsket en pause i innvandringen til Groruddalen. Begrunnelsen var at integrering er vanskelig dersom andelen innvandrere i et område er for høy. Samtlige informanter mener at dette er en gal måte å angripe integreringsproblematikken på. Dette underbygges av motstanden mot generalisering basert på kategorier som nordmenn og innvandrere. Flere av informantene har pekt på at andelen i enkelte områder er for høy, særlig i skolesammenheng og i forbindelse med opprettholdelsen av dugnadsarbeid, frivillige organisasjoner og lag. Det understrekes samtidig at tvang gjennom innvandringsstopp for å løse problemer ikke er ønskelig.

Anne: Det er ikke sånn verden er, for det er jo sammensetningen av de menneskene som skal samhandle og bo i området det kommer an på. Og om hovedtyngden er den ene eller andre veien, jeg tror ikke det er det som er avgjørende.

Anne uttrykker en oppgitthet når hun blir spurt om hun tror befolkningssammensetningen i hennes nærmiljø har innvirkning på integreringen. Hun mener dette er en generalisering, og fører til en kunstig inndeling i kategorier. For henne er det viktigere å se på enkeltpersonene, hvor de er fra, og deretter finne fram til fellestrekk og et fellesskap. Hun mener at den høye konsentrasjonen muliggjør mer samhandling, særlig på skolene, men også andre steder i lokalmiljøet. Denne samhandlingen og kontakten har hun tro på. Hun peker imidlertid på at for mange eldre kan utviklingen oppleves som problematisk og skremmende. Det må være en toveis prosess der alle deltar, og når noen ikke ønsker dette, strander integreringen for deres egen del.

Anne: Så det med at folk møtes og finner ut at de kan ha et fellesskap på en eller annen måte, det er viktig. Og at de oppdager at de andre er ikke ”farlige”. Men det må ikke være sånn at folk tvinges til det, de må ønske det. Og jeg er redd for at noen ikke ønsker det. Altså de (den eldre generasjon) lever fortsatt isolert med sine negative oppfatninger og holdninger, og det er jo egentlig bare trist for dem sjøl for det er jo kjempegøy uti her mener jeg. Så det tror jeg blir en kjempeutfordring.

Anne er ikke den eneste som trekker fram den eldre generasjon i Groruddalen som en utfordring i integreringsprosessen. Det er flere som er opptatt av at det eksisterer et generasjonsskille i dalen når det kommer til holdninger.

²⁴Blant andre: Dagbladet 13.02.2007, Akers Avis Groruddalen 30.08.2007 og Aftenposten aften 06.09.2007

Inger: Jeg tror at de eldre tenker på det (forskjeller mellom nordmenn og innvandrere) hver dag og de irriterer seg. En del eldre som bor her irriterer seg hver gang de ser en med en annen hudfarge, så de tror jeg tenker på det hele tiden

Intervjuer: Er det spesielt for den eldre generasjonen?

Inger: Ja, for dem er det fremmed. Da datteren vår ble født, møtte vi en gammel dame som bor her oppe. Det var første trilleturen ute og da sa hun: "Å stakkars liten som blir født inn i denne verden. Skal du vokse opp her med alle disse muslima", og da ble mannen min rasende og skjelte henne ut. Det var følelsesmessig også da med første barnevognturen. Dette tror jeg er typisk for holdninger til mange av de eldre. Men for yngre så tror jeg ikke det er sånn. Jeg tenker ikke på det før noen stiller spørsmål ved det faktisk. Eller sånn som jeg nevnte med å begynne på skolen, med hvor mange norske er det i klassen. Nei. Jeg tror ikke datteren vår vil tenke på det i det hele tatt for hun går jo i barnehagen hvor halvparten har en annen hudfarge. Det er helt naturlig.

Skillet mellom generasjonene er det altså flere informanter som viser til. Selv om flere uttrykker at de har forståelse for at mange i den eldre generasjonen er fremmedfiendtlige, tar de klart avstand fra det selv. De definerer disse holdningene som upassende og som et hinder for integrering og et godt flerkulturelt nærmiljø. Det er "out of place" i *deres* Groruddalen. Ved at de kommer med så krass kritikk av slike holdninger, sier de dermed også noe om hva som er passende, hva som er "in place".

Inger: Hvis jeg skal generalisere litt så opplever jeg at de eldre menneskene blir på en måte mer og mer innbitte. Og det er mer og mer lov dem i mellom å snakke nedsettende om innvandrere. De blir kjempeprovosert hvis de får motbør på det. Mannen min er jo styreleder her i sameiet, og i styret får de ofte sånne sure kommentarer. Ofte urimelige ting i forhold til de som er innvandrere, og da har de (styret) på en måte måttet begynne å sette de på plass, og vise at det her er faktisk ikke greit. De (innvandrere) har rett til å bo her så da får dere (som klager) flytte et annet sted. Og vaktmesteren, han gidder ikke lenger høre på sånt for da kunne han jo gjort det hele dagen. Så han bare går når de begynner, han bare går. Du får ikke forandret dem på en måte. Men de må erfare at det er faktisk ikke akseptabelt da. Men dem i mellom er det nok et hyppig samtaleemne. Men jeg ville ikke visst så mye om det hvis det ikke var for at Ivar var i styret, fordi med mine jevnaldrende opplever jeg det jo ikke.

Denne påpekingen av aldersskillet er gjennomgående i alle intervjuene. Det er likevel ikke slik at dette nødvendigvis bare handler om alder. At det har sammenheng med forutsetningene for de møtene som skjer på lokalt plan mellom mennesker med ulik bakgrunn, kan også være en mulighet. Muligens oppfylles forutsetningene på ulik måte for de ulike grupper i dalen, noe som kan sees i sammenheng med hvordan de selv oppfatter hjemstedets møteplasser og muligheter for kontakt. Som jeg viste til i kapittel 5 er blant informantene ulike meninger om hva som eksisterer av møteplasser på hjemstedet, og effekten disse har. For at hverdagslige former for kontakt, som Dixon et al. (2005) framhever, skal ha betydning for

holdningsendring, er det nødvendig at informantene selv uttrykker en tro på disse gjennom sin språkbruk. Språk, kontakt og kontekst bør derfor sees i sammenheng.

Det er ikke bare de eldres holdninger til innvandrere som omtales som utfordrende for integreringen. Den høye andelen innvandrere kan også ha innvirkning på innvandrernes egen evne og vilje til å integreres, påstår noen. Dagny og Frida påpeker at når andelen innvandrere i et nabolag blir for høy, har ikke innvandrerne lenger et behov for å integreres. Da kan de velge bare å omgås hverandre. Når de snakker om dette, henviser de hovedsakelig til språklig integrering. Frida argumenterer for at språk er ”synonymt med integrering” og konsentrasjon av innvandrere blir av henne sett på som et hinder for både språkutviklingen og for integreringen generelt. Frida, som også fortalte om skolens gjennomgang av forbudte ord, fortsetter å bruke skolen som eksempel når hun snakker om hvilken konsekvens andel innvandrere har for integreringen.

Frida: Når datteren min gikk på ungdomsskolen hvor det var over 90 prosent innvandrere, så feiret man til slutt ikke norske høytider. De markerte det ikke for det var så få norske. Det mener jeg er helt feil. Hun går på norsk skole, i et norsk samfunn. Det er ikke det at du behøver å feire det, men det bør på en måte markeres. Og så fikk alle de som skulle ha Id og sanne ting, de fikk fri fra skolen mens de etnisk norske måtte møte på skolen. Men de fikk ikke undervisning fordi det var for mange elever borte i forbindelse med feiringen. Det mener jeg er feil. Jeg mener at de som møter på skolen da, de har krav på undervisning for det har de ifølge norsk lovverk. Ikke sant? Så den der toveisprosessen, hadde den fungert, så hadde de etnisk norske fått tilpassa sin hverdag ut ifra at de har blitt en minoritetsgruppe. De hadde fått den undervisningen de har krav på. Man hadde synliggjort de høytidene vi har fordi de er en del av det norske samfunnet. Og ikke vært så himla opptatt av at man ikke skal være rasistisk. Så gir vi dem noe som de ikke nødvendigvis vil ha heller. Men vi trer det litt nedover øra på dem fordi vi skal liksom være så snille.

Frida er oppgitt over dette fordi hun mener at den store andelen innvandrere medfører for omfattende endringer i lokalsamfunnets og skolens organisering. Tradisjoner hun oppfatter som naturlige følger av det å bo i Norge, og ting hun mener det er naturlig å kreve for datterens skolegang, endres. Feiringen av det flerkulturelle mener hun går på bekostning av feiringen av hva som er norsk og de fellesverdiene hun ønsker at alle skal samles om. Selv om Frida i sin presentasjon av sitt nabolag framstiller mangfoldet, og ikke minst romslighet i forhold til mangfold, som en god ting, kan det virke som om holdningene endres noe når forskjellene vokser til et visst nivå. Dermed kommer fellesskapsfokuset fram igjen.

Frida: Integreringa, det er den største utfordringa. Hvordan skal vi klare å akseptere alle forskjellene? Og å finne de gylne middelveiene? Uten å skulle forandre på hverandre, for det tror jeg blir litt håpløst. For forandringsprosessen vil komme sakte, men sikkert gjennom generasjoner uansett. Dette tror jeg vil bli en utfordring. Også tror jeg det vil bli en utfordring å ikke få for store grupperinger samla på ett sted, at man kanskje legger forholdene litt til rett for at man kan spre seg litt.

Frida vektlegger altså skolesystemet, som hun mener gjenspeiler utviklingen generelt i dalen hvor nordmenn nå er den nye minoriteten, ifølge henne. Fra fokuset på skolen og behovet for endringer peker utsagnet ovenfor på at spredning også kan være en løsning. Ønsket om en spredning strider imidlertid imot hennes ellers klart uttrykte motstand mot kategoriseringer i grupper, en kategorisering som ville vært nødvendig om spredningstankegangen hennes skulle vært satt ut i livet. Jeg tolker altså Fridas ønske om å løse problemene gjennom et større fokus på enkeltindivider i prosessen fram mot et norsk samfunn og norsk system, som sterkere enn fokuset på spredning. At det hos henne viser seg en ambivalens, er det imidlertid vanskelig å overse. Samtidig kan ambivalensen langt på vei forstås som et uttrykk for at dette er komplekse og sensitive temaer, som det er vanskelig å ta endelige standpunkt til når man opplever endringsprosessene så tydelig i hverdagen.

Bjørn trekker også fram skolen. Han mener som Frida og flere andre av informantene at den er ekstra viktig i områder som Groruddalen. Dette begrunnes med at skolen skaper grunnlaget for et verdifellesskap og er en felles plattform. Koblingen mellom skole og verdier er sterk, og igjen kommer det til uttrykk et ønske om at prosessen hvor *individene* kommer i fokus skal lede fram til et *fellesskap*. Bjørn er imidlertid ikke overbevist om at skolene i området klarer dette per i dag, noe jeg også viste til i kapittel 5. Han uttrykker en frykt for at summen av ulikheter skal stå i veien for utviklingen av et godt inkluderende fellesskap. Samtidig mener han at den høye andelen innvandrere i området fører med seg mange fine ting også, som for eksempel mat- og kulturfestivaler. Disse omtaler han som artige og fargerike. I likhet med Bjørn trekker også Espen igjen fram mat som positivt.

Espen: Samfunnet blir berika for de (innvandrerne) åpner restauranter, og de selger mat. Vi har en ny matbutikk midt inne i borettslaget hos oss for vi hadde et butikklokale der som var ledig. Det er jo helt nydelig. Veldig ålreit, veldig annerledes. Jeg synes det er moro med alle slags kulturer og all slags mat og alt sånt, så for meg så er det bare hyggelig alt sammen.

Det er påfallende hvordan mat blir framhevet som positivt av både disse to og flere andre informanter. Som vist til tidligere blir også mat trukket fram når det er snakk om utviklingen av hva som legges i begrepet norsk. Da blir blant annet pizza og pasta brukt som eksempel på

at det norske har utvidet seg. Dette illustrer hvordan det flerkulturelle hjemstedet gis mening ved å framheve kulturutveksling som det er lett å slutte seg til. Å verdsette eksotiske matvarer i lokalbutikken er uproblematisk for flertallet av informantene. Det er en overfladisk kulturutveksling, som ikke oppleves som truende mot eksisterende verdier og livsførsel. Unntaket blant informantene er Jan som pekte på hvordan mat ble symbol på noe fremmedgjørende. Jans tapsfølelse brukte jeg "loss of place"-begrepet på å forklare i kapittel 5. Dette viser til utfordringen som ligger i å skape en felles tilhørighet til hjemstedet og et nytt felles vi – informantenes uttalte mål for integreringen – når endringene og prosessen underveis oppleves som vanskelig.

7.3 Min dal, deres dal, vår dal – opprettholdelsen av tilhørigheten

Som gjennomgangen av stedsforståelser i den teoretiske analyserammen viste, er det flere måter å forstå hva et sted er på, noe informantenes beskrivelser av hjemstedet bekrefter. Groruddalen blir beskrevet både som et fysisk avgrenset sted med gitte trekk og karakteristika, og som et resultat av de menneskene som bor der og har følelser knyttet til stedet. Informantene knytter integrering til et fellesskapsideal ved at de trekker på en *fellesskapsdiskurs*. Jeg oppfatter det dermed som om deres meningsdannelser om integrering handler om å skape "vår felles Groruddal" framfor at det utvikles parallelle samfunn med "vår dal" og "deres dal".

Jan og Frida uttrykker som nevnt tidligere en form for tapsfølelse og fremmedgjøring på sitt eget hjemsted som følge av utviklingen som har skjedd. Ikke bare den faktiske økningen i andel med flerkulturell bakgrunn, men også håndteringen av den fra nasjonalt og lokalt hold, mener de har vært feilslått. De er gjennomgående bevisste på å understreke at de ikke har noe imot den enkelte person som flytter til dalen, men summen av forskjeller mener de kan være vanskelig å håndtere.

For Inger, Hilde og Guri er det snarere slik at det flerkulturelle aspektet og den høye andelen innvandrere er det som gjør stedet Groruddalen attraktivt for dem. De identifiserer seg med det flerkulturelle, og de bruker ord som mangfold, toleranse for annerledeshet og "fargeblindhet" i positive vendinger mens de knytter det til sitt hjemsted. Inger og Hilde har nylig tatt et bevisst valg om å flytte *til* det flerkulturelle. Guri som har bodd i området lenge, opplever ikke utviklingen som så tydelig. Hun synes dagens Groruddalen er et godt sted å bo, akkurat som hun syntes da hun flyttet dit.

I følge Savage et al. (2005) har årsaken til at man bor et sted betydning for tilhørighetsfølelsen til eget hjemsted. Responsmønstre på endringsprosesser vil dermed også kunne tolkes som knyttet til stedstilhørigheten. Det er selvfølgelig ikke mulig å generalisere fra deres teori, eller fra Ingers og Hildes beretninger om flyttemotiv og trivsel som jeg gjenga i kapittel 5, men skillelinjer er det likevel mulig å finne blant informantene i dette utvalget. Det kan virke som om det i akkurat denne oppgavens utvalg av informanter er slik at det hos nyinnflytterne Hilde og Inger, i tillegg til Guri, finnes en mer positiv innstilling til endringsprosessene. Det var også disse tre som i kapittel 5 skilte seg ut med det sterkeste fokus på hjemstedet som relasjonelt. De er fornøyd med hjemstedet og befolkningen i Groruddalen, og de er også optimistiske for framtiden. Dette kan sees i sammenheng med Ellens (2000) perspektiv som flere ganger har blitt trukket fram. Trivsel her og nå har sammenheng med framtidsutsikter og for Hilde, Inger og Guri er disse følelsene preget av en optimisme.

Som nevnt i kapittel 4 er målet med diskursanalysen ikke bare å se på produksjon og konsumpsjon av tekst, altså hva som blir sagt (Jørgensen & Phillips 1999). Det er og nødvendig å belyse de sosiale konsekvenser som følger av språket og den bestemte språkbrukens framstilling av virkeligheten. Informantenes sterke tilhørighet og oppfatning om endringsprosesser har vist seg å ha sammenheng med deres forståelse av integrering. Deres måte å framstille integrering på og fylle integreringsbegrepet med mening skiller seg fra Mangfoldsmeldingen ved at det trekkes så sterkt på *fellesskapsdiskursen* i deres meningsdannelser. Den har ikke erstattet *den individorienterte diskursen*, men overskygget den. Dette gjelder særlig i de tilfellene der målet med integreringen står i fokus. Den sterke tilhørigheten som har kommet til syne blant informantene, kan sies å være både et hinder og en døråpner for integrering og den framtidige utviklingen.

Dersom informantene opprettholder forståelsen av mangfoldet som en god egenskap ved dalen og er åpne for at det er plass til forskjellighet innen dette flerkulturelle samfunnet, vil deres tilhørighet kunne være en styrke i integreringsprosessen. Sett i sammenheng med Gaertner et al. (1993) sin teori kan da et overordnet fellesskap vokse fram som supplement til andre mindre fellesskap. Dette innebærer imidlertid at "det andre" som fellesskapet definerer seg ut ifra, er et sted eller mennesker utenfor dalen. En sterk tilhørighet til hjemstedet og klare oppfatninger om hva som er "in place" vil imidlertid også kunne være til hinder for å oppnå et nytt og mer inkluderende fellesskap. Sterke meninger om hva som er "in place" innebærer, som nevnt i kapittel 3, at terskelen for å handle eller ytre meninger som er "out of place", er lavere (Sibley 1995 i Dixon 2001). Hvilken vei utviklingen vil gå er vanskelig å forutsi i og

med at deres språkbruk og meningsdannelser viser til en ambivalens i forhold til både dagens Groruddal og utviklingen framover.

7.4 Ambivalensen – det fine mangfoldet, de problematiske skillelinjene

Bjørn: Det skjer jo mange artige aktiviteter her på grunnlag av at man er mange og ulike. Vi har jo mat og kulturfestival med mange forskjellige nasjoner. Og barnehagenes aktiviteter og alt som går på sånn fellesskapsgreier er jo ganske fargerikt og artig. Og etter hvert som du ser at det begynner å danne seg foreninger med utgangspunkt i etnisitet som på en måte også er med å bidra noe for fellesskapet så synes jeg jo det er spennende og ålreit. Det som jeg kanskje synes har vært noe dritt oppi det her er at til nå er det utelukkende satt krav til kall det norske frivillige lag og organisasjoner om at de skal drive med integrerende arbeid, mens det er nok for de organisasjonene som har utgangspunkt i etnisitet at de skal drive virksomheter for seg selv. Og det er viktig at det blir satt krav til at de skal ha en rolle i forhold til storsamfunnet.

Bjørn påpeker her noe som har gått igjen blant alle informantene. Mangfoldet og det flerkulturelle omtales som fint og spennende. Samtidig trekkes andre problematiske sider inn, og det er da særlig forskjellsbehandling som det fokuseres på. Frida skiller seg ut som den som er mest opptatt av dette, og hun er den eneste som gjennomgående framhever at hun er en del av en ny minoritetsgruppe. Forskjellsbehandling som følger av utviklingen, mener hun får negative konsekvenser, selv om det samtidig skjer positive ting i lokalsamfunnet som følge av mangfoldet.

Frida: Det positive, det er jo det at man får en større aksept for ting, at vi er forskjellige, det er veldig positivt synes jeg. Også synes jeg det er veldig positivt at man kan dele sånn som matkulturer med hverandre, mat er en ting som knytter, har alltid gjort, uansett hvor man er ifra. At man kan dele med seg av sånne ting, det synes jeg også er veldig positivt. Og for å være helt ærlig så tenker jeg veldig lite på, altså for meg så er det sånn verden er. (...) Det negative er at man ser at forskjellsbehandlingen generer rasisme, hos personer som i utgangspunktet overhodet ikke er rasistiske. Men man kjenner på kroppen at man blir litt rasistisk for man hele tiden kjenner på forskjellsbehandlingen.

Espen følger i samme spor.

Espen: Det fine er jo det at det er mangfold og at du kan lære ting om folk. Når datteren min gikk på skolen hadde vi en familie som var sikker som hadde datteren sin i samme klasse. Og de inviterte jo klassen hjem og viste skikker og sang og dansa, og det var jo helt topp. Det er jo sånn det bør være egentlig, og da kan du jo virkelig dra noen ut av det. Altså, jeg synes jo det er moro med alle slags kulturer og alle slags mat og alt sånt, så for meg så er det bare hyggelig alt sammen.

Intervjuer: Hvis du skulle pekt på en negativ effekt da?

Espen: Det negative er jo det at det er så mange forskjellige, som jeg sa ista, så mange forskjellige leire, som faktisk er mer sinna på hverandre enn det vi kommer til å bli på noen, det er jeg mest redd for.

På samme måte som mat tidligere har vært trukket fram som eksempel på det fine mangfoldet, er det hos Espen her sang og dans det vises til. En slik forståelse av mangfoldsbegrepet er det lett å omfavne. Forskjellene, som Espen er redd for kan skape konflikt, utelukkes fra mangfoldsbegrepet og framstilles som den vanskeligere siden ved situasjonen i Groruddalen.

Som nevnt tidligere påpeker Guri: "Det er bare ett vi". Motstanden mot definisjoner, kategorier og todelingen nordmenn-innvandrere, som har blitt lagt litt i munnen på informantene gjennom min egen språkbruk, underbygger dette ønsket om et kategori- og definisjonsfritt fellesskap. Jeg tolker imidlertid informantenes uttalelser som at dersom fokuset på forskjeller og forskjellsbehandlingen som følger av dette blir for stor, blir målet om å nå dette fellesskapet og det nye "vi" vanskelig. Hvordan prosessen fram mot målet tar form blir da avgjørende. Jeg tolker det som om de trekker på *den individbaserte diskursen* idet de snakker om prosessen, men at målet henviser til *fellesskapsdiskursen*. Idet de snakker om mangfoldet, trekkes det igjen på *fellesskapsdiskursen*, mens det problematiske, forskjellene og skillelinjene, beskrives med utgangspunkt i *den individorienterte diskursen*. Informantene løsriver seg dermed ikke helt fra språkbruken i Mangfoldsmeldingen og diskursbruken som der kom til syne. De tar heller utgangspunkt i den og tilpasser den *sitt* hjemsted.

De tre sitatene jeg her har brukt for å illustrere informantenes ambivalens i omtalen av hjemsted, det flerkulturelle og integrering viser til forholdet mellom nettopp disse tre begrepene. Informantenes sammenkobling av begrepene, men også hvordan de setter dem i forhold til andre begreper, mener jeg belyser betydningen av et stedsfokus i integreringsdebatten. Integrering skjer ikke løsrevet fra sted. Det handler om mennesker på et sted, og om prosessen fram mot et nytt sted. Hele veien er det mennesker involvert, med følelser knyttet til stedet, prosessen og målet.

7.5 Integrering på et sted, for et sted og med stedets befolkning

Integreringen skjer på et sted og omfatter dermed stedets befolkning. Hva denne befolkningen tenker om stedet og integreringen virker inn på selve prosessen.

Espen: Det er liksom tre forskjellige syn på det der (mangfold og integrering i lokalsamfunnet) har jeg merka meg, for jeg må håndtere folk som mener mye om det her hele tida. Enten synes de det er greit. Eller så vil de overbeskytte dem som har flytta hit, eller så vil de ikke ha dem der i det hele tatt. Det er de tre hovedstrømningene som finnes.

Espen oppsummerer her de erfaringer han sitter igjen med etter mange år som leder for borettslagsstyret. Mine informanter kan sies å passe best inn i den første av Espens tre kategorier. Jeg vil likevel argumentere for at de meningsdannelser som har blitt presentert i denne oppgaven, er mer komplekse enn at de kan plasseres i én kategori alene. Idet informantene har diskutert sitt flerkulturelle hjemsted, stedstilhørighet og integrering, har de hovedsakelig trukket på det jeg har omtalt som en *fellesskapsdiskurs*. *Den individorienterte diskursen* som det ble trukket på i Mangfoldsmeldingen, har likevel dukket opp i informantenes artikuleringer innenfor diskursordenene. Som vektlagt tidligere i dette kapittelet mener jeg å ha funnet en ambivalens i meningsdannelsene om deres flerkulturelle hjemsted.

I følge både kontakt- og konfliktperspektivet vil bosted og omgang med ”de andre” kunne påvirke holdninger og endre fordommer (Jensen & Pedersen 1991). I Groruddalens tilfelle er det antakeligvis flere parallelle prosesser som pågår. Hos hver enkelt informant verdsettes deler av mangfoldet høyt, mens noen forskjeller, eller kanskje særlig forskjellsbehandlingen langs todelingen nordmenn/innvandrere, oppleves som problematisk. *Fellesskapsdiskursen* trekkes hovedsakelig på i deres omtale av mangfoldet som de verdsetter. Eksempler som brukes er utveksling av matkulturer på lokale matfestivaler og å lære hverandre å kjenne gjennom ulike arenaer i lokalsamfunnet. Som konsekvens av dette framheves det at de vil utvikle toleranse og respekt for hverandre og finne fram til et fellesskap, nemlig ”det felles vi”, som sees på som det fine med mangfoldet i nabolaget. Når forskjellene og forskjellsbehandlingen trekkes fram kommer imidlertid også *den individorienterte diskursen* til syne. Denne diskursen var tydelig i Mangfoldsmeldingens individfokuserende integrerings- og inkluderingsstandpunkter. Her kommer den fram i sammenheng med fokuset på behovet for å være mer bevisst på individenes rolle i prosessen, individers deltakelse og kommunikasjon som skjer mellom individer og ikke kun mellom to grupper.

I sammenhengen med feiringen av stedets mangfold og bekymringen rundt forskjellene og forskjellsbehandlingen, uttrykkes det en optimisme med hensyn til dalens utvikling. Inger hevder at toleransen, som de mener står sterkt i dalen, vil resultere i en

utvidelse av hva og hvem som er norske. Denne utviklingen tror hun vil skje i først Groruddalen, deretter andre steder i Norge. Bjørn peker også på dette:

Bjørn: Det er klart at mange sånne ting vil jo endre seg. Og jeg tror sånn at de ungene som går i barnehage sammen, går på skole sammen, og begynner å bli kjent med hverandre fra barneskolen av, de tenker ikke på om den andre er svart, hvit, brun eller rød. Jeg tror nok det at ting vil endre seg. Det er nok mer sånn, altså, at når man kommer opp i ungdomsårene at kulturene blir mer forskjellige igjen. Det her med grupperinger der troen og trosoppfatningen er sterk, og der enkelte handlinger eller standpunkter og sånn som er annerledes enn den norske befolkningen kommer fram. Det er der man merker forskjellen. Men selv der er jo ting, det jevner seg sånn gradvis ut.

Intervjuer: Det er en slags kontinuerlig utvikling?

Bjørn: Ja, det er jo det fra begge hold. Men det er jo ikke til å komme fra at det er jo store forskjeller mellom enkelte muslimske grupper i dalen og hva som på en måte er tradisjonelt norsk da.

Bjørns optimisme med hensyn til denne utviklingen er likevel ikke helt entydig. Den avsluttende kommentaren om at noen forskjeller er store, illustrerer at Mangfoldsmeldingens syn på konflikter som dynamisk og bra i et samfunn, kanskje ikke er like lett å omfavne på lokalt nivå. Informantene påpeker likevel at de nok har en større toleranse for slike forskjeller som følge av sitt daglige møte med disse.

Intervjuer: Tror du at du reflekterer mer eller mindre omkring skillet mellom nordmenn og innvandrere enn folk som bor andre steder?

Frida: Mindre, helt klart. Jeg kjenner folk som bor andre steder og det er mange ting vi på en måte tar som en selvfølge og vi blir litt sånn: 'er det mulig å lage et opplegg ut av det der?', og så blir man litt oppgitt.

Intervjuer: Så du tror at det å bo her påvirker deg?

Frida: Ja, det er klart det har det. Derfor blir man litt irritert på politikerne innimellom som skal på død og liv drive og surre og ordne og herje med ting, og det merker jeg for jeg har mye med innvandrere å gjøre, i jobben her og selvfølgelig privat også fordi jeg har barn som bor her. Og de er jo like oppgitte de over at de på en måte skal bli stigmatisert og at de skal på en måte bli pålagt en...de ønsker bare å leve og bo de og, samme som oss, det er det eneste vi ønsker. (...) Den murringa jeg har opplevd (i nærområdet) er hvordan vi ufortjent blir framstilt i mediene som ghetto og som et veldig negativt sted å bo for det er det søren meg ikke mange av oss som kjenner oss igjen i. I utgangspunktet føler vi alle vi som bor her, vi føler at dette her er et ålreit sted å bo.

Hilde utdyper dette, og framhever muligheten hjemstedet gir til å kunne lære om andres forskjeller og normalisere dette. Målet er at forskjellene blir naturlige, at de blir en del av det utvida norske fellesskapet i Norge.

Hilde: Jeg synes jeg det er positivt at man har forskjellige forståelser av ting, forskjellig syn på ting. Og at man er åpen for at din måte å tenke på ikke nødvendigvis er den eneste riktige måten å tenke på. Og det er det jeg mener med at hvis jeg får unger så vil jeg heller at de skal vokse opp her, og da få et helt naturlig avslappa forhold til det. Slik at de ikke går rundt og tenker hver gang de møter mennesker, at ”det er en innvandrere” eller ”det er kanskje en muslim”, men at alle sammen bor i Norge og er nordmenn.

Det er vanskelig å konkludere i den ene eller annen retning om hvordan kontakten i nærmiljøet har påvirket informantene. Deres utsagn og meningsdannelser har pekt i retning av å gi både kontakt- og konfliktperspektivet forklaringskraft. Et perspektiv som imidlertid kan trekkes fram, er Pettigrews (1998 i Wessel 2009) fokus på holdningsendring som en langsiktig prosess. Sees dette i sammenheng med informantenes fokus på barna og barnas opplevelse av mangfoldet som naturlig, innebærer dette at med tiden vil det muligens være andre tradisjoner og aktiviteter som sees på som ”in place” i Groruddalen enn i dag.

Informantenes fortellinger om sitt hjemsted og deres perspektiver på integrering kan også sies å ha bekreftet at debatten om integrering og det flerkulturelle samfunn er mer kompleks enn det som kommer fram både i Mangfoldsmeldingen og i samfunnsdebatten forøvrig. De har gjennom sin språkbruk satt fokus på hvordan kontekst, stedstilhørighet og integrering henger sammen, og dermed illustrert noen av de mange bildene som finnes av Groruddalen og groruddøler. Mine informanter representerer imidlertid ikke andre enn seg selv og de relasjoner de inngår i. Hadde jeg snakket med groruddøler som plasserte seg i de to andre av Espens tre grupper, ville jeg nok kunne sett andre tilknytninger til hjemstedet, andre oppfatninger om integrering og det flerkulturelle, og andre måter å uttrykke det på.

8. KONKLUSJON

Jeg gjenga i innledningen Jans påstand om at han og andre som bor i Groruddalen har en unik innsikt i innvandrings- og integreringstematikk. Jan hevdet at groruddøler, gjennom sin daglige kontakt med det mangfoldige Norge, har et spesielt utgangspunkt for å uttale seg om innvandring og integrering, og hvordan dette virker inn på et hjemsted. Stemmene til folk i Jans nabolag var verdt et større fokus, mente han. I denne oppgaven har jeg ikke hatt som mål å vurdere hvem som har rett eller hvem som sitter med de riktige svarene i en integreringsdebatt. Med en sosialkonstruktivistisk innfallsvinkel har jeg ønsket å understreke at det finnes mange sannheter om det flerkulturelle samfunnet, og ikke bare én riktig løsning på dets utfordringer. Hvert enkelt menneske kan ha ulike virkelighetsoppfatninger, og dette kan blant annet påvirkes av konteksten disse oppfatningene dannes innenfor.

Jeg mener likevel at Jan har rett i at det er verdt å rette søkelyset mot Groruddalen. Groruddalen som nabolag, hjemsted og kontekst står i en særstilling i norsk sammenheng. Det økte mangfoldet i Norges befolkning har kommet tydeligere til uttrykk i Groruddalen enn i de fleste andre steder i landet. Dette har skjedd gjennom omfattende, og ikke minst raske, endringsprosesser i befolkningssammensetningen. Også det stigmaet som over lengre tid har vært forbundet med området bidrar til å forme en kontekst for meningsdannelse omkring integrering og det flerkulturelle samfunn.

8.1 Oppgavens forskningsspørsmål og oppgavens svar

Problemstillingene jeg har søkt å svare på i oppgaven har vært følgende:

- *Hvordan oppleves Groruddalen som hjemsted og flerkulturelt bomiljø av etniske nordmenn som bor i dalen?*
- *Hvordan framstilles integrering av beboerne i Groruddalen?*
- *Skiller de lokale framstillingene seg fra den nasjonale, og i så tilfelle på hvilken måte?*
- *Hvordan opplever etniske nordmenn i Groruddalen integreringen i nabolaget?*

Den første problemstillingen er overordnet de andre. Likevel henger de alle sammen fordi de fire i kombinasjon belyser hvordan respons på endringsprosesser kan ta form. Innenfor Groruddalen som kontekst og flerkulturelt hjemsted eksisterer det et mangfold av meninger om stedet og endringsprosessene der. Den sosialkonstruktivistiske innfallsvinkelen jeg har valgt muliggjør et fokus på nettopp denne heterogeniteten. Ved å la Faircloughs kritiske

diskursanalyse være overordnet Laclau og Mouffes diskursteori har jeg imidlertid valgt å følge en moderat versjon av sosialkonstruktivismen. Dette har jeg gjort fordi jeg mener det er viktig å anerkjenne betydningen av den materielle konteksten rundt diskurser og forståelser av det flerkulturelle samfunn. Derfor har også andre teorier og perspektiver blitt sett i sammenheng med det sosialkonstruktivistiske. Fokuset på språk, kontekst og kontakt i sammenheng har utgjort min helhetlige tilnærming til temaet.

Groruddalen som flerkulturelt hjemsted

(1) Hvordan oppleves Groruddalen som hjemsted og flerkulturelt bomiljø av etniske nordmenn som bor i dalen?

Opplevelsen av Groruddalen som hjemsted og flerkulturelt bomiljø, slik det kommer til uttrykk i intervjuene, viser til en relasjonell stedsforståelse blant informantene. Naturen og de fysiske trekk ved dalen framheves også, men for de fleste av informantene er det menneskene i Groruddalen, groruddølene, som gjør Groruddalen til nettopp deres Groruddal. Variasjonen mellom informantene på dette punktet har jeg påpekt at kan virke inn på hvordan de responderer på endringene i og med at disse hovedsakelig har skjedd i befolkningssammensetningen.

Lokalpatriotismen og stedstilhørigheten er helt framtrædende i informantenes beskrivelser av sitt hjemsted. Den tilknytningen til hjemstedet som informantene både direkte og indirekte uttrykker, er gjennomgående for hvordan lokale forhold og endringsprosesser tillegges mening. Dette kan forstås som ikke bare en sterk identifisering *med* stedet, men også som en identifisering *mot* det bildet som er skapt av Groruddalen utenfra. Noen informanter påpeker også denne sammenhengen selv, og hevder at patriotismen i dalen er så sterk nettopp fordi den er basert på ønsket om å motbevise stigmaet og det de oppfatter som ubegrunnede fordommer. Til tross for dette mønsteret i tilhørigheten finnes det likevel uenigheter om hva Groruddalen er og bør være. Dette kan med diskursteoriens begreper sies å handle om hvordan nodalpunktet Groruddalen på ulike måter fylles med mening. Her har jeg funnet både mangfold og mønstre, noe som viser at Groruddalen også er en flytende betegner uten en gitt identitet.

Uenighetene finnes ikke bare mellom informantene, de kommer også til syne som ambivalens hos hver enkelt. Dette gjelder særlig i forståelsen av Groruddalen som flerkulturelt hjemsted. For noen bidrar det flerkulturelle til å styrke deres stedstilhørighet. Inger, Hilde og Guri er de som er tydeligst på dette, og de understreker at det flerkulturelle aspektet ved deres hjemsted er med på å si noe om hvem de er som personer. For andre igjen

oppleves det flerkulturelle mangfoldet som for stort. De uttrykker som følge av dette en følelse av fremmedgjøring på sitt eget hjemsted. Dette har jeg knyttet til teorien om "loss of place" (Dixon & Durrheim 2000). Jeg har tolket det som om framveksten av en tapsfølelse kan ha sammenheng med den sterke tilhørigheten som ligger til grunn, og som er utgangspunktet for responsen og meningsdannelsene generelt. En ambivalens viser seg imidlertid hos informantene ved at verken identifiseringen med det flerkulturelle, eller skepsisen knyttet til den, står alene. De uttrykker alle patriotisme og optimisme så vel som bevissthet omkring utfordringer til nodalpunktet Groruddalen.

Ønsket om et fellesskap i lokalsamfunnet er også framtrædende blant informantene. Dette fokuset på fellesskap kommer særlig til uttrykk gjennom deres beskrivelser av sentrale arenaer i lokalsamfunnet. Møteplasser, borettslaget, og ikke minst skolen trekkes i denne forbindelse fram av informantene. Her kommer det flerkulturelle til syne, og her får de utfordret sine meninger om hva som er "in place" og "out of place" i deres Groruddal. Her reises også spørsmålet om hva som skal være det felles "lim" på et flerkulturelt hjemsted. Dette kommer fram igjen når integrering diskuteres.

Integrering – med informantenes egne ord

(2) Hvordan framstilles integrering av beboerne i Groruddalen?

Integreringsbegrepet tillegges mening av informantene på ulike måter. Felles for dem er imidlertid koblingen til sted, og hvordan integrering og opprettholdelsen av et godt flerkulturelt hjemsted sees i sammenheng. Min presentasjon av deres integreringsforståelser har fulgt en inndeling der det skilles mellom integrering som mål og som prosess, slik det også blir gjort i Mangfoldsmeldingen.

Når integrering omtales som en målsetning, vektlegges ønsket om et lokalsamfunn der det er rom for å være annerledes og der toleranse er framtrædende. En annen målsetning med integreringen uttales som målet om å skape "et nytt vi", og det er denne som kommer sterkest til uttrykk hos informantene. Videre framheves også to forståelser av integrering som en prosess: Integrering som kommunikasjon og integrering som ansvarliggjøring og deltakelse. Informantene både trekker på, og kombinerer, disse definisjonene ulikt. På et overordnet nivå tolker jeg det imidlertid som om begge prosessene peker fram mot ønsket om et fellesskap, og prosessene legitimeres ved å vise til målet: Fellesskapet. Dette viser til hvordan det trekkes på en *fellesskapsdiskurs*. Denne diskursen, som opererer innenfor diskursordenen *Integrering i et flerkulturelt samfunn*, framhever et fokus på nettopp fellesskap framfor skillelinjer og individuell frihet. Definisjoner, kategorier og ordbruk som setter mennesker i bås sees

innenfor denne diskursen på som et hinder for å skape et godt fellesskap. Språkbruk som omtaler hjemstedets befolkning som en helhet, og som kollektiv gruppe, går igjen innenfor diskursen. En årsak til at de trekker på en slik fellesskapsdiskurs kan være nettopp forankringen av integreringsforståelsen i hjemstedet der fellesskapstankegangen står sterkt. Integrering framstilles som noe som skjer *på* et sted, *med* et steds befolkning og *for* å skape et godt sted for denne befolkningen.

Lokale svar på nasjonale spørsmål – informantene versus Mangfoldsmeldingen

(3) *Skiller de lokale framstillingene seg fra den nasjonale, og i så tilfelle på hvilken måte?*

Innenfor oppgavens diskursorden danner Mangfoldsmeldingen en meningsdannende ”paraply”. Dette innebærer ikke nødvendigvis at de lokale forståelser stemmer overens med Mangfoldsmeldingens forståelse og framstilling. Den kan imidlertid brukes som sammenligningsgrunnlag og er et referansepunkt i informantenes meningsutfylling av integreringsbegrepet. Gjennom en slik sammenligning mener jeg å ha funnet et skille med hensyn til hvilke diskurser det trekkes på, samt hvordan de brukes og kombineres. Hovedskillet jeg har funnet baserer seg på det sterke individfokus i den nasjonale politikken, og fokuset på grupper og fellesskap blant informantene. Integrering og inkludering slik det framstilles i Mangfoldsmeldingen mener jeg derfor trekker på det jeg har definert som *den individorienterte diskursen*. Denne er heller ikke helt fraværende i informantenes omtale av integrering på sitt flerkulturelle hjemsted, men den kommer likevel noe i skyggen av den lokale *fellesskapsdiskursen*.

Noe av dette skillet i språkbruk, og forskjellene med hensyn til hvordan integrering tillegges mening, kan muligens tilskrives tekstenes ulike funksjon. Forutsetningen for disse tekstenes produksjon og konsumpsjon er forskjellige, og de fyller dermed ulike roller innenfor oppgavens diskursorden. Likevel vil jeg som nevnt ovenfor påpeke at informantenes forankring av integreringsforståelsen til hjemstedet kan forstås som en viktig faktor i dette tilfellet. Mangfoldsmeldingens forståelse er i langt mindre grad knyttet til sted, og til den relasjonelle stedsforståelsen som kommer til syne hos informantene.

Koblingen mellom sted og integrering – integrering i nabolaget, og for nabolaget

(4) *Hvordan opplever etniske nordmenn i Groruddalen integreringen i nabolaget?*

Relasjonen mellom sted og integrering kommer, som allerede påpekt, tydelig fram i informantenes beskrivelser av sitt flerkulturelle hjemsted, samt i deres avklaring av

integreringsbegrepet. Kort oppsummert baserer deres integreringsforståelse seg på ønsker om å skape et godt og trygt hjemsted, gitt de forutsetningene som lokalsamfunnet stiller. Arenaer som møteplasser, borettslag og skoler trekkes fram som eksempler på ting ved hjemstedet som skaper rammer og forutsetninger for integrering. Disse rammene og forutsetningene brukes også for å forklare hvordan man kan skape og opprettholde fellesskap i lokalsamfunnet. Særlig skolen er sentral her. Skolen framheves som en arena i det flerkulturelle samfunn der en felles plattform kan dannes, og dette tydeliggjøres med informantenes uttrykte tro på at det er kontakten mellom barn og unge som skaper den beste holdningsendringen. Integreringen forankres altså i skolen som arena, og i barna som utgjør Groruddalens framtid.

Det er mange faktorer som påvirker et menneskes holdninger og meningsdannelser, og det ville være en forenkling å si dette er resultat av en persons bosted. Jeg mener likevel at det i denne oppgaven har kommet fram at hjemstedet har en viktig betydning. Dette gjelder særlig i den forstand at groruddølenes konstruksjon av hva deres hjemsted er, og hva det betyr for dem, har innvirkning på deres meningsdannelser. Det bildet av Groruddalen jeg beskrev i kapittel 2, med raske og omfattende endringsprosesser, danner en ramme for informantenes egne bilder av sitt hjemsted. Dette danner igjen rammen for respons på endringsprosesser, og utgjør premisser for integreringen som finner sted der. Som påpekt i kapittel 7 utgjør den sterke Groruddalstilhørigheten både en mulighet og en utfordring med hensyn til å nå målsetningen om et nytt og inkluderende ”felles vi”. Dersom ”det andre” som fellesskapet definerer seg ut ifra, er steder eller mennesker utenfor dalen vil dette fellesskapet lettere kunne vokse fram. Den sterke tilhørigheten til hjemstedet og klare oppfatninger om hva som er ”in place” vil imidlertid også kunne være et hinder. Sterke meninger om hva som er ”in place”, kan innebære at terskelen er lav for at handlinger blir definert som ”out of place” og dermed ekskluderes fra fellesskapet. Det er vanskelig å forutsi hvilken vei utviklingen vil gå for groruddølene og for Groruddalen.

8.2 Tre kategorier av groruddøler – uendelig med stemmer?

Til tross for de mønstre i informantenes meningsdannelser som jeg har vist til gjennom oppgaven, er meningsmangfoldet blant dem framtreddende. Mangfoldsmeldingens mer enhetlige fokus, viser seg ikke hos informantene. Blant dem er det en mer ambivalent tilnærming til det flerkulturelle hjemstedet som kommer til uttrykk. Bjørn har framstått som den av informantene med det mest bevisste forhold til sin egen ambivalens, men den kommer

likevel klart til uttrykk også hos de andre idet de trekker på en kombinasjon av *den individorienterte diskurs* og *fellesskapsdiskursen*, og idet de veier muligheter og utfordringer ved hjemstedet opp mot hverandre. Jeg ønsker i denne forbindelse å trekke fram Espens tredeling av befolkningen i Groruddalen som jeg også viste til i kapittel 7.

Espen: Det er liksom tre forskjellige syn på det der (mangfold og integrering i lokalsamfunnet) har jeg merka meg, for jeg må håndtere folk som mener mye om det her hele tida. Enten synes de det er greit. Eller så vil de overbeskytte dem som har flytta hit, eller så vil de ikke ha dem der i det hele tatt. Det er de tre hovedstrømningene som finnes.

Som pekt på tidligere er disse tre kategoriene en forenkling, og ikke minst innebærer en slik inndeling å gå imot den sosialkonstruktivistiske vektleggingen av heterogenitet. Inndelingen har likevel verdi av to årsaker.

Den er verdifull fordi den belyser en begrensning ved denne oppgavens evne til å inkludere den ovenfor nevnte heterogeniteten. Anne, Bjørn, Caspar, Dagny, Espen, Frida, Guri, Hilde, Inger og Jan framstiller sitt flerkulturelle hjemsted og integrering på en måte som gjør at de kan oppfattes som representanter for Espens førstnevnte kategori: De som synes det er greit. De har alle gått gjennom en dobbel seleksjonsprosess. De er de engasjerte i sitt nabolag gjennom jobb eller fritidsaktiviteter, og de har valgt å delta i denne studien og dele sine tanker med meg. Stemmene og meningene til representanter fra de to andre kategoriene kan dermed sies å mangle i denne oppgaven.

Inndelingen har også verdi fordi Espens tredeling i tillegg til å belyse begrensninger, belyser en styrke ved oppgaven. Min tilnærming har åpnet opp for å gå i dybden hos hver enkelt informant, og fokuset har vært på å belyse nettopp *deres* Groruddal. Med denne tilnærmingen har ambivalensen hos hver enkelt kommet til uttrykk. Hver enkelt informant har flere meninger enn hva det er plass til i en eller flere av Espens kategorier. Dermed belyses kompleksiteten som ligger i meningsdannelser innenfor diskursordenen *Integrering i et flerkulturelt samfunn*, en kompleksitet som ikke er like framtrædende i Mangfoldsmeldingen.

8.3 Vurdering av oppgavens kvalitet og vitenskapelighet

Som jeg pekte på i kapittel 4 kan begrepene troverdighet, bekreftbarhet og overførbarhet brukes for å vurdere kvaliteten til kvalitativ forskning (Thagaard 2003). Min redegjøring i kapittel 4 for forskningsprosessen med innsamling og analysing av data, samt drøftingen

rundt etiske dilemmaer knyttet til denne prosessen, mener jeg er svar på de to første kvalitetssikringskravene. Dette eliminerer ikke eventuelle problematiske trekk ved studien, men åpenheten og refleksiviteten innebærer likevel en mulighet for leseren til å følge prosessen og mine tanker omkring denne.

Det siste av Thagaards (2003) begreper, overførbarhet, er verdt et nærmere blikk nå når oppgaven er ferdigstilt og funnene redegjort for. Kan mine funn overføres til mennesker eller situasjoner utenfor mitt utvalg og min kontekst? Todelingen mellom mennesker og situasjoner i spørsmålet ovenfor er gjort bevisst. Å hevde at informantenes utsagn og meningsytringer gjelder for andre enn kun dem selv vil være å gå imot det vitenskapsteoretiske og metodologiske grunnlaget mitt. De jeg har snakket med har gitt meg et innblikk i sine liv og sine tanker om den utviklingen som har skjedd og skjer i lokalmiljøet. Deres meninger er kun deres egne, og kan ikke overføres til andre groruddøler eller andre mennesker for den saks skyld. Mine funn i denne oppgaven er dermed med diskursteoriens begreper ikke mer enn en midlertidig lukking rundt en av mange mulige meningsforståelser.

Informantene har imidlertid vist meg hvordan det kan eksistere et meningsmangfold hos hver enkelt. Muligens er det nettopp belysningen av dette meningsmangfoldet og ambivalensen som har en overføringsverdi til andre situasjoner. Jeg mener denne kompleksiteten og forankringen av nasjonale spørsmål til det lokale hjemstedet er viktig å ta med seg videre. Både i den pågående Groruddalssatsingen, og i den nasjonale integrerings- og inkluderingsdebatten, vil et styrket fokus på sted og menneskers tilknytning til sted være nyttig.

8.4 Det siste fellesskapet med god utsikt mot Groruddalen

Jeg ønsker å avslutte denne oppgaven med et sitat fra Bjørn. Patrioten Bjørn, som er tredje generasjons groruddøl og ifølge han selv over gjennomsnittet engasjert i sitt nærmiljø, viser med dette sitatet til den ambivalensen jeg både ovenfor og flere ganger i min analyse har pekt på. Hjemstedet og de endringsprosesser som har skjedd bringer med seg både muligheter og utfordringer. Skillelinjene er utfordringene i det mangfoldige fellesskapet. Det viktigste for Bjørn er sikringen av nettopp dette lokale fellesskapet blant befolkningen, og det er fellesskapet som er avgjørende for hans ønske om å være, og å forbli, en stolt groruddøl.

Bjørn: Jeg har jo lyst til å bo i dalen fordi jeg har bodd så lenge her. Jeg trives her og jeg vil bo her så lenge jeg har venner som bor her. Så lenge min gamle vennekrets stort sett er bestående og bor i nærområdet rundt meg så synes jeg det er greit å bo her. Hvis datteren min og mann og barna ikke ønsker å bosette seg her så er det ikke sikkert at jeg ønsker å ha pensjonsalderen her. Men altså, jeg ser jo ikke noen andre steder som er bedre å bo heller. Jeg har jo et enormt nettverk i området så jeg, jeg håper å bli gravlagt på Høybråten gravlund. (Ler).

Intervjuer: Planen er klar til siste slutt?

Bjørn: Ja, men det er ganske morsomt med det, og man skal ikke fleipe med det egentlig for går du på Høybråten gravlund så er det liksom summen av det gamle nærmiljøet. De ligger jo alle der oppe. Det er foreldrene til mine foreldre, og foreldrene til kompiser og hele pakka, så det er liksom det siste fellesskapet med god utsikt mot Groruddalen.

LITTERATURLISTE

- Antonsen, K.M. 2001. *Sted: en teoretisk tilnærming til stedsbegrepet i nyere geografisk litteratur*. Hovedoppgave i geografi, NTNU.
- Berg, N.G. & B. Dale. 2004. Sted – begreper og teorier. *Berg, N.G. m.fl.(red). Mennesker, steder og regionale endringer*. Tapir akademiske forlag, Trondheim.
- Blom, S. 2002. *Innvandrerne bosettingsmønster i Oslo*. Sosiale og økonomiske studier 107, Statistisk Sentralbyrå, Oslo.
- Brattbakk, I. m fl. 2006. *Tiltak i tide. Muligheter og utfordringer for Groruddalen*. NIBR Notat 2006:126.
- Brochmann, G. m.fl. 2002. Velferdsstat, integrasjon og majoritetens legitimitet. *Brochman, G. m.fl.(red). Sand i maskineriet. Makt og demokrati i det flerkulturelle Norge*. Makt- og demokratiutredningen 1998-2003. Gyldendal Akademisk, Oslo.
- Brochmann, G. 2006. *Hva er innvandring*. Universitetsforlaget, Oslo.
- Burr, V. 1995. *An introduction to social constructionism*. Routledge, London.
- Cresswell, T. 2004. *Place. A short introduction*. Blackwell Publishing, Oxford.
- Dixon, J. 2001. Contact and boundaries. "Locating" the social psychology of intergroup relations. *Theory & Psychology. Vol. 11, No. 5*: 587-608.
- Dixon, J. & K. Durrheim. 2000. Displacing place identity: A discursive approach to locating self and other. *British Journal of Social Psychology. Vol. 39*. 27-44.
- Dixon, J. & K. Durrheim. 2004. Dislocating identity: Desegregation and the transformation of place. *Journal of environmental psychology. Vol. 24, No. 4*: 455-473.
- Dixon, J. et al. 2005. Beyond the optimal contact strategy. A reality check for the contact hypothesis. *American Psychologist. Vol. 60. No. 7*. 697-711.
- Douglas, M. 1966. *Purity and danger. An analysis of the concepts of pollution and taboo*. Routledge, London.
- Ellen, I. G. 2000. Race-based Neighbourhood Projection: A Proposed Framework for Understanding New Data on Racial Integration. *Urban Studies, Vol. 37, No. 9*: 1513-1533.
- Fossåskaret, E. 1997. Ustrukturerde intervjuer med få informanter gir i seg selv ikke noen kvalitativ undersøkelse. *Fossåskaret, E. m.fl. (red.). Metodisk feltarbeid. Produksjon og tolkning av kvalitative data*. Universitetsforlaget, Oslo.

- Gaertner, S. L. et al. 1993. The Common Ingroup Identity Model: Recategorization and the Reduction of Intergroup Bias. *European Review of Social Psychology*, Vol. 4, No. 1. 1-26.
- Gregory, D. 1996. Areal Differentiation and Post-Modern Human Geography. Agnew, J. et al. (ed.). *Human Geography. An essential anthology*. Blackwell Publishers Ltd, Oxford.
- Hagelund, A. 2002. *The importance of being decent. Political discourse on immigration in Norway 1970-2002*. Dr. Avhandling, Institutt for samfunnsforskning, Oslo.
- Hansen, T. & I. Brattbakk. 2005. *Endringsprosesser i norske drabantbyer*. Norges byggforskningsinstitutt, Oslo
- Harrison, P. 2006. Poststructuralist Theories. Aitken, S. & G. Valentine (eds.). *Approaches to Human Geography*. Sage Publications Ltd., London.
- Hinton, P.R. 2000. *Stereotypes, cognition and culture*. Psychology Press, East Sussex.
- Holen, Ø. 2005. *Groruddalen. En reiseskildring*. J.W. Cappelens forlag as, Oslo.
- Hylland Eriksen, T. 2007. Mangfold versus forskjellighet. Fuglerud, Ø. & T.H.Eriksen (red). *Grenser for kultur? Perspektiver fra norsk minoritetsforskning*. Pax Forlag AS, Oslo
- Jacobs, J. 1961. *The death and life of great American cities*. Random House, New York.
- Jensen, A.T. & E. Pedersen. 1991. "Jo mer vi er sammen, dess gladere blir vi"? Kontakt, vennskap og konflikt mellom nordmenn og innvandrere. *Tidsskrift for samfunnsforskning*. Årgang 32: 23-52.
- Johnston, R. J. et al. 2000. *The Dictionary of Human Geography*. Blackwell Publishing Ltd, Oxford.
- Jørgensen, M. W. & M. Phillips. 1999. *Diskursanalyse som teori og metode*. Roskilde Universitetsforlag, Fredriksberg.
- Kjeldstadli, K. 1996. Den delte byen. Sosiografiens historie i Oslo. *Plan: Tidsskrift for samfunnsplanlegging, byplan og regional utvikling*. No.3: 5-12.
- Kjeldstadli, K. 2003. *Norsk innvandringshistorie. Bind 3. I globaliseringens tid 1940-2000*. Pax Forlag, Valdres.
- Kvale, S. 1997. *Det kvalitative forskningintervju*. Ad Notam Gyldendal AS, Oslo
- Kyllingstad, R. 2002. Mennesker og hva slags steder? *Plan: Tidsskrift for samfunnsplanlegging, byplan og regional utvikling*. Nr. 6: 40-41.
- Lund, P. Ø. 2006. *Sosiale endringsprosesser i Groruddalen. Upublisert rapport*. Plankontoret i Groruddalen, Oslo.

- Lyotard, J.-F. 1984. *The postmodern condition: a report on knowledge*. Manchester University Press, Manchester.
- Massey, D. 1993. Power-geometry and a progressive sense of place. *Bird, J., B. Curtis, T. Putnam, G. Robertson & L. Tockner (eds). Mapping the futures*. Routledge, London.
- Massey, D. 1997. A Global Sense of Place. *Barnes, T. & D. Gregory (eds). Reading Human Geography. The poetics and politics of inquiry*. Arnold, London.
- Nadim, M. 2008. Levekår i Groruddalen. Fafo-rapport 2008:27. Oslo.
- Peet, R. 1998. *Moderen Geographical Thought*. Blackwell Publishing, Oxford.
- Rose, G. 1995. Place and identity: a sense of place. *Massey, D. & P. Jess (eds). A Place in the world. Places cultures and globalization*. Oxford University Press, Oxford.
- Røe, P.G. 2002. Sosiokulturelle stedsanalyser – et supplement til de tradisjonelle stedsanalysene. *Plan: Tidsskrift for samfunnsplanlegging, byplan og regional utvikling* Nr. 4/5: 76-81
- Savage, M. et al. 2005. *Globalization & Belonging*. Sage Publications. London.
- Schanning, E. 1997. *Vitenskap som skapt viten. Foucault og historisk praksis*. Spartacus Forlag AS, Oslo.
- Smith, M. J. 1998. *Social Science in question*. Sage Publications Ltd, London.
- Stortingsmelding nr. 49 (2003-2004). *Ansvar gjennom inkludering og deltakelse. Ansvar og frihet*. Kommunal- og regionaldepartementet.
- Sørli, K. & E. Havnen. 2006. *Levekårsutvikling og flytting i Groruddalen. NIBR notat 2006:137*. Norsk institutt for by- og regionforskning, Oslo.
- Thagaard, T. 2003. *Systematikk og innlevelse. En innføring i kvalitativ metode*. Fagbokforlaget, Bergen.
- Vassenden, A. 2008. *Flerkulturelle forståelsesformer: en studie av majoritetsnordmenn i multietniske boligområder*. Avhandling (dr. polit), Universitetet i Oslo.
- Wessel, T. 2009. Does diversity in urban space enhance intergroup contact and tolerance? *Geografiska Annaler: Series B, Human Geography. Vol. 91, No. 1*. 5-17.
- Østby, L. 2001. Hvorfor fokusere på innvandrere? *Samfunnsspeilet. Nr 2*. 2-14.
- Østby, L. 2006. Hvor stor innvandrerbefolkning har egentlig Norge? *Samfunnsspeilet. Nr. 4*. 52-60.
- Aase, H. 1997. Metodisk feltarbeid. Produksjon og tolkning av kvalitative data. *Fossåskaret, E. m.fl. (red.). Metodisk feltarbeid. Produksjon og tolkning av kvalitative data*. Universitetsforlaget, Oslo.

APPENDIKS

VEDLEGG # 1: INFORMASJONSSKRIV

Ingunn Reisæter (forsker)
E-post: ingunnr(at)gmail.com
Tlf: 90067552

Terje Wessel (veileder)
E-post: terje.wessel(at)sgeo.uio.no
Tlf: 22858331

DELTADELSE I PROSJEKTET

”INTEGRERINGSDISKURSER I ET FLERKULTURELT BOMILJØ”

Mitt navn er Ingunn Reisæter og jeg er mastergradsstudent i Samfunnsgeografi ved Universitetet i Oslo. Min veileder er professor Terje Wessel. Dette brevet er en forespørsel om deltakelse i mitt mastergradsprosjekt ”Integreringsdiskurser i et flerkulturelt bomiljø”.

Målet med min masteroppgave er å belyse stemmene til den etnisk norske befolkningen i flerkulturelle bomiljø. Som flerkulturelt bomiljø står Groruddalen i en særstilling i både norsk sammenheng og i Oslo. Området har gjennomgått store endringer på kort tid, særlig med hensyn til befolkningssammensetningen. Jeg er derfor interessert i å finne ut av hvordan dette påvirker den etnisk norske befolkningens tilknytning til hjemstedet og deres meninger om integrering av innvandrere som nye beboere. Jeg tror du som bor i Groruddalen sitter på informasjon om det flerkulturelle Norge som det vil være interessant å få et innblikk i. Valget jeg har tatt om å fokusere på nettopp den etniske norske befolkningens meninger springer også ut av et uttalt behov for mer forskning på nettopp denne gruppens syn på dagens utvikling.

Dersom du kan tenke deg å delta i dette prosjektet vil jeg gjerne få intervju deg. Selve intervjuet vil ha en uformell karakter der du selv kan være med å styre samtalen, og det vil vare mellom 60 og 90 minutter. Sted og tid bestemmer vi sammen. Jeg er som forsker underlagt taushetsplikt, og all informasjon vil bli behandlet konfidensielt slik at ingen enkeltpersoner skal kunne kjenne seg igjen i oppgaven min. Det er frivillig for deg å delta, og under intervjuet kan du velge å avstå fra å svare på enkeltspørsmål. Du kan også når som helst i prosessen trekke deg fra prosjektet som helhet uten å måtte oppgi grunn. Informasjonen jeg får fra deg vil ikke bli gitt videre, og når forskningsprosjektet avsluttes vil all informasjon slettes.

Prosjektet er meldt inn til Personvernombudet for forskning, Norsk Samfunnsvitenskapelig Datatjeneste AS, slik det påkreves for denne type forskningsprosjekter i Norge.

Det hadde vært hyggelig med en tilbakemelding så snart som mulig, og jeg håper selvfølgelig at denne blir positiv! Har du spørsmål kan du kontakte meg på telefon eller e-post. Du kan også kontakte min veileder.

Vennlig hilsen
Ingunn Reisæter

Samtykkeerklæring:

Jeg har mottatt informasjon om studien og ønsker å stille på intervju.

Signatur:.....

Telefonnummer:.....

VEDLEGG # 2: INTERVJUGUIDE

1. Om informanten

Kjønn, alder, familiesituasjon, yrke.
Hvor lenge har du bodd i Groruddalen?
Hvis tilflyttet, hvorfor flyttet du hit?

2. Groruddalen og stedstilhørighet

Trives du med å bo i Groruddalen?
Føler du tilhørighet til Groruddalen?
Tror du at befolkningen i Groruddalen generelt føler tilhørighet til hjemstedet sitt?

Hvordan ville du beskrevet Groruddalen til en som aldri har vært der?
Har Groruddalen noen kvaliteter som du ønsker å framheve? (fysisk og sosialt)
Har Groruddalen noen negative trekk? (fysisk og sosialt)
Synes du at det er gode møteplasser i Groruddalen? (møteplasser som oppmuntrer til kontakt mellom beboerne)
Hva er et godt nabolag?

Synes du at Groruddalen som sted har forandret seg mye de siste årene?
Hva er de tydeligste endringene?
Hvordan tror du at det vil forandre seg framover? (Groruddalssatsingen)
Tror du din følelse av tilknytning til Groruddalen vil forandre seg som følge av disse endringene?
Hvis du kunne endre noe ved Groruddalen hva ville det vært?

Hvordan vil du beskrive befolkningssammensetningen i Groruddalen?
Hva tenker du om denne sammensetningen?
Har denne befolkningssammensetningen konsekvenser for integrering tror du?

3. Innvandring og integrering

Hva tenker du om den raske veksten som har skjedd mht andel innvandrere blant Groruddalens befolkning?
Vet du hvor stor andelen innvandrere er i Groruddalen sammenlignet med resten av landet?
Hva tror du er årsaken til denne veksten i Groruddalen spesielt?

Mener du at det noen ting som er kan sies å kjennetegne det å være nordmann (norsk kultur)?
Hvordan definerer du innvandrer?
Hva kan være problematisk med denne kategorien?
Hvor lenge kan en innvandrer kalles en innvandrer? Når kan han/hun bli norsk?
Tror du innvandringen til Norge vil føre til at Norge og ”det norske” endrer seg?

Tror du at du og andre som bor i Groruddalen reflekterer mer eller mindre omkring skillet mellom nordmenn/innvandrere og integrering enn folk som bor i områder med hovedsakelig etniske nordmenn?

Synes du at det er for mange innvandrere i ditt nabolag?

Hva kan være positive og negative effekter av høy konsentrasjon av innvandrere i et nabolag, eller i en bydel?

Hvor går grensen mellom hva som er en god blanding og hva som er for mange innvandrere i et nabolag?

Hvordan oppfatter du fordelingen mellom nordmenn og innvandrere på ulike områder i lokalmiljøet? (idrettslag, fritidsklubber, borettslagsstyrer)

Kan du tenke på noen årsaker til at fordelingen er som den er? Og hva kan dette ha å si for integreringen på lokalt nivå?

Har du inntrykk av at det har blitt mer konflikt mellom etniske nordmenn og innvandrere?

Har du inntrykk av at det er mye kontakt mellom innvandrere og nordmenn her? (barn, voksne).

Hva kan være grunnen til dette?

Finnes det møteplasser i Groruddalen tilrettelagt for møter mellom nordmenn og innvandrere?

Vil dette kunne ha effekt for integrering?

Hvordan vil du definere integrering?

Har du noen eksempler på, i dine øyne, god og dårlig integreringspolitikk?

I den nasjonale integreringspolitikken framheves det nye mangfoldet i Norge som et gode og samhandling og likeverdighet som ønskede mål. Det pekes på at integreringen er en toveis prosess der både majoritetsbefolkningen og minoritetsbefolkningen må tilpasse seg hverandre, og her har enkeltindivider i begge grupper et ansvar.

Synes du at denne integreringspolitikken passer på Groruddalen også? Eller er det andre forhold her som gjør en annen integreringspolitikk er nødvendig?

Hvordan bør i så fall en integreringspolitikk tilpasset Groruddalen se ut? Utdyp i forhold til punktene over.

Hva ser du som de største utfordringene knyttet til innvandring og integrering?

Hva ser du som de største mulighetene knyttet til innvandring og integrering?

Tror du det kan være vanskelig for folk som ikke bor i Groruddalen å forstå situasjonen her?

Må man bo i Groruddalen for å skjønne utviklingen og utfordringene som følger med den?

Diskuterer du integrering med dine bekjente?

Tror du det å bo i områder med mange innvandrere påvirker ditt syn på integrering? Har du merket dette på deg selv eller andre?

Tror du at frykten for å bli stemplet som rasist kan bidra til å hemme en konstruktiv integreringsdebatt?

4. Avrunding

Med tanke på det vi nå har snakket om, hvordan tror du Groruddalen vil se ut om 20/50 år og hvordan vil det være å bo her?

Tror du at du vil bli boende i Groruddalen framover eller har du planer om å flytte herfra?

Da har jeg ikke flere spørsmål, er det noe du vil legge til?